

ZBORNÍK
KULTÚRA, PRÍRODNÉ VEDY A TECHNIKA
S PRÍLOHOU
ŽIVOT V AKADEMICKOM KLUBE UKF V NITRE
2003

Vydal AK UKF
v Nitre
2004

© AK UKF Nitra 2004

**Zborník: Kultúra, prírodné vedy a technika
s prílohou: Život v Akademickom klube UKF v Nitre 2003**

Vydal AK UKF v Nitre

Za vydanie zodpovedá prof. Ing. Tomáš Kozík, DrSc.

Odborný redaktor prof. Ing. Štefan Hraška, DrSc.

Technická spolupráca Ing. Slavomír Janáčík

Text neprešiel jazykovou úpravou

Vydanie prvé

Rok vydania 2004

Tlač Jaroslav OPRALA - GARMOND

Rozsah: 107 strán

Náklad: 100 výtlačkov

ISBN 80-8050-697-3

EAN 9788080506971

Krátke zamyslenie na úvod

Akademický klub je dobrovoľným združením členov, ktorí svojou vedecko-pedagogickou prácou, duchovnou, kultúrnou a spoločenskou angažovanosťou, ale aj podnikateľskými aktivitami sledujú myšlienku podporovania a šírenia dobrého mena Univerzity Konštantína Filozofa na Slovensku a v zahraničí.

Akademický klub by mal byť i tým miestom, kde jeho členovia môžu slobodne vyjadriť svoje názory a postoje a získať pre ich uplatnenie a uskutočňovanie aj podporu členov klubu. Je to mienkotvorné poslanie klubu.

Tieto a mnoho iných podobných myšlienok tvoria východisko pre vedenie klubu pri príprave a organizovaní krátkodobých aktivít klubu a pri stanovovaní smerovania klubu do budúcnosti.

Vedenie klubu, v snahe o čo najlepšie informovanie členov klubu a širšej verejnosti o poslaní, živote a práci klubu v roku 2003, sa rozhodlo už po druhýkrát vydať výročný bulletin Akademického klubu UKF v Nitre.

Súčasťou tohoročného bulletinu je aj zborník z prednášok, ktoré odzneli na seminári s názvom Kultúra, prírodné vedy a technika, ktorý sa uskutočnil v decembri 2003. Seminár bol organizovaný pod odbornou garanciou troch katedier, Katedry botaniky a genetiky FPV UKF, Katedry kulturológie FF UKF a Katedry techniky a informačných technológií PF UKF.

Organizovanie seminárov, diskusných stretnutí považujeme za podujatia, ktoré by mali mať trvalé miesto v klubovom živote. Veríme, že uskutočnený seminár k tomu prispel a stal sa začiatkom budúcej tradície podobných seminárov.

Očakávame, že bulletin bude s porozumením prijatý členmi akademického klubu a stane sa povzbudením do ďalšej práce.

Nitra, apríl 2004

Prof. Ing. Tomáš Kozík, DrSc.
predseda predstavenstva AK UKF v Nitre

SEMINÁR
KULTÚRA, PRÍRODNÉ VEDY
A TECHNIKA

Kultúra, prírodné vedy a technika

Svetové spoločenstvo ľudí sa ocitlo v stave, v ktorom si mnohí uvedomujú, že je nevyhnutné presadzovať riešenia troch základných existenčných úloh ľudstva, a to:

- zachovanie mieru v jednotlivých oblastiach kontinentov a vo svete vôbec,
- vytváranie dostatočných zdrojov na prácu a výživu obyvateľstva, teda odstraňovania chudoby,
- vytváranie vhodných podmienok na život človeka, teda zachovanie a ochrana zdravého životného prostredia.

Určite každý z nás má na tieto problémy, na ich riešenie, svoj názor, svoj pohľad. Akademický klub UKF Nitra, v spolupráci s Katedrou kulturológie FF UKF, s Katedrou techniky a informačných technológií PF UKF a Katedrou botaniky a genetiky FPV UKF zorganizoval seminár zameraný na výmenu názorov k téme: Kultúra, prírodné a technické vedy v našom živote, ktorý sa uskutočnil 17. decembra 2003 v Sieni Konštantína Filozofa, na rektoráte UKF v Nitre, na Triede A. Hlinku.

Odbornú garanciu rozhovorov prijali:

prof. Ing. Štefan Hraška, DrSc.

prof. PhDr. Peter Liba, DrSc.

prof. Ing. Tomáš Kozík, DrSc.

S potešením možno doplniť, že na seminári sa zúčastnili viaceré významné osobnosti kultúrneho a vedeckého života, o čom sa môže čitateľ presvedčiť v nasledovných príspevkoch.

Prof. Ing. Tomáš Kozík, DrSc.,
AK UKF v Nitre

Vývojové trendy v pôrodníckej starostlivosti

Miloš Mlynček, Erik Lajtman

Súhrn: Cieľom práce je stručné zhodnotenie vývoja starostlivosti o rodičku, najmä vzhľadom na polohu pri pôrode a s tým súvisiace tlmenie pôrodnej bolesti. Práca sa dotýka otázok programovaného pôrodu, vývoja a skúseností s alternatívne vedenými pôrodmi, najmä pôrodmi do vody a doma, otázok súvisiacich s prítomnosťou partnera pri pôrode a nakoniec hodnotí trend vývoja pôrodov cisárskym rezom. Vzhľadom na veľmi široký záber problematiky sú jednotlivé témy spracované s ohľadom na aktuálne otázky v kontexte zmien prichádzajúcich s tlakom na presun dôležitej časti pôrodníckej starostlivosti na pôrodné asistentky a aktívny vstup rodičky do procesu pôrodu, kedy prestáva byť len pasívnym objektom medicínskej starostlivosti, ale aktívne vstupuje do pôrodného deja ako objednávateľ medicínskych služieb.

Kľúčové slová: polohy pri pôrode, pôrod programovaný, do vody a doma, muž pri pôrode, cisársky rez

Historické aspekty pôrodníctva a pôrodníckej analgézie

Celý čas existencie sme zaťažení predstavou, že pôrod a bolesť patria neodmysliteľne k sebe. Objavovanie nových pôrodných polôh je dané jednak hľadaním optima pre pôrodný dej a pre tlmenie bolesti. Historici sa zhodujú, že ženy kedysi rodili bezbolestne. Akokoľvek, toto tvrdenie môže byť pravdivé, keďže ženy ťažko pracovali a žili viac naturálnym spôsobom, pôrodná bolesť nemusela a zrejme ani nebola chápaná v dnešných súvislostiach. V literatúre existuje niekoľko opisov pôrodov v rôznych končinách sveta. Napríklad celkom sami a bez pomoci rodia ženy na ostrovoch Buru a Seram i na Babarskom súostroví. Ženy na Tinimbare rodia posediačky v mori, Maorky zasa v kroví pri potoku. Na Filipínach rodia ženy takmer vždy bez pomoci, a to tak že sa postaví ku kmeňu bambusus a silne ň ťačia spodnú časť tela. Dieťa pustia do teplého popola a ľahnú si k nemu, potom prerežú pupočník. Na Havaji rodia ženy bezbolestne a keď videli rodiť ženy misionárov, smiali sa z ich bolesti. Väčšina afroameričaniek rodí takmer bezbolestne. Existujú aj dôkazy o ťažkých pôdoch, napríklad Abiponky v Paraguaji alebo brazílske Indiánky. Niektoré kultúry preferujú tzv. "verejné pôrody". V minulosti to boli najmä panovnícke rody, kedy bolo nevyhnutné dokázať pravosť potomka. Inde je zvykom žuvať rôzne byliny, prípadne sa pitím bylinných extraktov dosahuje vrácanie a tým sa posilňuje tlak na brucho, individuálne sa používajú rôzne amulety (1). Všeobecne možno zhrnúť, že ľahké a rýchle pôrody u primitívnych národov v porovnaní s dlhými a bolestivými pôrodmi žien vo vyspelých krajinách dokazujú, že "sociálna a biologická adaptácia ženy je v prevažnej miere dôsledkom nezdravej civilizácie, zlej životosprávy a sociálnych rozdielov medzi rodičkami" (2). Prelom v analgézií predznamenal chloroform, ktorý sa začal používať pred vyše 150 rokmi profesorom pôrodníctva v Edinburgu J.Y.Simpsonom. Najvyššie uznanie dosiahol za analgéziu pôrodu kráľovnej Viktórie, ktorá porodila syna Leopolda. Analgéziu podával anesteziológ J.Snow a kráľovná udelila profesorovi Simpsonovi titul Sir (3). Na začiatku 20.storočia sa v Nemecku rozšírilo podávanie morfinu a skopolamínu a pri pôrode hlavičky éteru alebo chloroformu. V súčasnosti rozdeľujeme metódy pôrodníckej analgézie na nefarmakologické a farmakologické. Z nefarmakologických metód sú to 1. psychologické metódy (psychofyzická príprava, alternatívne pôrody, hypnóza, audioanalgézia), 2. fyzikálne metódy (transkutánná elektrická nervová stimulácia, intrakutánne vpichy sterilnej vody, abdominálna dekompresia), 3. akupunktúra a akupresúra, 4. gravidjoga, aromaterapia, výber polohy rodičky. Z

farmakologických metód je to systémová analgézia (opiáty, benzodiazepíny, oxid dusný inhalačne) a regionálna analgézia (EDA-epidurálna analgézia, infiltračné znecitlivenie, paracervikálna blokáda, pudendálna blokáda, kombinovaná EDA a spinálna analgézia, kaudálna blokáda) (1).

Začiatok 20. storočia sa v pôrodníckej analgézii niesol v znamení anestetík a anestetík. V 60. rokoch nastáva zmena, totiž úplný odklon od paušálnej medikamentózne analgézie a preferuje sa tzv. prirodzený pôrod. Najväčší vplyv mal britský pôrodník G.D.Reed (1890-1959), ktorý presadzoval koncepciu prirodzeného pôrodu, pričom tvrdil, že bolesť zapríčiňujú lekári a personál pôrodnice. V roku 1933 vydal knihu s názvom Natural Childbirth. Tvrdil, že pôrod je fyziologicky nebolestivý. Podstata Reedovej techniky je relaxácia. V rovnakom období vzniká v Rusku metóda psychoprofylaxie (Nikolajev, Veľvovskij, Platnov, Platičev a i.). Podrobnejšie ju rozpracoval francúzsky pôrodník F. Lamaze. V roku 1951 bola prijatá ako oficiálna metóda zbezbolestňovania pôrodu. Zaujímavý je vývoj alternatívnych pôrodov. Alternatívne pôrodníctvo sa vzťahuje na fyziologicky prebiehajúcu graviditu. Nový pohľad na vedenie a priebeh pôrodu priniesol v polovici 60. rokov 20. storočia francúzsky pôrodník F.Leboyer, ktorý ako prvý označil novorodenca za osobnosť s plne rozvinutým vnímaním. Podľa Leboyera je dôležité upraviť prostredie pôrodnej sály tak, aby v nej bolo šero, ticho, nanajvýš šepot či jemná relaxujúca hudba. Po pôrode sa dieťa položí na brucho matky, pupočník sa strihá po niekoľkých minútach, potom sa dieťa ponorí do teplej vody a hneď sa prikladá k prsníku. M.Odent, pôrodník z Pithiviers neďaleko Paríža, vytvoril takéto prostredie a rozpracoval metódu rodenia dnes známou ako pôrod do vody (1). Niektoré rodičky zostávajú vo vode len v prvej dobe pôrodnej, vtedy sa jedná o tzv. relaxačný kúpeľ. Podrobné vysvetlenie všetkých metód analgézie presahuje rámec tejto práce.

Polohy pri pôrode

Preferovanie polohy pri pôrode sa menilo storočiami. Pred 19. storočím sa uprednostňovali vertikálne polohy - v stoj, v drepe, v sede, v kľaku. Na začiatku 18. storočia francúzski pôrodníci začali preferovať polohu vleže, ale nie kvôli benefitu pre rodičku, ale zjednodušovalo im to prístup k rodičke v manažmente pôrodu a neskôr zjednodušovalo fetálny monitoring počas pôrodu. O 250 rokov neskôr panuje obdobná situácia a väčšina pôrodov prebieha v takejto polohe. Hoci I. doba pôrodná prebieha v striedaní jednotlivých polôh, druhá doba prebieha uniformne v ležiacej polohe na chrbte. Fetálny monitoring a regionálna anestézia sú dva dôležité dôvody, prečo je tomu tak (4).

V 30. rokoch 20. storočia prebehli štúdie, kde sa sledovala efektívnosť polohy v sede a v drepe počas pôrodu. V 1954 bol vyrobený prvý pôrodný stôl pre pôrody vo vertikálnych polohách. Malá akceptabilita stola mohla byť zapríčinená tým, že dizajnér trval na jeho kompletnej vertikalizovateľnosti. Neskôr sa stala veľmi populárna pôrodná stolička. Problémy spojené s pôrodm na stoličke sú najmä dva, a sice vyššia krvná strata počas pôrodu (často viac ako 500 ml) a rozsiahle vulvárne edémy, môžu viesť aj erudovaných pôrodníkov k odklonu od tejto techniky. Teoreticky, vzpriamené polohy fétu favorizujú takéto polohy, zosilňujú dilatáciu cervixu a zlepšujú progresiu cez pôrodný kanál. Uterinný fundus tlačí oproti brušnej stene a správne posúva hlavu do panvového vchodu. Andrews vo svojej štúdii upozornil, že vzpriamené polohy znižujú počet abnormálnych rotácií hlavičky plodu. Gravitácia je primárny faktor, ktorý spôsobuje zvýšenie tlaku na cervix pri pôrode v I. dobe pôrodnej a zvyšuje vypudzovaciu silu počas druhej doby pôrodnej. Poloha v sede a v drepe zväčšuje diameter panvy a málo posúva sponu a dolnú časť sakrálnej kosti. Populárna pololežiaca poloha je aktuálna práve dnes, hoci pri tejto polohe dochádza k zmenšovaniu diametra pelvického východu vplyvom hmotnosti matky, kde dochádza k tlaku na sakrálnu kosť a kostrč. V 70. rokoch 20. storočia došlo k vzostupu záujmu o vzpriamené pozície.

Štúdie Caldeyro-Barcia a Liu potvrdili, že vzpriamené pozície posilňujú kontrakcie, ktoré sú silnejšie a efektívnejšie a evidentne skracujú trvanie pôrodu. Chen, Aisaka, Mori a Kigawa študovali efekt vzpriamených polôh na uterinnú aktivitu. Ich nálezy potvrdzujú závery štúdií Caldeyro-Barcia a Liu na skrátenie II. doby pôrodnej u nulipár a multipár rodiacich vo vzpriamených polohách. Golay, Vedam a Songer v roku 1993 uverejnili štúdiu, podľa ktorej je trvanie II. doby pôrodnej signifikantne kratšie u rodičiek rodiacich vo vzpriamených polohách. Niektoré pracovné skupiny ale potvrdili, že poloha nemá vplyv na trvanie pôrodu. Tieto výsledky sa mohli získať pri pôrode na pôrodnej stoličke, v laterálnej pozícii alebo polohe na chrbte. Laterálna pozícia je viac charakteristickou vzpriamenou pozíciou, nakoľko oslobodzuje kostrč a uvoľňuje panvový východ. Sedenie na pevnom podklade, ako je pôrodná stolička, zmenšuje diameter východu panvy. Pôrod vo vzpriamenej polohe má tzv. "perineum-sparing efekt" s nižším výskytom epiziotómií a menším počtom lacerácií perinea. Tento efekt môže byť spôsobený anteriornou pasážou vedúcej časti plodu a spôsobuje menší bodový tlak na introitus na perineu a menší počet epiziotómií. Tri štúdie referovali o vyššom počte labiálnych lacerácií, hlavne v kľáčiacej polohe, ale nevyžadovali sūtúru a hojili sa veľmi rýchlo. V ďalšej štúdii bolo uvedené, že veľký počet rodičiek rodilo vo vzpriamenej polohe bez poranenia perinea (45.5 % v drepe a 18 % v pololeže) a že ruptúry III. a IV. stupňa mala len pololežiaca skupina. Vzpriamená poloha mala nižší počet operačne asistovaných pôrodov. Chen a spol. podal správu, že nulipary mali v každej skupine väčší počet operačne asistovaných pôrodov. Golay v roku 1993 referoval o nesignifikantnom rozdieli forcepsov a vákuumextrakcií v skupine nulipár. Na základe početných štúdií je možné sa domnievať, že vzpriamaná poloha počas druhej doby pôrodnej nemá vplyv na materské alebo fetálne komplikácie, hoci trend znižovania komplikácií viac favorizuje vzpriamené polohy. Najmenší počet komplikácií ako je nepostupujúci pôrod, retencia placenty, postpartálna hemorágia, fetálny distress, mekónium v plodovej vode alebo dystokia má poloha v drepe (5).

Teda myšlienka zaoberať sa polohami pri pôrode nie je nová, ale v ostatnom čase bolo spracovaných niekoľko štúdií, ktoré hodnotili a porovnávali jednotlivé polohy pri pôrode. Rozlišujeme dve základné polohy, a sice vertikálnu a horizontálnu. Obidve majú niekoľko modifikácií. Najbežnejšie používanou polohou v Európe je ležiaca, horizontálna poloha. Takáto poloha sa používa rutinne, pretože zabezpečuje najlepší prístup k rodičke zo strany personálu a zároveň je možný komfortný monitoring plodu. Na druhej strane je však najmenej priaznivou polohou pre rodičku. Vhodnejšou polohou je vertikálna poloha, čo je podmienené štyrmi nasledujúcimi príčinami: 1. vplyv gravitácie na fetálny descensus, 2. menšie riziko aorto-kaválnej kompresie a zlepšenie parametrov acidobázickej rovnováhy novorodenca, 3. zlepšenie pasáže fétu cez pôrodný kanál, 4. silnejšie a viac efektívne kontrakcie, ktoré zabezpečujú lepšiu cervikálnu dilatáciu (6). V klinických pokusoch je vertikálna poloha v I. dobe pôrodnej definovaná ako každá poloha, ktorá zabezpečí, resp. ktorou sa pacientka vyhne ležaniu. Vertikálna poloha v II. dobe pôrodnej je taká poloha, včítane použitia pôrodnej stoličky, kde je uhol tela pacientky od vertikály odklonený nie viac ako 45 stupňov, myslí sa tam aj poloha kľáčiaca, poloha na rukách a kolenách a kľáčiaca poloha. V I. dobe pôrodnej je použitím vertikálnej polohy zabezpečené: 1. menšia bolestivosť, 2. menšia potreba EDA a narkotík, 3. nižší BFHR (bazálna frekvencia rýchlosti srdca) plodu, 4. redukcia dĺžky I. doby pôrodnej. V rámci výskumu polôh v II. dobe pôrodnej sa uskutočnilo 18 klinických pokusov. Výsledky poukázali na výhodnosť použitia vertikálnych polôh, pretože sa zistilo: 1. je popisovaná menšia bolestivosť v II. dobe pôrodnej, 2. skrátila sa II. doba pôrodná, 3. znížil sa počet abnormálnych kardiokografických záznamov, 4. menší počet asistovaných pôrodov (forceps, vákuumextrakcia), 5. redukcia epiziotómií, 6. menší počet ťažších poranení perinea, 7. znížené riziko väčšej krvnej straty ako 500 ml, 7. viac efektívne použitie pôrodných síl (6). Aplikácia pre prax: pôrodné asistentky sa majú správať k rodičkám familiárne s dôrazom na profesionalitu, nakoľko spolu s nimi prežívajú citlivú fázu ich života. Ich úlohou je vytvárať

rodičke dostatočný komfort, byť im neustále nápomocné, povzbudzovať ich a smerovať k tomu, aby zaujímali čo najvhodnejšie pôrodné polohy, teda vertikálne. Konsenzus v literatúre doporučuje pre pôrodné asistentky nasledovné: 1. Zle psychicky pripravené rodičky častokrát vyžadujú zvláštnu pomoc a rady od pôrodných asistentiek. Väčšiou však získavajú informácie z rôznych letákov alebo v rámci organizovaných stretnutí či pri psychoprofylaxii. 2. Pôrod v niektorej z vertikálnych polôh - drep, kľak alebo poloha ruky-kolená môže vyžadovať predpôrodnú prípravu a nácvik. 3. Ak sa rodička rozhodne rodiť na pôrodnej stoličke alebo kresle, úlohou pôrodnej asistentky je, aby medzi kontrakciami rodičku nabádala k pohybu, čo znižuje vznik a vývoj vulvárnej kongescie a edému. 4. Pôrodné asistentky majú rodičku odhovárať od ležania na chrbte a majú ich nabádať k iným polohám. Ak si fetálny monitoring vyžaduje dočasnú alebo trvalú ležiacu polohu, je potrebné nabádať rodičky k ležaniu v semiverikálnej polohe alebo radšej na boku. 5. Použitie elektronického fetálneho monitoringu, intravenózneho infúzie alebo rozličných metód pôrodnickej analgézie môže vyžadovať rôzny spôsob imobilizácie rodičky. Pôrodná asistentka musí vysvetliť rodičke zmysel použitej metódy a navrhnúť alternatívy, pokiaľ takéto existujú. 6. Je dôležité edukovať pôrodné asistentky a pôrodníkov, aby získali prax v rôznych spôsoboch a polohách pri pôrode a následne ich aj retrospektívne konfrontovať s praktickými skúsenosťami rodičiek (6).

Indukcia pôrodu a pôrod na želanie (programovaný pôrod)

Indukcia pôrodu je umelé vyvolanie činnosti maternice za účelom ukončenia gravidity. Pôrod sa indukuje v prípadoch, kedy pokračovanie gravidity zvyšuje riziko poškodenia matky a/alebo plodu. Indukcia pôrodu je metóda preventívna. Medicínske dôvody na indukciu sú jasné a nie je účelom tejto práce ich rozoberať. Pôrod na želanie alebo programovaný pôrod je termín určujúci umelé vyvolanie pôrodu na prianie rodičky a bez lekárskej indikácie. Jedná sa o ukončenie fyziologickej gravidity v termíne pôrodu v ranných hodinách tak, aby pôrod prebehol v pracovnej dobe. Podmienkou je, aby gravidná dala podnet či súhlas na programové ukončenie gravidity. Musí sa jednať o fyziologickú graviditu v 39. - 41. týždni gravidity, polohu plodu pozdĺžne hlavičkou, bez známkov hypoxie a so zrelým hrdlom s cervikálnym skóre viac ako 5. Výhody takéhoto ukončenia gravidity sú: 1. medicínske, 2. psychologické, 3. organizačné a ekonomické. Medzi medicínske výhody patrí prevencia dysmaturity plodu, možnosť monitorovať plod od začiatku pôrodu a vylúčiť pôrod mimo ústav. K psychologickým výhodám patrí zníženie psychického napätia matky, plánovaná organizácia chodu domácnosti a jednoduchšie naplánovanie prítomnosti rodinného príslušníka pri pôrode, pokiaľ si to rodička praje. Výhody organizačné a ekonomické pozostávajú v rovnomernej distribúcii rodičiek a v eliminácii nákladov na sledovanie a hospitalizáciu potermínových gravidít. Možnosťou je zaradiť výkon medzi nadštandardný s finančným zainteresovaním rodičky. Nevýhodou je možnosť väčšej bolesti pri pôrode. Neboli potvrdené námietky proti iatrogénnej prematurite, cervikokorporálnej dystokii a zvýšenej pôrodnickej operatíve. Psychologický aspekt je dôležitý v tej intencii, že nejde o prirodzený pôrod. Záverom možno konštatovať, že neboli jednoznačne dokázané prínosy ani negatívne následky programovaného pôrodu. Možno ho uskutočniť na základe splnených podmienok, pri vylúčených kontraindikáciách na pracovisku, ktoré dokonale zvládne takýto druh pôrodu (7). Otázne pre budúcnosť zostáva to, či pri vzniku komplikácií s následkom na zdraví plodu alebo matky dokáže pôrodník obhájiť prínos tejto metódy.

Pôrod do vody

Pôrod do vody je definovaný vypudením plodu pod vodnou hladinou. Je potrebné rozlíšiť tzv. relaxačný kúpeľ v I. dobe pôrodnej pod sprchou alebo vo vani, ktoré nie sú pôrodom vo

vode a "pôrod vo vode" ako terminus technicus, resp. medicus, kde za takýto pôrod sa považuje priebeh II. doby pôrodnej, teda vypudzovacej, pričom dochádza k vypudeniu plodu pod vodnou hladinou. Takýto spôsob pôrodu bol prvýkrát opísaný vo Francúzsku v roku 1803. Popularizátorom v 20. storočí bol Rus Igor Charkovski. Vo svojej práci z roku 1963 upozornil na menší pôrodný traumatizmus a benefit pre zachovanie väčšieho počtu neurónov v mozgu plodu. Tzv. "západné pôrodníctvo" tento typ alternatívne vedeného pôrodu začalo presadzovať v 80. rokoch minulého storočia. Najväčšiu popularitu získal v Anglicku, kde si ho žiada takmer každá desiatu rodička a je plne záležitosťou pôrodných asistentiek (8). Tento spôsob alternatívneho pôrodu prichádza ako jedna z možností aj k nám a pochopiteľne prináša pozitíva i negatíva. Existujú subjektívne a objektívne dôvody, prečo rodičky volia pôrod do vody: 1. potvrdený analgetický efekt, tzv. hydroanalgézia, 2. psychosomatická relaxácia-zníženie strachu a stresu, 3. zvýšenie pohodlia a mobility rodičky, 4. znížená spotreba analgetík, 5. navodenie fyziologickej rovnováhy medzi katecholamínmi, oxytocínom a endorfínmi, 6. zníženie počtu epiziotómií a poranenia rodidiel pre lepšiu relaxáciu panvového dna, 7. využitie vertikálnej polohy v sede či polosedu, 8. zníženie tlaku na dolnú dutú žilu a na brušné svaly, 9. lepšia adaptácia novorodenca na vonkajšie prostredie. Na druhej strane je potrebné sa zmieniť o možných rizikách pre matku a plod: 1. prehriatie rodičky pri teplote vody nad 38 st. C, 2. pokles TK s hypotetickou možnosťou zníženia placentárnej perfúzie, 3. infekcia kontaminovanou vodou, 4. vodná embólia, 5. inhibícia kontrakcií, 6. zvýšený výskyt perineálnych poranení, 7. postpartálne krvácanie, 8. nebezpečie z premeškania pri komplikáciách, 9. aspirácia vody a asfyxia plodu. Vzhľadom uvedené "pre a proti" môže vzniknúť na danú problematiku ambivalentný pohľad, ktorého následkom sú početné štúdie dokazujúce jej výhody či nevýhody (9). Klasici pôrodníctva pôrod do vody odmietajú. Človek patrí k cicavcom a rodiť do vody mu nie je vlastné. Takáto možnosť síce je uskutočniteľná, ale je potrebné zodpovedať na otázku prečo. Ak je hlavným dôvodom analgetizácia, dôvod je neopodstatnený, pretože existuje niekoľko spôsobov tlmenia pôrodnej bolesti, mnohé z nich sú účinnejšie. Ďalším môže byť pranie rodičky zažiť niečo neobvyklé, častokrát sú smerodajné tzv. módné trendy. Nakoniec je vhodné prekonzultovať s rodičkou túto metódu podrobne, okrem iného aj to, že rodí vo vani vo vode, ktorá síce bola vyčistená, ale predtým v nej nespočetnekrát rodili iné ženy a ich exkrementy, teda moč, krv, plodová voda a stolica boli pochopiteľne v intimnom kontakte s vaňou (10). Uvedomujú si to skutočne všetky rodičky, ktoré volia túto možnosť pôrodu?

Pôrod doma

V dobe existencie zdravotníckych zariadení s erudovanými odborníkmi sa pôrod doma javí ako rarita, na ktorú nie sme v dnešnej dobe zvyknutí ani pripravení. Asi 5-10 % žien v rozvinutých krajinách si praje rodiť doma alebo sa o takúto možnosť informuje pred pôrodom. Presná štatistika v tomto smere u nás zatiaľ absentuje. Zrejme každý sa stretol s tehotnou, ktorá sa informuje o takomto spôsobe pôrodu. Zatiaľ sú tieto počty extrémne nízke. Môžeme sa ale oprávnene obávať rýchlej zmeny. Pôrod doma je významným krokom späť, je rizikovým faktorom zvyšovania perinatálnej a materskej morbidity a mortality. Jednoznačne s ním nemožno súhlasiť a z medicínskeho pohľadu je to na Slovensku postup non lege artis, ktorého vykonávanie môže mať trestnoprávne dôsledky pre pôrodníka alebo pôrodnú asistentku. Reverz matky je neakceptovateľný, rodička nemôže svojvoľne rozhodovať o dieťati, plod má právo na lekársku pomoc na úrovni súčasného poznania. Najdôležitejšie historické aspekty sú jednoznačné: 1. absencia pôrodníc alebo ústavov, v ktorých by bola zaručená erudovaná pomoc rodičkám, a ak takéto zariadenia aj boli k dispozícii, bolo ich málo a vyznačovali sa vysokým výskytom nozokomiálnych infekcií a puerperálnych sepsí, 2. religiózne zvyky, 3. existencia pôrodných babíc s rôznym stupňom pôrodníckej erudície,

ktorých zručnosť sa zvyčajne končila na úrovni vybavenia dieťaťa. Tlak rodičky na možnosť rodiť doma vychádza najmä zo zaručeného komfortu v známom prostredí, prítomnosť len určitých ľudí, zväčša najbližších príbuzných, možnosť výberu a zaručená prítomnosť určitej pôrodnej asistentky a lekára-pôrodnika. Rodičky, ktoré sa rozhodnú rodiť doma sú zväčša orientované naturalisticky, aspoň čiastočne odmietajú modernú techniku. Významnú úlohu v tejto situácii majú popularizátori a vykonávatelia takýchto pôrodov, teda pôrodné asistentky a spolupracujúci psychológovia. Ich záujem je zrejmý a pochopiteľný, motivovaný finančnou závislosťou na druhu vykonávanej činnosti. Najčastejšie uvádzané argumenty pre pôrody doma sú: 1. pôrodné komplikácie vznikajú postupne, je možné ich predvídať, 2. pôrodné asistentky sú schopné urobiť doma to, čo by urobili aj v nemocnici, 3. doba vykonania cisárskeho rezu v nemocnici je 30 minút, za túto dobu je možné rodičku do zariadenia doviesť a po predchádzajúcom telefonickom avíze ihneď po príchode cisársky rez vykonať, 4. percento komplikácií pôrodov odvedených pôrodnými asistentkami je nízke. Tí, ktorí vykonávajú pôrodnú prax vedia, že tieto argumenty stoja na vratkých nohách. Pôrodné komplikácie často vznikajú náhle, bez varovania a častokrát prekvapia svojou razanciou. Po predchádzajúcej príprave možno pôrod ukončiť operačne forcepsom alebo vákuumextraktorom, ale riešenie komplikácií alebo poranení matky či plodu je v domácom prostredí nepredstaviteľné a doba prevozu do zariadenia môže predstavovať neúnosné riziko pre oboch. Doba vykonania cisárskeho rezu je v nemocnici častokrát kratšia, urgentne možno plod vybaviť v priebehu 15 minút. Je nepredstaviteľné, ako by sa riešila situácia rodičky, kde je potrebné vykonať urgentný cisársky rez, nachádzajúcej sa na 3. poschodí v dome bez výťahu alebo vo vzdialenej dedine v snehovej kalamite. K percentu komplikácií pôrodov odvedených pôrodnými asistentkami je potrebné vysvetliť, že komplikované alebo rizikové pôrody odvádzajú lekári, pôrodné asistentky vedú len pôrody fyziologické, preto takýto štatistický súbor je chybný a neporovnateľný. V tomto kontexte je pôrod doma hazardom, rizikom a jednoznačne krokom späť, ktorý odporuje súčasným poznatkom lekárskej vedy. Nie všetko, čo nám ponúka "civilizovaný" svet, musíme implementovať ako výhodný a akceptovateľný postup. Ak sa ktokoľvek rozhodne zlegalizovať pôrody doma aj u nás ako prijateľnú metódu, musíme si položiť otázku, koľko rodičiek alebo detí musí umrieť, aby sa táto metóda opäť zavrhla (10).

Prítomnosť muža pri pôrode

Prítomnosť muža pri pôrode nie je v Európe bežná. Dlho pretrvával názor, že muž sa nemá zúčastňovať pôrodu, jeho prítomnosť je neetická, zahanbujúca alebo nedôstojná. Pôrodu sa zúčastňovali pôrodné babice a muž-lekár bol privolaný len pri komplikáciách, kedy bolo potrebné vykonať niektorú z pôrodných operácií, spočiatku to boli najmä znižujúce operácie-embryotómie, neskôr extrakcie, forcepsy a cisárske rezy. Aspekty takéhoto prístupu sú známe: jednak pôrod bol výsadou pôrodných babíc a tie zámerne udržiavali tento zaužívaný postup, nakoľko to predstavovalo ich zdroj príjmu, ďalej pôrod bol "vecou žien" a prirodzená ostýchavosť Adamovho pokolenia minimálne nedovoľovala prítomnosť muža a nakoniec až vynútené zásahy, teda operatíva v pôrodníctve si vyžiadala prítomnosť muža-lekára. Takýto model prežíval niekoľko storočí. Osobitne je však potrebné spomenúť, že indickí, egyptskí, rímski a grécki lekári mali vynikajúce vedomosti o pôrode, teda museli byť pri nich prítomní. Až rozvoj moderného pôrodníctva, ktorý začal v 19. storočí, "priviedol" k rodičke muža-lekára a neskôr muža-manžela, druhu, atď. Posledné dekády minulého storočia a začiatok súčasného sú v znamení hľadania optimálneho modelu pôrodnickej starostlivosti, kedy sa otec stáva neoddeliteľnou súčasťou pôrodnej sály. Rodička je počas pôrodu často psychicky závislá na prítomnosti blízkej osoby a preto najvhodnejšou alternatívou je otec dieťaťa. Z Ameriky sa rozšíril názor, že takýto postup prispieva k humanizácii pôrodníctva a

partnerského vzťahu. Individuálny prístup otcov k pôrodu si vynútil existenciu napr. poloprofesionálnej spoločníčky, akejsi "sprievodkyne" pôrodom, ktorá sprevádza ženu peripartálnym obdobím. Táto služba dobre funguje napr. v Spojených štátoch, kde je platená a sčasti uhrádzaná z poistenia. Prvým, kto propagoval takýto prístup bol Leboyer v roku 1974 a jeho práca o nenásilnom spôsobe vedenia pôrodu, u nás o podobnom prístupe referoval Šráček (1981). Hlavnými propagátormi prítomnosti otca pri pôrode v Československu a zároveň realizátormi takejto myšlienky boli Slezák a Štimpl zo znojemskej pôrodnice v roku 1985. Palkovitz v roku 1985 uverejnil štúdiu, ktorá nepreukázala výhody prítomnosti otca pri pôrode, doporučil však ďalej študovať motiváciu otcov k takémuto postupu.

Výhody prítomnosti otca pri pôrode: 1. rodička prežíva pôrod ľahšie a pokojnejšie, 2. otec zúčastnený pri pôrode sa dokáže lepšie starať a viac sa venuje dieťaťu. Zážitok otca, jeho emočná zmena a psychický stav nedokáže zhodnotiť žiadna štúdia ani žiadny dotazník. Individualita je v tomto smere jednoznačná. Otec pri pôrode je samozrejmosťou súčasťou modernej pôrodnej sály, podmienkou je riadne zaškolenie, respektíve absolvovanie psychofyzickej prípravy spolu s partnerkou, kde je konfrontovaný s nastávajúcimi skutočnosťami, kde dokáže aj sám seba odhadnúť, či zvládne pobyt na pôrodnej sále a kde sa zredukuje riziko jeho nežiadúcich reakcií. Podstatné je, pokiaľ partneri nedôjdu k zhode, nemal by byť partner presvedčovaný, aby sa zúčastnil na pôrode. Vyhneme sa tým psychickej traume alebo zbytočnej konfrontácie založenej spravidla na emočnom hodnotení situácie. Nevýhody prítomnosti otca pri pôrode: 1. prítomnosť otca komplikuje prácu tímu na pôrodnici, 2. muž s nežiadúcou psychickou reakciou môže omdlieť a spôsobiť tým starosti personálu alebo spôsobiť si zranenie, 3. sexuálna dysfunkcia na základe prežitých udalostí na pôrodnej sále alebo poruchy partnerského vzťahu. Nevýhodám sa dá do istej miery predísť, pokiaľ sa pôrodný trakt vybuduje s možnosťou prítomnosti otca pri pôrode. Nežiadúcim reakciám možno predísť len čiastočne, najmä psychoprophylaxiou, ale individuálne psychické vlastnosti otca možno len odhadnúť. Obava zo sexuálnej dysfunkcie neexistuje, neexistuje žiadna seriózna štúdia potvrdzujúca tento predpoklad. Táto odchýlka je zvyčajne následkom porušeného partnerského vzťahu z iných príčin (8). Všeobecne možno zhrnúť, že dobrý vzťah sa zrejme posilní a porušený vzťah sa zhorší. Prítomnosť otca pri pôrode treba podporovať, tento stav prispieva k pohode rodičky a robí pôrod prirodzenejším.

Vývoj pôrodov cisárskym rezom

Cisársky rez sa stal najčastejšie vykonávanou operáciou v ženskej populácii v rozvinutých krajinách. V USA dosiahla frekvencia vrchol na prelome 80. a 90. rokov 20. storočia, kedy 25 % rodičiek rodilo abdominálnou cestou (11). Na Slovensku pokračuje podobný trend zvyšovania počtu cisárskych rezov, ale nárast je pomalší. Je percento cisárskych rezov príliš vysoké alebo nízke? Malo by byť nižšie? Odpoveď na takto položenú otázku je zložitá. Zahrňuje komplex problémov s nejasným riešením. Napríklad cisársky rez na prianie rodičky je problémom, ktorého riešeniu sa asi v budúcnosti nevyhneme. Aj napriek rozporuplným informáciám treba dodať, že podľa vyjadrenia FIGO takto indikovaný cisársky rez nie je etický, ani medicínsky indikovaný. Aj napriek tomu, že sa jedná o rutinnú operáciu, nie je to zákrok bez rizík a bez komplikácií. V porovnaní s pôrodom, má cisársky rez komplikácií 4-6x viac, vrátane mortality. O cisárskom reze bolo napísaných množstvo prác, častokrát je ich platnosť časovo limitovaná vývojom indikácií, kvalitou perinatálnej starostlivosti, operačnou technikou a pooperačnou starostlivosťou. Jedným z rizík cisárskeho rezu pre ďalšiu graviditu je jazva na maternici. Jej následkom v ďalšej gravidite môže byť dystokická činnosť, dehiscencia a ruptúra uteru so všetkými negatívnymi dôsledkami pre matku i plod. V Spojených štátoch na prvom mieste pri indikácii ďalšieho cisárskeho rezu po predchádzajúcom figuruje dystokická činnosť a na druhom mieste iteratívny cisársky rez.

Platí, že čím viac je vykonaných cisárskych rezov tým lavínovite narastá počet nasledujúcich cisárskych rezov (13). Na konferencii v roku 2001 v nórskom Alesunde odznali niektoré zaujímavé závery. Steer považuje nárast cisárskych rezov za nezvratiteľný evolučný fakt. Podľa Hordnesa majú ženy podstupujúce cisársky rez 6-20 krát vyššie riziko puerperálnej infekcie. Podľa Hansena sú štúdie hovoriace pre a proti primárnemu cisárskemu rezu v prípade nedonosencov rovnocenné. Zaujímavým sa zdá práca Nyhusa a Gaudernacka, ktorí referovali o priaznivom vplyve predpôrodnej prípravy s výraznou účasťou pôrodných asistentiek na zníženie počtu primárnych cisárskych rezov najmä na prianie (14). Zníženie počtu cisárskych rezov je možné dosiahnuť hlavne liečbou cervikokorporálne dystokie epidurálnou anestézou, zpresnením diagnostiky akútnej intrapartálnej hypoxie plodu stanovením saturácie plodu kyslíkom použitím fetálnej pulznej oxymetrie, racionalizáciou rozhodovania pri indikovaní cisárskych rezov u predčaných pôrodov alebo uvážlivým indikovaním cisárskych rezov po predchádzajúcich. V Spojených štátoch dochádza od druhej polovice 90. rokov k pozvoľnému poklesu počtu cisárskych rezov, a to najmä u nasledujúcich cisárskych rezov. Objavujú sa aj práce o možnosti spontánneho pôrodu po dvoch cisárskych rezoch, aj keď väčšina pôrodníc túto možnosť odmieta alebo ju nepreferuje. Dôvody pre voľbu tretej sekcie sú nasledovné: možnosť dehiscencie jazvy, ruptúry uteru, možný vznik neefektívnej dystokie činnosti, vysoké riziko postpartálnej hysterektómie z indikácie placenta accreta a možné ohrozenie plodu hypoxiou ako následok uvedených stavov (13). Pravdepodobne platí, že prínos cisárskeho rezu sa uplatňuje do dosiahnutia 10 % frekvencie, potom už nemá vplyv na zníženie perinatálnej úmrtnosti (15,16,17). Ďalej je pozorovaný vzrastajúci trend mnohopočetných gravidít medzi cisárskymi rezmi. Z obavy pred možným poškodením plodu, je cisársky rez indikovaný vtedy, ak je plod B v inej polohe než záhlavím (18). Vďaka IVF stúpajú v počte cisárskych rezov mnohopočetné gravidity, pretože sú všeobecne považované za rizikové a indikácie k operačnému riešeniu sú voľnejšie. Voľba cisárskeho rezu pri záchrane plodu s veľmi nízkou pôrodnou hodnotou pod 700 g nemá žiadny význam, pretože výsledky sú rovnaké ako pri vaginálnom pôrode tak aj pri cisárskom reze, a to aj v prípade polohy KP (18,19,20,21). Záverom možno konštatovať, že pôrod cisárskym rezom je spojený s 4-6 x vyššou mortalitou matiek. Nárast frekvencie cisárskych rezov sa už neodráža v ďalšom znižovaní perinatálnej úmrtnosti. Cisársky rez ako operačný zákrok by mal zostať ako riešenie závažných stavov plodu a matky. K jeho indikácii sa má pristupovať veľmi zodpovedne a pôrodník by nemal byť ovplyvnený žiadnymi než medicínskymi dôvodmi.

Zhrnutie

Aj napriek silnejúcemu vplyvu na zmenu doterajšie pohľadu na pôrod, ktorý sa postupne vyvíjal v priebehu takmer celého minulého storočia, zostáva aktuálny fakt, že pôrod je fyziologický dej modifikovateľný súčasnými a vyvíjajúcimi sa poznatkami lekárskej vedy a rodička nie je pacient v pravom zmysle slova. Zásady pawlíkovskej školy sú jasné a čas overil ich platnosť. V rámci toho je podstatné zastávať pri vedení pôrodu stanovisko zdravého konzervativizmu, podľa ktorého chod pôrodu ponechávame prirodzeným silám dotiaľ, pokiaľ prebieha všetko prirodzene. Hlavnou úlohou pôrodníka je čo najskôr patologické stavy zistiť a riešiť. V tomto kontexte je potrebné odmietnuť pôrody doma, pretože každý ľudský život stojí za to, aby o ňom rozhodoval tím erudovaných odborníkov v prostredí, kde môžu bezprostredne využívať všetky dostupné metódy na sledovanie a odhaľovanie patológie a túto rovnako bezprostredne riešiť. Výber adekvátnej polohy pri pôrode je v rukách rodičky a pôrodníka spolu s pôrodnou asistentkou. Je potrebné, aby sa riadili najnovšími poznatkami, nakoľko závery štúdií nie sú vždy jednoznačné, hoci všeobecne sa doporučuje prechod k vertikálnym polohám. Rozumné používanie jednotlivých polôh vedie k spokojnosti rodičky, a

teda celého pôrodného tímu. Pôrod do vody je možný, niektoré pracoviská ho realizujú. Mementom zostáva určitý počet septických komplikácií novorodencov a riziko z premeškania adekvátnej pomoci rodičke. Je na rodičke a hlavne pôrodníkovi, aby individuálne zvážili benefit metódy. Prítomnosť otca pri pôrode treba podporovať, minimálne sa tým posilní citová väzba. Trend vývoja cisárskych rezov za posledných 30 rokov je jednoznačný a nie je predpoklad jeho významnejšej zmeny. Na jednej strane je tlak na znižovanie perinatálnej mortality a morbidity, na druhej strane predchádzajúci cisársky rez zvyšuje pravdepodobnosť ďalšieho. Spoločenská objednávka podporená sociálnymi, psychologickými, právnymi a medicínskymi faktormi favorizuje ďalšie zvyšovanie počtu cisárskych rezov najmä vtedy, ak pôrodník začne uvažovať podľa starého citátu: "jediný cisársky rez, pre ktorý som žalovaný, je ten, ktorý som nevykonal.". Ďalší vývoj je otázný, 20-25 % sekcií sa zdá byť maximálnou hranicou pre rozvinuté krajiny. Zmena percentuálneho zastúpenia neprináša na základe dostupných vedomostí a technických možností (hlavne možnosti manažmentu nezrelých novorodencov) benefit. Budúcnosť ukáže nakoľko bol náš odhad a naše rozhodnutia správne. Kľúčovou úlohou pôrodníkov zostáva vytvoriť na pôrodnej sále atmosféru plnú citu a porozumenia, ktorá spolu s vysokou erudíciou celého personálu prispeje k pohode rodičky a prinesie želaný benefit pre obe strany.

Doc. MUDr. Miloš Mlynček, CSc., MUDr. Erik Lajtman,
Gynekologicko-pôrodná klinika FN Nitra

Literatúra:

1. Tomáš, S.: Bezbolestný pôrod. Martin, Vydavateľstvo Osveta 2000,s.9-13.
2. Mlynařová, A., Tošner, J.: Historie přítomnosti muže u porodu.Gynekolog 4,1995,18,s.216-218.
3. Duin, N., Sutcliff, J.: História medicíny,s.5,6,47.
4. Holland, R.L., Smith, D.A.: Management of the second stage of labor. A review, Part II. South Dakota Journal of Medicine,1989,42(5),s.5-8.
5. McKeon, V.A., O'Reilly, M.: Nursing management of second stage labor. The online journal of knowledge synthesis for nursing,1997,4(4).
6. www.infochoice.org/position in labor and delivery
7. Roztočil, A., Měchurová, A.: Doporučené postupy při preindukci a indukci porodu. Čes.Gynek.,64,1999,s.342-345.
8. Valent, M.: Manažment fyziologického pôrodu vo svetle súčasných poznatkov. Prakt.Gynek.,8, 2001,4,s.162-175.
9. Pellantová, Š., Vebera, Z., Puček, P.: Porod do vody-pětiletá retrospektivní studie. Čes.Gynek.,68,2003,s.175-179.
10. Tošner, J.: Porod doma a do vody. Prak.Gynek.,10,2003,1,s.37-42.
11. Center for Disease Control: rates of cesarean delivery. Unites States-1991, M.M.W.R.,1993, 42,s.283-289.
12. Flamm, B., harer, W.B.: Is the cesarean rate too high? Gynekologie po promoci, Leden/únor 2003,s.29-32.
13. Roztočil, A., Unzeitig, V.: Vedení porodu u pacientek se dvěma císařskými řezy v anamnéze. Čes.Gynek.,66,2001,Suppl.1,s.29-32.
14. Císařský řez-Konference v norském Alesundu. Čes.Gynek.,66,2001,s.459-460.
15. Bergsjö, P., Schmidt, E., Pusch, D.: Differences in the reported frequencies of some obstetrical interventions in Europe. Brit.J.Obstetr.Gynaec.,90,1983,s.629-632.
16. Perveen, F., Shah, Q.:Obstetric outcome after one previous caesarean section. J.Obstet.Gynec.Scand.,1971,s.451-460.

17. Štembera, Z.: Analýza zvýšení frekvence císařského řezu v České republice. Čes.Gynek.,60, 1995,s.183-191.
18. Hájek, Z., Drbohlav, P., Melková, J. et al.: K otázce porodu v poloze koncem pávním. Čes.Gynek.,53,1988,s.324-329.
19. Gorbe, E., Hajdu, J., Harmath, A. et al.: The effect of the delivery method on the mortality of very low birth weight infants in case of breech presentation. Orv.Hetil.,15,1997, s.1561-1564.
20. Lewis, B.V., Senevirature, M.R.: Vaginal breech delivery or caesarean section? Am.J.Obstetr.Gynec.,134,1979,s.615-618.
21. Sciscione, A., Leef, K, Luzieth, R.: The fetal electrocardiogram: ST wave form analysis during labour. J.Perinat.Med.,22,1994,s.502-512.

Porozumenie a komunikácia

Peter Liba

Iniciatíva hovoriť o porozumení a vzájomnej komunikácii nemá príchut' prázdneho prezentizmu, ani príchut' lacnej hry na zjednocovateľa "odlišností". Akýchkoľvek odlišností: metodologických, vedeckých, tematických, inštitucionálnych. Naopak. Za našou iniciatívou a zorganizovaním tohoto pracovného kolokvia treba vidieť dlhoročnú skúsenosť a zároveň poznatok, že aj v našom akademicko-vedeckom prostredí treba vedome, cielene a pritom spoločne prekonávať minulosťou petrifikované, pritom zbytočné, často falošné a ciele tendencie, predstavy, idey a metodológie, ktoré nás stále rozdeľujú, rozčleňujú, rozkladajú, a nahovárajú nám, že len vďaka našej odbornej a vedeckej jedinečnosti, osobitosti, špecifickosti môžeme plne existovať a pozitívne, aj formatívne pôsobiť dovnútra i navonok, že ono "čiastkové" je neobyčajne dôležité, podstatné a neodbytné, nenahradiťelné, že izolujúc sa sme nenahradiťelní, prínosní, schopní prinášať novosť, hodnoty, poznatky. Táto sebavedomá partikulácia je príznakový jav rozvoja vedy v 20. i v 21. storočí na Slovensku (a hádam aj v strednej Európe). A citlivá je na univerzitách rôzneho typu i v riadení vedeckého výskumu na rôznych jeho stupňoch a v rôznych podobách. Vedomie, že žijeme v čase zrýchlených dejín, v čase, v ktorom sa polarizujú ustálené hodnoty a uznávané významy, vedomie, že aj v našom prostredí (aj v nás jednotlivo) narastá zároveň aj tendencia zdôrazňovať len onú rozdielnosť a jedinečnosť, a na tom princípe založenú autoformáciu (seberealizáciu) považovať aj za akt oslobodenia sa od všeobecne platnej etiky a morálnej zodpovednosti. Ustalať sa vedomie, že limity špecifických metód nám zväzujú krídla rozumového poznávania a účinného poznania. Práve podobné, v istom zmysle nedostatočné vedomie dozrelo do potreby vytvárať platformu takého nástroja, takej kultúry, v ktorej nachádzame dimenziu "spoluzdieľania a komunikácie", dimenziu vzájomného porozumenia, chápania svojho dejinného poslania. Keďže každý dobre mienený ľudský čin (vrátane myslenia a prežívania) nasmerovaný na iného človeka - i na seba samého - má charakter kultúrneho činu, je potom kultúra - v našom súčasnom chápaní - neustálym dialógom v zmysle "uznať toho druhého a hľadať s ním komunikáciu", čo nie je ničím iným než prejavom pravej kultúry, jej vitality a ušľachtilosti. V takto chápanej kultúre je naozaj niečo univerzálne a trvácne, také, čo sa nedá obhajovať násilím, čo nemôže byť ani výlučné, lebo "výlučnosť a násilie sú hrobármi každej kultúry" (I.Rupnik). Z toho vyplýva, že každá osoba vedca, mysliteľa, tvorivého pedagóga, každého tvorcu i nositeľa pozitívnych spoločenských aktivít je "interkultúrna entita". Takými sme aj my, alebo takými túžime byť. A treba dodať, že nielen človek tvorí kultúru, ale kultúra človeka dotvára.

Táto plodná, obojstranná jednota nám hovorí, že

1. sme povinní hľadať "spoločný jazyk" v kognitívnych vedách (prírodovedných, technických i humanitných),
2. že "kultúra a jej osvojovanie nie je jednoduchým lineárnym procesom učenia sa",
3. že sme povinní brať vážne "kultúrnu evolúciu" človeka, znovu nadobudnúť "vedomie dejinného pôsobenia" (H.G.Gadamer) a "premýšľať o svojej vednej disciplíne v kontexte modernej kultúry" (Jacques Monod),
4. že sme povolani prekonávať sami seba, svoje ľudské i vedecké horizonty,
5. že kultúra a veda bez étosu nie je v našom časopriestore žiadúca, tak ako nie je žiadaná ani disfunkcia kultúry, resp. kapitulácia kultúry pred technikou a technológiami,

6. že nivelizácia a marginalizácia výsledkov kultúry, vedy a techniky je prejavom straty ľudského úsudku, v ktorom sa uplatňuje dominantnosť inštrumentalizácie (ekonomizácie) pred racionalitou a objektivitou. V mnohých situáciách sme svedkami nechuti diferencovať a odlišovať: takže podliehame krátkodobému diktátu výhod a rušíme tým univerzálne hodnoty, ba zisťujeme ako sa chce časť správať ako celok (v humanitných vedách predovšetkým), nevidiac, či nechcejúc vidieť dôsledky tohto obratu. Mnohonázorovosť akoby "ubíjala" individuálnu sebareflexiu. A tiež akoby informácie zastupovali poznanie. Multikulturalita či homogenita kultúry akoby umenšovali kultúrnu osobitosť národných a etnických spoločenstiev. Oslabuje sa pamäť (dejiny) ako kumulované poznanie, čo je signálom pre rozvíjanie etnocentrických úsilí v kultúre, vede, spoločnosti.

Vieme dobre, že stálosť poznatkov v skutočnosti nejestvuje, že vývinové zmeny sú zmenami neustálymi, kontinuálnymi.

V nijakom prípade nemožno narušať osobitosti prírodných a humanitných vied. Skôr máme na zreteli identifikačné disproporcie a diskrepancie, ktoré bránia jednote a pokroku. Ved' vo svojej podstate ich spája sám predmet i sama tvorivosť myslenia človeka. Hoci naša epocha pozná aj karikatúry slobody myslenia, aj útek do autonómie odlišnosti, pozná však aj pochybnosť o vedeckej objektivite, pozná aj cestu oddeterminovania, odmytologizovania ideológií, ale aj návrat k politickému pragmatizmu a duchovnej autonómii, návrat ku kultúre dobových mód, ku kultúrnemu etnocentrizmu a egoizmu k výlučnosti jediného. Zaiste v našich pomeroch narastá sila kultúry obrazu a znižuje sa efekt tradovanej kultúry slova. To je jeden zo spoločných záujmov vedeckého myslenia, aplikácie najnovších poznatkov, ktoré musia zaujímať aj pedagogický svet aplikácie.

Pred nami sa svet stále a stále aktualizuje (aj komplikuje, vzd'ahuje), lebo je nedotvorený. Zväčšuje sa smäť po nepoznanom, ale zároveň sa zväčšuje aj rezignácia, pretože sa stráca istota a perspektíva človeka - a ľudstva. Lebo - aj nám - treba riešiť rozpor medzi znalosťami prírodných a technických vied, ktoré umožňujú konštruovať neobyčajné stroje a nástroje, a medzi chabou znalosťou človeka (jeho skutočných potrieb) a znalosťou zložito diferencovanej spoločnosti. Moderný antropocentrizmus a kultúrny pluralizmus nevedia tento rozpor náležite riešiť. Stráca sa teleológia, teda sám človek a jeho transcendencia. Z vedeckého myslenia sa stráca spiritualita, t.j. kultúrny fenomén významu a zmyslu každého vedeckého poznatku, objavu, vynálezu. Marginalizácia sa stáva akoby princípom mediálnej kultúry.

Viem pritom jedno, že "zjednotiť poznanie sveta" je planá ilúzia, ale hľadať spôsob, ako zosúladiť poznanie prírodných a humanitných vied, je aktuálny program každej malej či väčšej ľudskej komunity. Ide o spôsob videnia, porozumenia, o spôsob interpretácie a spôsob jazykovej formulácie výsledkov poznania. Ide v tomto úsilí o "ľudské ucho", teda o poľudštenie komunikácie. Nemôže ísť ani o metodologický redukcionizmus, ani o simplicítne zjednodušovanie poznania sveta, v ktorom sa treba zbaviť "parazitnej dielne" popularizácie, aj tej starej, osvetárskej, aj novej, senzitívnej, reklamnej, konzumnej, ekonomistickej, mystifikačnej, lživej. A možno problém kultúrnej spolupráce spoločenských a prírodných vied väzí aj v hodnotení, v hodnote, vo význame a v zmysle hodnoty. Nakoniec sa všetko sústreďuje do pochopu človeka, do pochopu pravdy o človeku. Nechcem opakovať myšlienku D. Kováča, ale uvediem ju kvôli samej výzve: "malo by dôjsť k masovému presunu priorít: od prírodných vied ku kultúrnym vedám". Dodávam, že by malo dôjsť k prioritnej humanizácii života, teda opäť k človeku, ľudstvu, sveta.

Nepoviem nič nové, ak zopakujem základnú myšlienku, že toto naše stretnutie považujeme za vstup do staronových i nových otázok a vzťahov rôznych úrovní. Lebo vzťahy majú veľkú výpovednú silu. Myslíme napr. na vzťah: slovo - obraz, o ktorom sme hovorili. Myslíme na vzťah človek - spoločnosť (osobné - spoločenské, verejné), na vzťah živé (organické) - neživé (organické), prírodné - ľudské (neprírodné, umelé), reálne - fiktívne, reálne - metareálne a

pod. Otázok je veľa a čakajú aj v našom vedeckom a kultúrnom prostredí na odpovede. Chceme teda začať kultúrny dialóg a kultúrnu komunikáciu, ktoré budú mať aj záväzné pokračovania. Nehlásime sa k večným začiatkom , ale ku kultúrnosti vzdelávania na modernej univerzite.

Prof. PhDr. Peter Liba, DrSc.
Katedra kulturológie FF UKF

Synergetika - nádej alebo móda?

Andrej Červeňák

Predmetom môjho celoživotného záujmu je literatúra, kultúra a umenie. Vnímam ich ako psycho-duchovnú a estetickú aktivitu človeka o človekovi pre človeka (tzv. esteticko-antropologická koncepcia). Lenže človek, ako povedal Dostojevskij, je tajomstvo, ktorého začiatky a konce nepoznáme. Vznikal vo Vesmíre, sformoval sa v Prírode, žije a pôsobí v Sociéte, kráča ... kam kráča, kam smeruje...? Predpokladáme, že doliehajú naňho pnutia, vibrácie, energie všetkých troch sfér Súčna. Ide o všeplanetárnu bytosť, ktorá je (zatiaľ?) posledným ohnivkom vývoja zložitého kozmo-antropo-socio-kultúrneho systému. Toto si uvedomujeme dnes, v postkomunistickej atmosfére, ale aj v atmosfére postindustriálnej vedecko-technickej spoločnosti, ktoré otriasli substančnou ontológiou Bytia a po sociálno-duchovnej bifurkácii balansujú, ako to povedal J. Prigogine, medzi včerajšou kultúrou vojen a zajtrajšou kultúrou mieru. Matematik N. Mojsejev vypracoval matematický model "termonukleárnej zimy", ktorá je potenciálne prítomná (ako istá synergetická možnosť) v ľudskej chaotickej prítomnosti... Včerajšie piesočky vedy a umenia, na ktorých vznikli veľké umelecké a vedecké objavy, sú pred tvárou tohto nebezpečenstva spochybnené. Odtiaľ pramení aj moja opovážlivosť vstúpiť na pôdu prírodných vied a hľadať záchranný pás pre vlastné esteticko-antropologické literárno-teoretické reflexie...

Reflexia prvá:

Veda a umenie ako kentauričatá?

Jedným z rozdielov medzi vedou a umením je chápanie *všeobecného a jedinečného*, ako aj antitetický vzťah hlavných operátorov ich aktivít - *pojmov a obrazu* (zatiaľ čo v matematike $1 + 1 = 2$, v umení $1 + 1 = 3$). Zatiaľ čo prírodné vedy skúmajú *ontológiu* objektívnej reality, literárna veda sa trápi s obrazom objektívnej reality. Ak by sme sa na chvíľu pozastavili pri Platónovom chápaní reality ako tieňa, ktorý zobrazuje umenie, prišli by sme k záveru, že literárna veda skúma tieň tieňa. Pri skúmaní jedinečného sa jej to čiastočne darí (analýza individuálneho štýlu, rytmu, ľudského citu, vôle, racionality), ale pri skúmaní všeobecného najčastejšie kapituluje. Napríklad: literárna veda a komparatistika skúmajú vývin umenia od jeho prvotných prejavov - literatúra etnosu, rodu, polisu, národa, nadnárodných celkov až po svetovú literatúru, a zisťujú, že čím zložitejšia štruktúra, tým ich deskripcia i analýza je bezradnejšia. Pri poslednom ohnivku literárnej evolúcie - pri svetovej literatúre - literárna veda, dalo by sa to povedať, hádže pušku do žita. Pojem svetová literatúra nevystihuje podľa súčasnej komparatistiky ani jej *sumatívna koncepcia* (svetová literatúra ako suma všetkých literárnych artefaktov všetkých čias je ľudsky a vedecky nerealizovateľná), ani *selektívna koncepcia* (selekcia je jav hodnotový a množstvo hodnotových koncepcií - etnických, náboženských, filozofických, geopolitických, estetických atď. - sa stáva neprekonateľnou prekážkou na ceste modelovania svetovej literatúry. Svetová literatúra je teda iba myšlienková, virtuálna realita, ktorá spája diela a autorov našej planéty ad hoc (pre toho-ktorého autora, resp. recipienta v tom-ktorom esteticko-duchovnom priestore), ale objektívne neexistuje. Môže sa takýto model všeobecného (svetovej literatúry) stať pendantom sociálno-politického všeobecného javu, akým je globalizácia? A globalizácia *nie urýchlovaná a násilná, ale organická* existuje: na začiatku bol iba atóm, gén, slovo - dnes máme rozvinuté anorganické, organické a duchovné nerovnovážne systémy, ktoré ponúkajú takmer nekonečnú variabilitu svojich podstát. Bytie sa rozkošatilo a nadobudlo podobu stohlavého šarkana. V

dôsledku optimalizácie vrcholného ohnivka kozmickej, prírodnej a antropologickej evolúcie - človeka - (jeho racionálnych i iracionálnych, egoistických i altruistických, etických i neetických, vedeckých i umeleckých a ďalších vlastností), ľudstvo sa ocitlo pred dilemou: alebo ďalšia diferenciácia, individualizácia, atomizácia ľudstva (čo môže viesť k termonukleárnej zime), alebo integrácia, kolektivizácia, globalizácia (čo môže vytvoriť istú perspektívu ďalších bifurkácií a vývinu). Globalizácia je však lavína, resp. hurikán, ktoré strhávajú so sebou všetko a všetkých, čo im stojí v ceste. Lenže inak vyzerajú v centre (a kto bude tvoriť centrum spoločenskej globalizácie?), inak na periférii (a ktorý národ, resp. štát sa uspokojí osudom periférie?). Aká úloha bude prislúchať malým a veľkým veličinám - národom, štátom, literatúram? Vedci napríklad dokázali, že v malých kolektívoch sa mravce správajú individuálne, dokonca individualisticky, zatiaľ čo vo veľkých kolektívoch slepnú a rozhodovacia úlohu preberá kolektív. Lenže čo znamená ľudský kolektív - kolektívne vedomie i svedomie, kolektívny rozum i nerozum, kolektívna zodpovednosť i aktivita? Čaká snáď ľudstvo osud mravcov? Je možné, aby ľudské ruky a nohy niesli zodpovednosť za rozhodnutia ľudského mozgu? Globalizácia rieši problémy globálne - individuálne javy sa ocitajú na jej periférii. Lenže ľudské šťastie i nešťastie je individuálne, patrí bodke na vývinovej špirále, priamke, resp. kruhu. Európske klasické umenie, rešpektujúc individuálneho človeka ako absolútnu hodnotu, odmietlo dokonca spirituálny zmysel vývinu - raj - ktorý by bol vybudovaný na jednej jedinej slzičke nevinného dieťaťa, zatiaľ čo z hľadiska megaoptiky individuálne straty sa považujú za odpad bifurkácie. Znamená to, že klasická literatúra je prekonaná, že prekonané je všetko včerajšie, že sme sa ocitli v období totálnej finality? Spolu s I. Prigoginom to odmietame: "Nepotrebuje nijaké post-Ľudstvo ... post-Vedu, post-Dejiny" - napísal vedec - "Problém je v tom, aby sa našla úzka cesta *medzi globalizáciou a zachovaním kultúrneho pluralizmu*, medzi násilím a politickými metódami pri riešení problémov." Je to možné?

Reflexia druhá:

Globalizácia, kultúra a civilizácia

Kultúru chápeme ako výsledok (produkt) ľudskej aktivity, ktorá realizuje kozmicko-prírodné predurčenie človeka na našej planéte. Ku kultúre patrí všetko, čo vytvoril ľudský rozum, jeho srdce i jeho ruky v istom časopriestore. Jej sféry (sociálna, technická a duchovná) odrážajú prírodný štatút človeka (ľudskú imanenciu - etnickú, rodovú, národnú), jeho sociálny štatút (podmienky spoločenskej realizácie a kreativity) a štatút duchovný (ľudskú transcenciu - anticipáciu, vizionárstvo, sen).

Civilizácia rešpektuje kultúru, ale vo väčšej miere zdôrazňuje sociálne, technické, geopolitické parametre ľudskej aktivity, pre ktorú vytvára tzv. civilizačný priestor. V rámci jednej civilizácie koexistuje viac kultúr: na našej planéte sa nachádzajú stovky národných kultúr (a koľko ich už zaniklo!), ale vedci modelujú iba niekoľko základných kultúrnych epoch (R. Steiner napríklad hovorí o piatich - o staroindickej, staroperzskej, egyptsko-chaldejskej, grécko-latinskej a materialistickej), resp. o historicko-kultúrnych typoch (N. Danilevskij uvažuje o desiatich kultúrno-civilizačných typoch) atď. Dochádza k prekrývaniu pojmov kultúra a civilizácia. Na základe diferenciácie kultúry a civilizácie dajú sa vymodelovať ich špecifiká:

Kultúra: je prvotná, unikátna
tvorí obsah sociumu
je nacionálna
znamená tvorivosť

Civilizácia: je druhotná, inštrumentálna
poskytuje formu organizácie sociuma
internacionálna
znamená organizáciu

ideálne
tvorbu duchovnú
formovanie svetonázoru

materiálne
tvorbu materiálnu
formovanie ideológie

Z povedaného vyplýva, že globalizácia má bližšie k civilizácii ako ku kultúre. Napája sa na civilizačné aktivity (organizačné, hmotné, ideologické), prehľbuje nivelizačný postoj civilizácií vo vzťahu k národným kultúram. Znamená zužovanie duchovného ľudstva, ale zároveň naskočí požiadavku tvorby nových väzieb a nových vzťahov medzi jednotlivými prvkami globálnej množiny, nové globálne myslenie vo všetkých rovinách antro-po-socio-kultúrnej reality na začiatku XXI. storočia. Je to možné? Je možné prekonať napätie medzi jednotlivinou a všeobecnosťou, medzi kultúrou a civilizáciou, medzi civilizáciou a globalizáciou?

Reflexia tretia:

Synergetika - nová ilúzia alebo nová cesta?

Spojovacím článkom (fermentom, metódou), ktorý by mal poskytnúť kľúč k poznaniu a pochopeniu evolúcie zložitých nelineárných dynamických nerovnovážnych systémov (Vesmíru, Prírody, Sociéty a Homo sapiens) sa nám ponúka synergetika. Prichádza v čase globalizácie a my nevieme, kto je sliepka a kto vajíčko, pretože globalizácia a synergetika majú (tak ako takmer každý jav Prírody) korene už pri singulárnom bode. Prigogine sa nazdáva, že ľudstvo sa vyvíja k ďalšiemu bodu bifurkácie (pripravili ju informačné technológie, umelý intelekt, prostriedky masovej komunikácie atď.) a môže vzniknúť "spoločnosť so sieťovou štruktúrou" (networked society) a tzv. globálna dedina. Otec synergetiky Herman Hacken tvrdí, že napriek tomu, že synergetika vznikla v prírodných vedách, jej zistenia majú univerzálny význam pre všetky javy vesmírej, prírodnej, antropológickej a sociálnej evolúcie: spomína úspechy pri komparácii laserových lúčov a sociologických procesov, pri štúdiu pohybov na burzách, pri riešení problémov urbanistiky, pri vytvorení modelov antropogénnych kríz. Literárni vedci začali využívať synergetiku pri štúdiu kompozičnej symetrie v Puškinovej poézii, pri estetike fraktalov v umení, pri synergetickom modelovaní japonskej kultúry atď. A ja sa pýtam: Ide naozaj o synergetickú nádej aj pre literatúru a umenie, alebo iba o módu? Fascinujú ma zistenia synergetikov v oblasti motorickej činnosti človeka a pri poznávaní štruktúry a funkcií samopoznávacieho ľudského mozgu. Lenže estetika sa príliš často dávala uniesť úspechmi iných vied: v období *mytologického poznávania*, keď človek prenášal predstavy *o sebe na prírodu*, estetika absolutizovala antropomorfizáciu a animizmus; v období *vedeckého poznávania*, keď človek začal prenášať predstavy *o prírode na seba*, estetika a filozofia podľahli naturalizácii človeka (pripomeňme si Hobbsa - Človek je človeku vlkom, Pascala - človek ako mysliača trstina); dnes sa pokúšame *za pomoci synergetických modelov* vystihnúť všeobecné zákonitosti vývinu Univerza. Idey chaosu a poriadku, determinizmu a náhody, logiky a dialektiky, bifurkácie a evolúcie, symetrie a fraktalizácie atď. inšpirujú umenovedcov, ktorí modelujú tzv. synergeticko-fraktálne modely estetiky (synergetická semiotika, synergetický komputer, kybernetická estetika, matematická estetika atď.). V situácii dvojnásobnej krízy (po inštitucionálnom páde marxistickej metodológie a v situácii nihilizmu postmoderny s ideami absurdity, ničoty a finality) je logické, že aj literárna veda hľadá nové východiská, nové brehy, nové planéty, z ktorých by jej pohľad na umenie a literatúru bol adekvátnejší ich podstate. Preto sa obracia aj na synergetiku. Lenže už pri prvých krokoch na jej teritóriu vznikajú isté otázky a pochybnosti...

Synergetika je interdisciplinárnym pokusom zmocniť sa zložitých všeobecných celoplanetárnych javov antro-po-socio-kultúrnej reality - literatúra, ako sme už povedali, sa zmocňuje *individuálnych*, neopakovateľných javov antro-po-socio-kultúrnej skutočnosti. Synergetika smeruje *od všeobecného* k jednotlivému - umenie *od jednotlivého k všeobecnému* (*individuálne* ako typologické, typické). V prírodných procesoch samoorganizácie na všetkých úrovniach (od subatómového do kozmického) rozhodujú *kvality druhu*, individuálne modifikácie, ktoré sú primárne pre umenie, hrajú okrajovú úlohu. Synergetiku zaujímajú *invarianty* - literatúru *varianty*. Synergetický megapohľad je z hľadiska mikropohľadu redukčný, zdanlivo nesystémové javy často odsúva pod kategóriu paradoxu...

Umenie a literatúru často nazývajú svedomím národa, ich zmyslom je zápas človeka o etickú katarziu - aj keď existujú pokusy o matematické modelovanie etiky, táto oblasť je pre ňu netypická... Majú niečo spoločné synergetické modely chaosu a poriadku, bifurkácie a symetrie s etickými kategóriami Dobra a Zla, Krásy a Ošklivosti, Lásky a Nenávisti atď.? Pri globálnom, planetárnom súžití ľudstva mala by vzniknúť nová paradigma jeho bytia. Dokáže synergetika zosúladiť napríklad individuálnu a individualistickú kultúru Západu s kolektívnou a kolektivistickou (neosobnou) kultúrou Východu? Čo je spoločné medzi sebaobetovaním kamikadze, sebaobetovaním moslimských teroristov a rozhodnutím západného individualistu (či individua), ktoré sa má rozhodnúť medzi tým, čomu dať prednosť - šálke čaju, alebo zániku Zeme - a rozhodne sa pre čaj (Dostojevského podpoľný človek)?

Synergetika ako všeplanetárny jav uprednostňuje *ľudstvo* pred jednotlivým *človekom*. Lenže už Pytagoras prehlásil, že mierou všetkých vecí je človek (a nie ľudstvo), a táto axióma tvorí základ európskej grécko-latinskej kultúry a civilizácie (filozofia personalizmu), ktorá v mene človeka pochovala Boha (Nietzsche, Dostojevského Ivan Karamazov a Smerďakov), absolutizovala unikátnosť ľudských psycho-duchovných okamihov (existencializmus), jeho teurgickú recepčnú spoluúčasť na ontológii Bytia a vedomia (fenomenológia) atď. Aj keď filozofia postmoderny (problémy absurdity, ničoty a finality dejín, umenia, človeka) akoby detronizovali človeka na úroveň Bytia Veškerenstva, dokáže synergetika nájsť jednotný invariant pre všetky formy samovývinu anorganickej, organickej a živočíšnej reality a teurgickou podstatou ľudského cerebra? Aj keby sme akceptovali názor, že ľudský rozum je nástrojom Kozmu na dosiahnutie jeho (kozmickeho) zmyslu, filozofické antropologické koncepcie (sakrálné i profánne, subjektové i objektovo-deskriptívne atď.) sa takmer zhodujú v tom, že podstatu človeka tvorí Sloboda (Berďajev), že človek je odsúdený na Slobodu (Sartre), že Božskú predestináciu človeka dopĺňa jeho slobodná vôľa (taoizmus) atď. Predvída synergetika napríklad ľudský vrtoch (chcem a basta, ako o tom uvažuje Dostojevského podpoľný človek)? Je možné zosúladiť formy organizácie druhej ľudskej prírody (etník, národov, štátov, blokov) s kolektívnymi štruktúrami prvej ľudskej prírody (rojov, stád, svoriek)?

Globalizácia je kozmický, prírodný a spoločenský proces. Jej akcelerátorom sa dnes stáva spoločnosť (ekonomicky silné štáty), ktorá je netrpezlivá a preto ignoruje synergetické zákonitosti ostatných dvoch partnerov planetárnej množiny. Vzniká chaos. I. Prigogine nazval svoju objavnú knihu ako Poriadok z chaosu. K poriadku vedie cesta bifurkácie (bifurkácia, pozri Slovník cudzích slov, znamená rozdvojenie, rozštiepenie). Nejde snáď o polyfurkáciu, ktorá má bližšie k polyfonickému slovu a polyfonickému umeniu, ako aj k mnohohodnotovej Wukasieviczovej logike, ktorá odráža hlbšie ontológiu Bytia ako binárna (dvojhodnotová) paradigma myslenia? Politológovia uvažujú o mnoho (a nie o dvoj) -polárnom svete, ktorý by sa mohol stať prekážkou bipolárnych (lokálnych i globálnych) chŕťok ekonomických a štátnych žralokov... Súčasná fyzika modeluje fundamentálne zákony zachovania na základe symetrie (impulz ako dôsledku symetrie priestoru, energie ako symetrie času atď.) - svet fraktálov, ako sa zdá, je bližší univerzálnej fluktuácii a mnohotvárnosti biologickej a najmä antropologickej a cerebrálnej realite.

Ruské príslovie vraví - Na vkus da cvet tovarišča net... Ako spojí synergetika všetkých, aby mali spoločný vkus a spoločný názor na farbu? Na jednej strane sme si vedomí, že ekologické, vedecké a sociálne kolapsy môžu viesť k ... nedoziernym následkom pre celú planétu (dokonca k zániku ľudstva), a preto uvažujeme o možnostiach globalizácie a synergetiky, na druhej strane cítime, že sa stávame rukojemníkmi týchto skutočností (alebo globalizácia alebo finita komédia est). Vzniká gordický problém: Život za každú cenu! Ako ho rozmotáť, resp. rorúbať? Je naozaj život taký cenný, že sa stáva cieľom (samocieľom - ako je tomu v prírode), alebo je iba prostriedkom (pre Homo sapiens) k plneniu nejakých vyšších cieľov a poslání...?

Naše úvahy vytryskli z týchto pocitov a obáv.

Prof. PhDr. Andrej Červeňák, DrSc.
Katedra rusistiky FF UKF

Progres vedy a jeho odraz v kultúre Čím nás prekvapí veda v nastupujúcom storočí?

Július Krempaský

Rozhranie medzi storočiami, ba dokonca medzi tisícročiami, sú vďačnou príležitosťou na zamyslenie sa nad tým, čím nás veda obohatila v uplynulej a čím nás prekvapí v nasledujúcej epoche. Aj keď prognostika v oblasti vedy je veľmi ošemetná vec, pretože predvídať nejaký neočakávaný a prevratný objav je takmer nemožné, napriek tomu určité vízie vychádzajúce z už existujúcich zárodkov progresívnych (ba aj regresívnych) trendov sa dostali na verejnosť.

Tak napríklad v americkom časopise Business Week z augusta uplynulého roku sa objavil dosť rozsiahly materiál obsahujúci prognózy vývoja, vedy a techniky na nastupujúce storočie v 21 oblastiach, ktorých autormi sú význačné osobnosti americkej vedy a priemyslu. S niektorými najzaujímavejšími myšlienkami z tohto materiálu doplnenými aj vlastnými postrehmi by som chcel čitateľov tohto časopisu oboznámiť.

Asi najprenikavejšie zmeny - otázkou však je či aj najprospernejšie - nás asi očakávajú v oblasti informatiky. Všeobecne sme sa nazdávali, že súčasná mikroelektronika už pracuje prakticky na hraniciach svojich možností a že nejaký radikálny zvrät smerom k jej sprogresívnosti sa už nedá očakávať, ale s prekvapením zisťujeme, že opak je pravdou. Bázou pre tento zvrät sa stávajú vlastnosti mikrosвета, ktoré teoretickí fyzici (v rámci tzv. kvantovej teórie) už dávno poznajú, avšak doteraz sa nenazdali, že by sa mohli aj prakticky využiť. Ide predovšetkým o známy princíp superpozície, podľa ktorého ak sa systém môže nachádzať v stave opísanom jednou funkciou a v druhom stave opísanom inou funkciou, potom sú možné aj stavy určené lineárnou kombináciou týchto funkcií. Z toho potom vyplýva, že napr. pre záznam nejakých informácií nemusíme byť obmedzení len na spomínané dva základné stavy, ale využiť môžeme aj takmer nespočítateľný počet ich kombinácií. Otázka len je, či tieto úvahy majú svoj odraz aj v realite a či sú technické možnosti na ich využitie. Výskum v tomto smere ukazuje, že to možné je a toto zistenie ponúka šancu na ďalšiu ďalekosiahlu miniaturizáciu, takže počítače budúcnosti už nebudú vyžadovať objemy zápalkovej krabičky, ale doslova zrnká soli. Aké to bude mať dôsledky? Riaditeľ veľkej americkej výskumnej a výrobnéj inštitúcie Kurzweil to konkretizuje slovami: "Okolo roku 2019 budeme vyrábať 1000-dolárovo PC, ktoré bude reprezentovať jeden ľudský mozog, okolo roku 2030 už bude takéto 1 000-dolárové PC reprezentovať tisíc a okolo roku 2050 miliardu ľudských mozgov." V polovici nastupujúceho storočia už sa myslenie všetkých ľudí na planéte dokáže sústrediť do niekoľkých relatívne malých počítačov.

Podľa prognostikov v oblasti ľudskej mysle a psychiky bude mať tento obrovský technický progres aj dramatický vplyv na duchovnú stránku človeka. Ten istý Kurzweil, ktorý predvída ani nie za 50 rokov výrobu počítačov - ekvivalentov ľudského mozgu, uvádza vo svojom príspevku: "V roku 2019 už len veľmi málo ľudí bude chcieť "bývať" vo svojom biologickom tele. Omnoho viac ich bude chcieť preniesť svoju myseľ do elektronických okruhov."

Tu sa vynára myšlienka, či takéto super dokonalé počítače samé neprerastú do inteligentných bytostí. O tom sa vedú polemiky na technickej i psychickej úrovni a vyskytujú sa zástanci pro i kontra takejto možnosti. Odporcovia možnosti vzniku skutočne inteligentných počítačov, t. j. počítačov, ktoré by vykazovali aj fenomén sebareflexie, slobodnej vôle a ľudského myslenia, argumentujú najmä tým, že počítač môže fungovať len na báze "rozhodnuteľných" výrokov, zatiaľ čo ľudský mozog je schopný vygenerovať aj "nerozhodnuteľné" výroky. Takéto výroky boli známe už aj starým gréckym filozofom, napr. známy krétsky mysliteľ sa preslávil výrokom: "Každý Kréťan je klamár". Ľahko nahliadneme, že ak je tento výrok pravdivý, tak je nepravdivý a naopak. V súčasnosti preto

ešte nedokážeme jednoznačne predvídať, kam sa v konečnom dôsledku prekotný vývoj v oblasti počítačov napokon dopracuje.

Ako pozitívum uvedeného prudkého rozvoja počítačov a informačnej technológie vôbec možno podľa "amerických" vízií označiť možnosť "uchovania" význačných osobností pre budúcnosť. Technika budúcnosti umožní i globálny záznam osobností nielen s jeho celkovým vedomostným a názorovým fondom, ale aj s jeho psychikou, citovým životom a všetkými základnými črtami jeho individuality, takže kedykoľvek sa bude s ním môcť uskutočniť interview (samozrejme cez obrazovku televízora) napriek tomu, že už dávno nebude medzi živými. I v tejto súvislosti sa vynára aj nepríjemná otázka, či vývoj nespeje k tomu, že umožní jednotlivcom aj čítanie myšlienok iných jedincov. Veľmi pravdepodobne sa toho netreba obávať, pretože individualitu každého jedinca zabezpečuje to, že mozog pracuje v chaotickom režime a keďže pozostáva z niekoľkých miliárd neurónov, medzi ktorými jestvuje mnoho triliónov kombinácií, javí sa ako technicky nemožné evidovať a sledovať všetky možnosti. Človek preto asi zostane individualitou i v budúcnosti, a to je dobré.

Prospechom pre človeka môže byť rozvoj vedy na poli biológie. Už v súčasnosti sa pracuje na rozlúštení ľudského genomu - z 23 párov chromozómov už sa podarilo rozlúštiť prakticky všetky. Z nich gén s číslom 22 je kľúčovým regulátorom imunitného systému človeka - okrem iného ovplyvňuje schizofréniu a leukémiu. Je teda nádej, že človek zvládne boj s chorobami a možno že sa naozaj dožijeme doby (podľa spomenutých amerických prognóz za dve desiatky rokov), keď postačí užiť denne tri tabletky a človek bude imúnny voči každému ochoreniu. Bodaj by mali pravdu!

Z iných zaujímavých prognóz možno ešte vymenovať aspoň tieto:

1. Človekovi sa podarí rozlúštiť záhady vzniku života.
2. Zemeguľa sa obopne umelou "kožou" obsahujúcou milióny senzorov, ktoré budú systematicky informovať o stave nášho životného prostredia s cieľom uchovať ho aj pre nasledujúce generácie.
3. Napriek uvedenému úsiliu našej zemeguli hrozí vízia, že "lesy budú tiché". To znamená, že lesy sa síce podarí uchovať, ale všetko zvieractvo v nich vyhynie. Svedčí o tom v súčasnosti pozorovaný trend postupného zániku veľkého počtu živočíšnych druhov.
4. Ľudia v snahe zabezpečiť si súkromie postupne si rozparcelujú celý dostupný povrch zemegule, takže pojem "príroda" postupne stratí svoj zmysel.
5. Zaujímavá je aj vízia, podľa ktorej prudký rozvoj sekulárnej vedy nepovedie k zániku duchovnej vedy, teda v podstate náboženstva. Kým sekulárna veda bude poskytovať odpovede najmä na otázky "čo?" a "ako?", náboženské koncepcie sa budú orientovať najmä na zodpovedanie otázok "prečo?". Čím ďalej tým viac budú totiž človeka zaujímať otázky týkajúce sa zmyslu jeho existencie.

Je nepochybné, že uvedené fakty výrazne ovplyvnia "kultúru" ľudstva a "kultúru" jeho života. Ak progres v oblasti kvantovej fyziky ovplyvní najmä mechanizmy vzájomnej komunikácie, progres v oblasti teórie relativity a kozmofyziky sa uplatní predovšetkým v expanzívnej aktivite ľudstva. Črtajú sa možnosti cestovania vo vesmíre, v rámci tzv. "čiernych" dier, dokonca aj cestovania medzi vesmírmi a čo je najvzrušujúcejšie, aj cestovania v čase. Zatiaľ sa dá len konštatovať, že "teoreticky áno, prakticky nie", pretože existujú technicky nezdolateľné prekážky. Všetci sa však v histórii javilo ako technicky nezvládnuteľné, a predsa sa to podarilo uskutočniť, napr. let človeka na mesiac, takže aj tu asi bude platiť ono "nikdy nehovor nikdy".

Záver fyziky a prírodnej vedy je jednoznačný: progres v nich pripraví nové podmienky pre kultúru budúcnosti, ale nad jej tvorbou sa už teraz musia vážne zamýšľať predovšetkým pracovníci v oblasti humánnych vied.

Prof. RNDr. Július Krempaský, DrSc.
Fakulta elektrotechniky a informatiky STU Bratislava

Biológia a kultúra

Alojz Marenčík

Biológia ako vedný odbor sa v dôsledku veľkého množstva nových poznatkov veľmi vzdďaľuje od základného vzdelania, ktoré dostala súčasná stredná generácia. Problém sa zvýrazní, keď pod slovom kultúra budeme rozumieť súhrn materiálnych a duchovných hodnôt vytvorených ľudskými komunitami v istej historickej dobe. Kultúra je všetko to, čo si človek svojou činnosťou osvojuje alebo utvára. Do kultúry preto celkom logicky zapadá aj biológia a to predovšetkým preto, že s biológiou sme bezprostredne spojení a každú sekundu či už pracujeme, oddychujeme, alebo spíme, biologické procesy priamo determinujú našu existenciu.

Aby sme sa nepohybovali len vo všeobecnej rovine, dovoľm si pripomenúť niektoré historické míľniky, ktoré biológia ovplyvňovala, resp. ktoré aj v súčasnosti zaujímajú ľudskú spoločnosť.

Prvou oblasťou, kde sa človek už vo svojich prvopočiatkoch bezprostredne zoznamoval s prejavmi života, bol jeho zrod a zánik. Medzi týmto obdobím, ako by sme dnes povedali, ontogenetickým vývinom, sužovali ľudí choroby. Prvé poznatky v oblasti živej prírody vznikali na základe praktických skúseností, predovšetkým v poľnohospodárstve a v liečiteľstve.

Tiež zaobstarávanie každodennej potravy, či už išlo o človeka ako lovca alebo neskôr, pri usadlom spôsobe života, o domestikovanie zvierat a pestovanie plodín, bolo potrebné rešpektovať isté biologické zákonitosti.

Už pred rokmi 3000 - 2000 p. n. l. existovali v Egypte poznatky z anatómie, ktoré sa získavali vďaka balzamovaniu mŕtvych, existovali tiež poznatky o liečivých rastlinách, poznatky o pestovaní niektorých rastlín, a o chove zvierat. V Babylone, Indii a Číne, vyspelé civilizácie poznali okolo 500 chorôb a viac ako 2000 rastlinných liekov. Podobne môžeme spomenúť kultúry amerického kontinentu. Pri takých rastlinách akými sú kukurica, bavlník, pšenica, jačmeň, ryža, ľan a sója nepoznáme ani ich pôvodné formy, človek ich za tisícročia úplne zmenil. Vysuté záhrady kráľovnej Semiramis, ako jeden zo siedmych divov sveta, jednoznačne svedčia o rozvinutom záhradníctve, a iste aj o vyspelej kultúre.

Za prvú významnú osobnosť, ako v iných prírodných vedách, tak i v biológii pokladáme Aristotela (384 - 322 p. n. l.). Aristoteles sa stáva učiteľom Alexandra Macedónskeho. Z výbojných ciest svojho prominentného žiaka si zaobstaráva najrôznejšie prírodniny a v roku 335 p. n. l. zakladá v Aténach vlastnú filozofickú školu. Aj keď boli Aristotelove predstavy v zásade teleologické, podstatne prispeli k vytvoreniu vedeckých základov porovnávacej anatómie a všeobecnej morfológie, čo ešte začiatkom 19. storočia oceňuje zakladateľ týchto disciplín Cuvier.

Staroveké kultúry boli bezprostredne zviazané s prírodou. Už v starom zákone (Pentateuch - päť kníh Mojžišových) sú zmienky o medicínskych praktikách a starožidovský Talmud sa okrem náboženských a právnických problémov, zaoberá aj sociálno-hygienickými predpismi. V popredí týchto prikázaní bola hygiena zameraná na prevenciu a mala chrániť človeka pred „nečistotou“, už v tomto období je známa obriezka židovských chlapcov. Z talmudu vychádzali aj zákony o jedle. Choroba sa chápala ako dôsledok hriechov človeka. Modlitby boli pri liečbe rovnako nevyhnutné ako pôst.

Svoj vzťah k prostrediu definovala grécka filozofia pomocou modelov živej a neživej prírody, ľudského tela a ľudského konania. Biologické procesy ako počatie, narodenie, dospievanie, zrelosť a smrť tvorili fundamentálne javy. Aj vznik sveta sa už neodvodzoval z konfliktu bohov, ale nazeralo sa naň v súvislosti s narodením a smrťou človeka, ako na niečo,

čo vzniká a zaniká. Aj grécka medicína sa zaoberala pojmami: zdravie - choroba a študovala ich vzťah k všemocnej prírode. Ak ju posudzujeme od začiatkov Hipokratovej medicíny, na princípy ktorej skladajú prísahu aj súčasní lekári, cez Alexandrijskú školu až po prevzatie tejto filozofie Rímom, Byzanciou, kresťanským stredovekom a raným novovekom, môžeme konštatovať, že vplyv týchto modelov sa ešte nachádza aj v našej súčasnej kultúre.

Poprední myslitelia na prelome 16. - 17. storočia sa pod ťarchou experimentov stále viac odklňali od Aristotelovej filozofie. Toto obdobie bolo búrlivé nielen v sociálnej oblasti (Veľká anglická revolúcia, Tridsaťročná vojna), ale aj v teoretických a praktických vedných disciplínach: (Kepler, Kopernik, Galileo, Newton). Zároveň prebieha radikalizácia dualizmu (duch - hmota). Je to predovšetkým R. Descartes, ktorý založil svoju filozofiu na dvoch nezávislých oblastiach: oblasť mysle (res cogitans) a oblasť hmoty (res externa).

Starovek mal svojich veľkých budovateľov filozofického systému v Platónovi a Aristotelovi. Stredovek mal Tomáša Akvinského, ktorý sa snažil vybudovať most medzi Aristotelovou filozofiou a kresťanskou teológiou. Nastupuje renesancia a s ňou nové myšlienky o prírode, Bohu a človeku. Bol to Descartes, ktorého zaujímali predovšetkým otázky o spoľahlivosti nášho poznania a vzťahy medzi dušou a telom. Fyzika podnietila záujem aj o povahu hmoty, ktorá determinuje všetky procesy okolo nás. Descartes v tejto súvislosti zistil, že jediná skutočnosť, na ktorú sa môže spoľahnúť, sú jeho pochybnosti (Cogito ergo sum). V dôsledku tejto karteziánskej filozofie si väčšina ľudí uvedomuje seba ako izolované „ego“ vo vnútri svojho tela. Dochádza tak k očividnému konfliktu medzi vôľou a inštinktom. Ľudia sa podľa svojej činnosti, talentu, pocitov, viery a pod. začleňujú do izolovaných skupín, ktoré majú hlavný podiel na nekonečných konfliktoch. Ľudská spoločnosť sa takto delí na rasy, národy, náboženské a politické skupiny... Toto presvedčenie o izolácii ducha a hmotného prostredia môžeme považovať za hlavnú príčinu aj súčasnej spoločenskej, ekologickej, ekonomickej a kultúrnej krízy. Nespravodlivé rozdelenie prírodných zdrojov spôsobuje ekonomický a politický zmätok ako aj spontánne znečisťovanie prostredia a narastajúce vlny násilia.

Biológia ako už vyprofilovaný vedný odbor, je bezprostredne závislá od úrovne ostatných prírodovedných disciplín, ide predovšetkým o fyziku a chémiu. V období renesancie sa tieto vedné disciplíny ešte len zbavujú stredovekých špekulácií. Preto aj úroveň vedeckého poznania v biológii je iba na samom začiatku (Odmietnutie teórie samopľodenia, konštrukcia prvého mikroskopu, bunková teória stavby všetkých živých štruktúr...). Tieto skutočnosti sa výrazne premietali do spôsobu života ľudí. Európou sa šírili ničím neovládateľné epidémie a pandémie, čo spôsobovalo ekonomicky a sociálny rozvrat. Prvá morová epidémia (justiniánsky mor) otriasla Európou už v rokoch 531 - 580 n. l. V roku 1665 prepukla v Londýne posledná veľká európska epidémia moru. Na Slovensku sa po morovej epidémii v 14. storočí vracia táto choroba v menšej, či väčšej miere v každom z nasledujúcich storočí, naposledy v roku 1771.

Stredoveká medicína pri potláčaní moru zlyhala. Kresťanstvo interpretovalo morové pandémie ako trest boží a patrične ťažilo z tohto ľudského nešťastia (dary kostolom, zakladanie reholí...). Masové šialenstvo sa eliminovalo flagelanstvom a tancom i prenasledovaním Židov. V rokoch 1831 - 1832 zaplavila Európu epidémia chorely, spomeňme lepru, pohlavné choroby, tuberkulózu a sociálne pomery. Ešte napríklad v roku 1852 sa vyrobilo v Londýne viac než tretina rakiev pre deti. V mnohých priemyselných odvetviach začínali pracovať deti už od siedmich rokov, osemnásť hodinový pracovný čas nebol výnimkou. Hlavnou príčinou vysokej úmrtnosti detí boli nepredstaviteľne biedne sociálne pomery, ktoré priniesla priemyselná revolúcia.

Rozvoj priemyslu si vyžadoval rast miest, tomu ale musela predchádzať zmena hospodárenia na pôde. Miesto úhorového hospodárstva nastupuje Norfolfský osevný postup. Intenzita poľnohospodárstva akcelaruje. Vznikajúce mestské aglomerácie vyžadujú denno

denný prísun čerstvých potravín. Mestá v 17. - 18. ale ešte aj v 19. storočí boli preľudnené, a hygiena v nich bola veľmi vzdialená dnešným predstavám.

V týchto aglomeráciách sa bežne chovali hospodárske zvieratá, absentovala kanalizácia a základné hygienické zariadenia.

Sedemnásťte storočie bolo búrlivé tiež v umení a v teoretických a praktických vedách. Spomenieme len Leonarda da Vinciho a Lamarka. V biológii sú to neskôr predovšetkým L. Pasteur, A. Yersin a R. Koch. Zakladatelia novej vednej disciplíny - **mikrobiológie**. Konečne boli vyriešené mnohé záhady stredoveku a ľudstvo sa začalo zbavovať misterióznych pôvodcov chorôb.

Rozhodujúcu úlohu vo vede a myslení 20. storočia zohrala Darwinova práca O vzniku druhov prirodzeným výberom uverejnená v roku 1859, a o dvanásť rokov neskôr vydané ďalšie významné dielo O pôvode človeka. Tieto práce sa zakladali na rozsiahlom prieskume, ktorý uskutočnil Darwin v rokoch 1831 - 1836 na Galapágoch a v Južnej Amerike počas plavby na lodi Beagle. Darwinovo dielo položilo základ viery v kontinuitu vývoja ľudstva a živočíšnej ríše. Význam týchto odvážnych myšlienok podopretých nezvratnými dôkazmi môžeme prirovnať k víťazstvu Kopernikovho heliocentizmu nad Ptolemaiovým geocentrizmom. Ide v prírodných vedách o druhý prípad, ktorý zásadne odporoval učeniu Biblie. Z týchto dôvodov sa viedli a dodnes ešte vedú viac či menej erudované debaty o evolúcii života ako najvýznamnejšom fenoméne, ktorý existuje na Zemi a možno i vo vesmíre. Keby tomu tak bolo, znamenalo by to, že život je zabudovaný do celkovej logiky vesmíru. Ak chceme skutočne pochopiť, ako vznikol život z neživej prírody, musíme poznať nielen to, ako vznikla koncepcia biologickej informácie, ale aj to, ako dospela táto informácia ku svojej špecifickosti. Stručne povedané, ako sa z pravekého bujónu bohatého na organické monoméry vytvorila zmysluplná informácia, ktorá umožnila vznik života.

Je v podstate normálne, že človeka považujeme za čosi výnimočné, pretože iba on ovláda jazyk, ktorý mu umožňuje duševný rozvoj. Ako príklad môžu slúžiť mnohé viac či menej vyspelé civilizácie. Každý ľudský život ale začína a končí v určitom čase a preto vznikla myšlienka, že človek neexistoval vždy, ale musel byť v istom okamžiku, podobne ako ostatné formy života, stvorený. Vážny zásah do týchto úvah vniesol práve darwinizmus svojou koncepciou evolúcie založenej na **prírodnom výbere**. Darwin nemohol vo svojej dobe rozlúsknuť príčinu premenlivosti, vedel však, že ak majú byť tieto zmeny základom evolúcie, musia sa „nové vlastnosti“ prenášať z rodičov na potomstvo.

Fyzikálne a chemické zákony, ktoré sa uplatňovali pri evolúcii premeny neživej hmoty na živý organizmus, zamestnávajú v súčasnosti okrem biológov aj chemikov, fyzikov, astronómov i matematikov. Viacerí z nich dospeli k záveru, že prírodné zákony sú akoby zmanipulované či prispôbované k tomu, aby život vznikol kdekoľvek, keď to podmienky dovoľia. Preto sa očakáva, že život môže existovať nielen na Marse, ale všade vo vesmíre. Ak majú títo bádatelia pravdu, znamená to, že život je súčasťou prírodného poriadku vecí a že vo vesmíre nie sme sami.

V prípade, že sa tieto teórie potvrdia, dôjde k ďalším výrazným zmenám v našom myslení, v poradí už treťom, ktoré budú musieť revidovať aj tie najvýznamnejšie filozofické školy.

V čase vzniku Darwinovej teórie prírodného výberu nevedeli vedci zodpovedať ani takú základnú otázku, či to, čo prenáša znaky a vlastnosti rodičov na potomstvo je kvapka v mori, alebo ihla v kope sena. Ak by išlo o kvapku v mori, nikdy by sa nepodarilo odhaliť materiálny základ dedičnosti a pátrať v tomto smere je úplný nezmysel. Ale ak ide o akúkoľvek kopu sena a o najmenšiu ihlu, ktorú si ešte vieme predstaviť, pri usilovnom a vytrvalom pátraní po tejto ihle môžeme byť úspešní. História dala za pravdu tejto druhej alternatíve. Na scénu vystupuje opäť augustianskeho kláštora sv. Tomáša v Brne Johan Gregor Mendel (1822 - 1884), zakladateľ náuky o dedičnosti. Na základe svojich pozorovaní s hrachom sformoval pravidlá, podľa ktorých dochádza k dedičnosti znakov a vlastností z rodičov na potomstvo.

Mendel zistil, že sa nededia vlastnosti, ale len vlohy pre tieto vlastnosti a nazval ich **elementy**, ktoré v roku 1903 označil Johansen ako **gény**. Mendel zaviedol pojmy dominantnosti a recesivity znakov a čo bolo zvlášť objavné, vyjadril matematicky frekvenciu ich výskytu, tzv. **štiepne pomery**. Toto je jadrom Mendelovej práce, ktorá položila základy nového vedného odboru v biológii - **genetike**.

S rozvojom cytológie a chromozómovej teórie dedičnosti (Morgan), klasická genetika dosiahla svoj vrchol v spojení s evolučnou teóriou a tvorbou génových máp. Už za tohto stavu mnohé genetické anomálie nadobudli reálne kontúry a lekári dokázali hneď po počatí a ďaleko pred narodením identifikovať dedičné anomálie. Zásadný obrat nastáva až rozlúsknutím štruktúry DNA Watsonom a Crichom v roku 1953. Keď v roku 1994 dostal filozof sir Karl Popper na návšteve v Prahe otázku, čo považuje za najväčší objav dvadsiateho storočia, bez váhania odpovedal, že je to Watsonov a Crickov objav so všetkými jeho ďalekosiahlymi dôsledkami pri poznávaní podstaty života. Tento objav sa stal samozrejmom súčasťou nielen molekulárnej biológie, rozvoj ktorej podnietil, ale i genetiky, vývinovej biológie, genetického inžinierstva a biotechnológií.

Špeciálne číslo časopisu Scientific American v roku 1991 vyšlo preto, aby bol prezentovaný jeden z najvýznamnejších objavov, ktorý podnietil rozvoj biotechnológií, tzv. polymerázová reťazová reakcia PCR (Polymerase Chain Reaction). Otvorili sa tak dvere do množstva odvetí ľudskej činnosti: dokazovanie paternity, identifikácia osôb v kriminológii, diagnostika dedičných chorôb, analýza DNA dávno vyhynutých biologických druhov. Robert Weinberg hodnotí PCR metódu, ktorej objaviteľom je Mullis slovami: "Nová možnosť rozmnožiť a popísať molekuly života neobmedzuje biológiu na štúdium tohto fenoménu ako konečného produktu miliardy rokov trvajúcej evolúcie, ale umožňuje zámernou zmenou rozhodujúcich prvkov biologického plánu vytvárať také verzie života, ktoré prírodná selekcia nikdy neplánovala. V ďalšej perspektíve sa môže ukázať, že to bola najradikálnejšia zmena vyplývajúca zo schopnosti manipulácie s molekulami života. V súčasnosti si nevieme predstaviť bez PCR boj s BSE a inými vážnymi chorobami."

Záverom si myslím, že netreba zvlášť zdôrazňovať vplyv biologického poznania na kultúru myslenia, kultúru správania, kultúru bývania, resp. kultúru starostlivosti o zdravie. Zásahy do dedičnosti rastlín, zvierat či dokonca človeka hýbu v súčasnosti svetom. Vlády a parlamenty produkujú zákony na ochranu vyšších morálnych hodnôt, na ochranu konzumácie transgénnych rastlinných či živočíšnych produktov. Zvlášť sa upozorňuje na možnosti zneužívania manipulácie s prirodzeným genómom človeka (klonovanie ľudí).

Okrem dôkladnej znalosti génov živočíchov a rastlín sa prostredníctvom ich manipulácie otvára cesta k pochopeniu príčin dedičných ochorení a ich liečbe, cesta na výrobu liečiv a orgánov ako sú srdce, obličky, pečeň, pľúca, potrebných na transplantáciu. Prostredníctvom transgénnych rastlín bude možné okrem ich hlavnej úlohy - výroby kvalitnejšej potravy, resp. jej dostatku - bojovať proti detským infekčným chorobám, hlavne v rozvojových krajinách.

Veda ako sme naznačili zásadne ovplyvnila aj mnohé náboženské predstavy, zmeny názorov na etiku a morálku z toho nevynímajúc. Náboženstvo má podľa Feymana mnoho aspektov, ale zvýraznime z nich len tri: metafyzický aspekt, ktorý hovorí o tom odkiaľ pochádzajú veci okolo nás, kde sa vzal človek. Druhý významný aspekt je etický, hovorí o tom ako sa máme správať a aké mravné zásady dodržiavať. Napokon tretí aspekt môžeme klasifikovať ako emocionálny, ktorý poskytuje inšpiráciu pre umenie a pre mnoho ďalších činností človeka. Veriaci sú presvedčení, že všetky tieto tri aspekty sú úzko prepojené. Neistota, ktorá je nepostrádateľná preto, aby sme mohli chápať prírodu, je ťažko zlučiteľná s istotou, ktorú poskytuje viera, súvisiaca obyčajne s hlbokým náboženským cítením. Aj keď v minulosti dochádzalo ku konfliktom a od viacerých metafyzických názorov bola donútená ustúpiť aj kresťanská filozofia, zdá sa, že to vôbec nemalo výraznejší vplyv na etické, resp.

emociálne aspekty viery. Môžeme sa preto domnievať, že morálne hodnoty ležia mimo oblastí, ktoré skúma veda.

Stotožňujem sa len v málo pozmenenej forme s vyznaním najväčšieho fyzika minulého storočia a priznávam, že aj moja filozofia je zložená z pokorného obdivu neobmedzeného ducha, ktorý sa prejavuje v drobných detailoch, a ktoré sme schopní vnímať našou krehkou a slabou myslou.

Doc. Ing. Alojz Marenčík, CSc.,
Katedra botaniky a genetiky FPV UKF

Literatúra:

1. BODMER, W., MACKIE, R.: Kniha človeka, Columbus, Praha 1997
2. DAVIES, P.: Páty zázrak. Pátraní po pôvodu života, Columbus, Praha 2001
3. FEYNMAN, R. P.: O smyslu bytí, Aurora, Praha 200
4. LÚČNIK, L.: Prečo sa podobám na otca?, Obzor, Bratislava, Mir Moskva 1978
5. POPER, K. L.: Hľadanie lepšieho sveta. Prednášky a state, Archa, Bratislava 1995
6. WATSON, J. O.: Tajmství DNA, Academia, Praha 1995

O tvorivosti, novom a tradícii

Ivan Parík

Bránim sa byť skeptikom, pochybovačom o možnostiach nášho poznávania, spoznávania sveta vedou a umeniami, či inými a predsa tvorivými činnosťami. Hoci si uvedomujem, že náš proces poznávania bude vždy iba limitovaný a neukončený, daru ktorého sa nám dostalo je zvedavosť chcieť sa dopátrať pravdy o ľudsky konečnom, pravdy nám nikdy nedosiahnuteľnej.

Privykli sme si hovoriť o poznávaní sveta vedeckom i umeleckom, čo však v spoznávacích reláciách nepostačuje, totiž, nie je to vyčerpávajúce. Osobne neverím v polaritnú rozdielnosť, neverím, že umenie spoznáva svet "emocionálne" a veda "racionálne". Dopracoval som sa k uvedomeniu a presvedčeniu, že svet spoznáваме intelektuálne, ako sumu emócií, ktoré si ráciom vysvetľujeme. Intelekt je ten, čo nám priamo diktuje potrebu a túžbu poznávať, ako to výstižne formuluje Igor Stravinskij v jednej zo svojich prednášok na Harvardovej univerzite: "Sám súc stvorený, nemôžem nemať túžbu tvoriť". Tresmontant vo svojej vynikajúcej knihe "Názory rabiho Jašuu z Nazaretu" rozvíja ideu, že ak nás stvoril Boh, dal túto túžbu a možnosť i nám, stvoreným na Jeho obraz. Tak sa stávame Stvorenia a tvorenia spoluúčastní, podieľame sa na možnosti svet dotvárať. Takto je tvorivosť človeku daná a aspoň na margo dodávam, že nemusí byť ona iba výsadou vysokého vzdelania, veď aj zdanlivo jednoduchý človek, sedliak, zdobí si jarmo pre volky, náradie na prácu, svoje obydlia.

Vyšší typ tvorivosti je, pravda, výsledkom toho poznania, ktoré spracovávame intelektom a zveľaďujeme jeho činnosťou.

Danosti myslenia v našej existencii sa prejavujú rôzne, zjednodušene by som ich charakterizoval ako dve cesty: od trpezlivého, širokospektrálneho naberania vedomostí k dosiahnutiu pregnantného výsledku (Einstein $E = mc^2$), či inverzného postupu v Beethovenovej Piatej, kde z doslova "primitívneho" doprovodného motívu, známeho zo stoviek skladieb, vybuduje autor veľkolepú stavbu úžasnej symfónie.

A teraz k "problému" vedeckého a umeleckého spoznávania reality. Oboje považujem za výsostne intelektuálnu činnosť, za výkony poznania a ľudského ducha. Povedať iba, že umenie poznáva citmi a veda rozumom, je scestným a deformovaným ždanovovskou komunistickou ideológiou.

Oba druhy spoznávania sa začleňujú do multikomunikačného systému ľudského dorozumievania sa, kde každá objavnosť vzbudzuje v nás eufóriu poznania, eufóriu, ako hybný motor ďalšieho nášho úsilia. A tak iba môžeme konštatovať, podmienené aj pozitívnou zvedavosťou, stáva sa pre nás opätovným impulzom nových činov, naväzujúcich na božský akt Stvorenia, neustáleho spolustvorenia tohto sveta. Iba ak naša existencia nachádza svoj plnohodnotný zmysel. (Avšak až konečný Súd odobrí naše konania).

Rád by som však konštatoval -uvedomujúc si súvislosti -že hudba je aj archeológiou, svedectvom čias, v ktorých vznikla, je svedectvom času, v ktorom nám predchádzajúci žili. Ľudská zvedavosť, jej permanentné neuspokojovanie, ako aj naše úsilie túto prekonávať, nie je nič diskontinuitné. Gurevič vo svojich "Kategóriách stredovekej kultúry" hovorí, že stredovek asi nebol až tak tragickým obdobím dejín a ja ku tomu pridávam, že hudba stredovekých tancov je priveľmi radostná a svedčí priam o opaku. Veľká časť hudby XX. storočia je rovnako svedectvom svetových a početných "lokálnych" vojen, koncentrákov, gulagov a hrubej tyranie, páchaných človekom na človeku. Táto hudba vypovedá mnohými dielami o tragédiách miliónov, počet ktorých Brzezinski odhaduje na stošesťdesiat, realita je však hrôzostrašnejšia -vyše dvesto miliónov ľudí...

Preto Schänbergovo "Ten kto prežil Varšavu", Pendereczkého "Threni", či Komanovo "Monumento per sei milioni". Ani veda v "pokroku" nezaostala a vyvinula hrôzostrašné zbrane, kde Openheimerova, či Tellerova bomba sú dnes iba "romantizmom" hromadného vraždenia.

Kultúra a veda však na tieto výzvy musia odpovedať pozitívne, musia sa prihlásiť k človečenstvu a ľudskosti, čo nás všetkých povznesie. Ak na Kristovom učení je čosi povzbudzujúce, je to skutočnosť, že od barbarského myslenia nás ono pozdvihuje a vedie k myšlienkam humanity, lásky k blížnemu, dobrotivosti, k tým myšlienkam, že existujeme na tomto našom svete aj preto, aby sme nepripustili stratu myšlienky dotvárania Stvorenia a nestratili našu spoluúčasť na tomto veľkolepom akte.

Dúfam, že to je zmyslom nášho pobývania na tomto svete.

V neposlednom, k tejto úvahe patrí i vzťah nového a tradície. Dovoľte mi preto pridať tu ešte moju nedávnu maličkú esej o vzťahu avantgardy a minula, úvahu o vzájomnej súvislosti a kontinuitného vývoja kultúry a vedy, ktorú som nazval "Chvála histórie".

Chvála histórii

Avantgarda vôbec nie je vyhranený a najmä už nie časovo vymedzený pojem. Skôr si myslím, že je synonymom hľadačstva, poznávania a aj spoznania.

Pred dávnejším časom sformuloval som myšlienku o avantgarde, že ona má zmysel v tom, že má ambíciu stať sa tradíciou. Veď naostatok, avantgarda je obrazom svojej doby i jej posolstvom, je svedectvom čias svojho pôsobenia a čias vzniku diel, ktoré onen čas verifikuje. Nie je vôbec relevantné, kedy, ako a kde ona vznikala, nakoľko každá historická epocha, či aj tá najaktuálnejšia súčasnosť, sú výpoveďou. Výpoveďou o dobe, o časoch, v ktorých tá-ktorá hudba vznikala. Výpoveďou o dobe, ktorá tvorcov poznačila.

Právom teda môžeme konštatovať, že je hudba aj archeológiou, sondou do minula človečieho pôsobenia, vedomia i vedenia poznávaných čias. Ako som už inde bol povedal, napríklad hudba stredovekých tancov vôbec nám nehovorí o krutosti doby (ktorá isto tiež bola prezentná), skôr mi však asocíuje aj veľa radostnosti, pôvabu, elegancie a noblesy. Temer až pritmavá veľká časť tvorby XX. storočia vypovedá nám o doposiaľ najkrutejších a vskutku temných časoch i hrôzach, ktoré nám ono prinieslo v osudoch až dvesto miliónov obetí, bezpríkladne odsúdených na krutý fyzický i duchovný zánik a odchod z tohto sveta. Tieto výpovede neklamú a ani nebudú lživými, pokiaľ po nás prichádzajúci tieto posolstvá akceptujú. Hodnota odkrývania hrobov i v umení má svoj hlboký a poznávací zmysel.

Aj preto je treba sa zahľadiť do histórie, histórie ľudských osudov, politiky, vojen či aj občasného mieru, do histórie vládnutia i poddanosti, histórie, akou generácie pred nami (ale i my súčasní) sme predchádzali.

Čo je pre mňa história? Sú to predovšetkým návraty, návraty do sebapoznávania, návraty do neuveriteľnej priam schopnosti európskej hudby spoznávať samú seba, opäť a opäť sa regenerovať. Príkladov je na to dostatok. Nie iba Prokofjevova "Klasická", či Stravinského Komorný koncert Es-dur (Dumbarton Oaks), ale rovnako aj dielo Johanna Brahmsa, jeho oživovanie tradície a aj formy passacaglie, geniálny postoj Maxa Regera, keď typickú, klasicizmu príznačnú Mozartovu tému spracúva vo variáciách technikami, či lepšie postupmi bachovskej polyfónie (!).

Ale i u nás Petr Eben s jeho priznaním sa ku zdrojom gregoriánskeho chorálu.

Návraty ku zdrojom i uvedomenia si historicity európskej hudby sú tým prameňom, ktorý nás posúva neustále v myslení dopredu. Lebo história je čosi, ako DNA. Sme podmienení genetickým dedičstvom, rovnako sme determinovaní dedičstvom našej kultúry.

Sme nie iba tým "dnes", sme aj dávnejšou a dávnou minulosťou, čo nás neustále a nanovo tvaruje. Pozrime sa na históriu ako dar, venovaný nám súčasným. A to je pohľad, ktorý nám

umožňuje vidieť seba samých v oveľa širších súvislostiach, súvzťažnostiach determinánt korelácií minulosti i prítomnosti. Toho, čím sme boli i toho, kam sa aj dnes usilujeme smerovať. Buď teda vzdaná chvála minulosti, ktorá je v nás prítomná, buď vzdaná chvála prítomnosti, ktorá bude raz pre prichádzajúcich po nás opäť iba minulosťou.

Prof. Mgr. Ivan Parík, ArtD.
Katedra hudobnej výchovy PF UKF

Sapere aude, homo sapiens!

Vincent Šabík

V roku 1784 vydal otec modernej filozofie a vedy Immanuel Kant spis s lapidárnym názvom Čo je osvietenstvo? (Was ist Aufklärung?). Pojem osvietenstvo sa zapísal do dejín myslenia ako formula epochy, ktorá siaha od 18.storočia po naše dni. 12. februára 2004 si kultúrne ľudstvo pripomína 200 rokov od smrti tohto veľkého filozofa, ktorý osvietenstvo presadil ako princíp. Múdre hlavy si pri tejto príležitosti naliehavejšie než inokedy opakujú otázku, ktorú položil: Čo je (dnes) osvietenstvo? Čo je dnes rozum a racionalita? Jeho apel Sapere aude - Maj odvahu používať svoj rozum! - totiž ani dnes nestratil na aktualite, naopak dramatizuje ho vývin vedy, techniky, civilizácie, jeho brizancia doslova rastie každým dňom. Vedie k opätovnému preskúmaniu základov "západnej" vedeckej racionality, rozumnosti technickej civilizácie a kultúry, spoločensko-politického rozumu.

Problematika, ktorú pripomína jubileum iniciátora najvýznamnejšieho manifestu európskeho koncepcného myslenia, mieri do centra pretrvávajúcich konfrontácií o moderne ako dedičovi osvietenstva, o vývine racionality vedy, osobitne prírodných vied a ich technických aplikácií, o nepredstaviteľných konzekvenciách pre všetky oblasti života spoločnosti, kultúry, ekonomiky a nie na poslednom mieste politiky, samej vedy a racionálneho myslenia, rozumnosti, slobody a vôbec dospelosti človeka. Ak by sme pojem "problému" chápali v jazyku klasickej matematiky ako úlohu, ktorá stojí pred nami (Carl F. von Wiessäcker), čoraz naliehavejšie sa hovorí o probléme kritického skúmania tohto vývinu, o potrebe - osvietenstva osvietenstva. Ak všetky historické "osvietenstvá" - starožidovské, antické, novoveké a súčasné tzv. "druhé osvietenstvo" spája idea zdokonaľovania ľudského rozumu, ducha, pričom sa nemyslelo iba na technickú perfekcionalizáciu, ale najmä na víťazstvo rozumu, rozumnosť dospelosti, na pravdu poznávania, napredujúceho osvetľovania reality, dnes sa čoraz naliehavejšie ozývajú hlasy o potrebe kritického preskúmania realizácie tejto idey, výsledkov uplatňovania rozumu vo vede a technike, v spoločenskej praxi, v ekonomike a politike, vo vzťahu k prírode a životu, prírodnému a umelému svetu, reálnemu a virtuálnemu vývinu, opodstatnenosti dôvery v pokrok. Dnes sa už i sama predstava "zdokonaľovania" človeka vďaka rozvoju genetickej technológie a jej expanzívnosti stáva predmetom rozsiahlej výmeny názorov, morálnej diskusie s apokalyptickým alebo naopak optimisticko-mesianistickým zafarbením, ale už aj normatívno-regulatívnych zásahov vlád niektorých západoeurópskych štátov a USA. (Za mnohé pramenné štúdie pripomeňme zborník Aufklärung heute, editor Krzysztof Michalski, Stuttgart, Klett - Cotta, 1997; Die Darwin AG. Nanotechnologie, Biotechnologie und Computer, editor Frank Schirrmacher, Kolín, Kiepenheuer und Witsch, 2001).

Pozadie tvorí kľúčová otázka chápania rozumu, ratio, racionality, jej inštrumentalizácie, jej zapriahania do najrozličnejších (účelových) vozov a vozíkov, záujmových projektov (ako ich na komplexnom materiáli filozoficky analyzuje Jürgen Habermas, ktorý nedávno prednášal aj v Bratislave, v knihách Erkenntnis und Interesse, Frankfurt, Suhrkamp, 1968; Technik und Wissenschaft als Ideologie, Frankfurt, Suhrkamp, 1968). Najmä dejiny 20.storočia už stačili napísať nejednu neslávnu kapitolu o týchto súvislostiach, ktoré vošli nielen do dejín osvietenstva, vedy, rozumu a techniky, ale aj skúseností ľudstva, ktoré dávajú problému i dnes nebývalú naliehavosť. Sokratovský zápas o rozum a rozumnosť, o vedomie, uvedomelo kriticky kontrolovaný život spoločnosti, vedy, techniky, kultúry, politiky, - o osvietenstvo osvietenstva radikalizujú narastajúce hrozby a katastrofy, a to nielen ekologické (extrémne výkyvy klímy, skleníkový efekt, záplavy, epidémie). Vyše tristoročný proces inštrumentalizovanej racionality v prístupe k svetu, ktorý vychádza z Európy, zmenil tvár

zeme, rozpútanie technických potenciálov neznamena iba pomoc ľuďom, neslúži iba dobrým projektom, ktoré pomáhajú lepšie žiť, ale zároveň vyvolávajú katastrofy, založili a zakladajú nové procesy, ktoré sa dnes evidentne hodnotia ako rizikové a riskantné. Sociológ Ulrich Beck definuje súčasnú civilizáciu ako stavbu nad vulkánom (Risiko-gesellschaft - Auf dem Weg in eine andere Moderne, Frankfurt, Suhrkamp, 1986). Riziko nepredstaviteľných rozmerov sa navonok po prvý raz ukázalo 26. apríla 1986, keď v Černobyle explodovala atómová elektráreň - príklad zlyhania rozumu, racionality. Nebezpečenstvá rizikovej spoločnosti druhej moderny autor člení na tri hlavné skupiny (ekologické krízy, finančné katastrofy, teroristické nebezpečenstvá). Európsky model racionálnej modernity sa definitívne rozbil? Jeho konzekvencie sú nedozerne: umožňujú premeny homo sapiens na monštrum superdravca; homo technicus realizuje prísľub hada z rajskej záhrady, ako sa traduje v biblickom mýte: chce byť ako boh ("homo sicut deus").

Podľa filozofa Petra Sloterdijka moderna ako dedič osvietenstva už nie je iba svedok, ale je aj spolupáchateľ, ktorý už nemá nárok na alibi. Je pôvodcom projektov, ktoré otvorili horizonty "techné", rozbitelnosti, manipulovania sveta "podľa človeka" (v knihe Nicht gerettet - Versuche nach Heidegger, Frankfurt, Suhrkamp, 2001).

Kde sa teda ocitlo osvietenstvo? Prežívame koniec osvietenskej éry? Nestala sa jeho dialektika rozumu nástrojom seba odstavovania rozumnosti? Teda nástrojom svojej vlastnej detronizácie? Aké alternatívy predkladá postmoderna, ktorá relativizuje i racionalitu? Rozum v množnom čísle? Ulrich Beck hľadá riešenie v "globalizácii rozumu" (Was ist Globalisierung? 3. Aufl. Frankfurt, Suhrkamp, 1997) - v integrácii politiky - ekonomiky (Macht und Gegenmacht im globalen Zeitalter, Frankfurt, Suhrkamp, 2002), Jürgen Habermas vidí riešenie v rozvíjaní komunikatívnej racionality, ktorá je zakotvená v životných formách spoločnosti, ale aj samej vedy a politiky (Theorie des kommunikativen Handels I., II., Frankfurt, Suhrkamp, 1981). Predpokladá rekonštrukciu racionality konania a kritiku funkcionalistického rozumu. Obidva koncepty sa stretli s mimoriadnym ohlasom vo vedeckom svete a možno ich chápať komplementárne. Vyúsťujú do širšej teórie spoločnosti a spoločenskej racionality, ktorá sa podľa Habermasa redukuje na "systematickú kolonizáciu životného sveta", monetarizáciu, byrokratizáciu, a to aj sfér, ktoré sa môžu reprodukovat iba komunikatívne, za pomoci komunikatívnej racionality, inak hrozí explózia sociálnej patológie. Týka sa to negatívne i pozitívne samej vedy, ideí osvietenstva. Ak jeho učelia Max Horkheimer a T. W. Adorno už roku 1944 napísali na okraj vojnovnej manifestácie osvietenstva slová: "Dokonale osvietená zem vyžaruje znamenia triumfálnej pohromy", anticipovali aj neskorší vývin. Ich Dialektiku osvietenstva (Dialektik der Aufklärung, EA, New York, 1944), programový spis frankfurtskej Kritickej teórie, na ktorú Habermas nadväzuje, možno chápať ako medzibilanciu. Základná myšlienka či výsledok analýzy: téza: pokrok, ktorý mal človeka zbavovať strachu a robiť ho pánom pomerov, premieňa zem na ošialu smrť - nestráca na aktuálnosti dialektickej aktuálnosti ani dnes. Spochybňuje ľudské vedenie ako nadradenú silu. Osvietenstvo ako filozofia, ktorá stotožnila pravdu s vedeckým systémom, sa ukazuje ako dialektika sebaničenia. Je to kritika afirmácie vedy, ducha jej inštrumentalizácie racionality, technologickej výchovy más. Ako ideológia kultúrneho priemyslu, mediálnej manipulácie, premeny umenia na tovar sa osvietenstvo prejavuje ako regres. Autorom pritom ide o záchranu idey osvietenstva, civilizácie ako procesu prekonávania nepravdy, hľadajú prvky dialektickej antropológie pomáhajúce eliminovať deštruktívnosť inštrumentalizácie rozumu, ambivalentnosť pokroku.

Dejiny osvietenstva, ktoré musíme zaraďovať a kvalifikovať ako osvietenský hyperproblém par excellence, sú veľmi komplexné a protirečivé, napriek expandovaniu novej vlny spásneho optimizmu sú dejinami postupnej deštrukcie nádejí. Podľa niektorých kritikov je to aj preto, že sú to dejiny ničenia pôvodných teologických základov osvietenstva samého (Wilhelm Schmidt-Biggemann: Theodizee und Tatsachen: das philosophische Profil der

deutschen Aufklärung, Frankfurt, Suhrkamp, 1988). Jeho východisko bolo eminentne optimistické a tento optimizmus bol nábožensky motivovaný (svet ako manifestácia božského rozumu, ktorý vyháňa zlé), opieral sa o perspektivistické poznávanie jeho dobra. (Ešte romantik Herder videl v prekonávaní hriechu dejiny zdokonaľovania človeka).

Aj človek odchovaný v odboroch humanistiky, ktorý sleduje prehlbujúcu sa krízu humanizmu v epoche dominancie biovedy a genetickej technológie, ktoré túto krízu vyvolali, takže niektorí už hovoria o epoche posthumanizmu (Peter Sloterdijk: Regeln für den Menschenpark, Frankfurt, Suhrkamp, 1999), vie o utópiách, ktoré živia výskumy umelej inteligencie, genetickej technológie a nanotechniky (dotované gigantickými finančnými preferenciami). Môže sa dozvedieť od povolaných, že aplikácie AI (artificial intelligence) sú dosiaľ žalostné (Wolfgang Blum) a že skôr internet by azda mohol nahradiť reklamovaný "globálny mozog", nie umelá inteligencia, ale skôr "symbiotická inteligencia", ktorá sa pokúša - meniac človeka na stroj - znásobovať silu jeho mozgu implantátmi nanotechniky (Francis Heylighen, vedec z Bruselskej univerzity). O tieto utopické projekty sa opiera nová vlna osvietenského optimizmu, ktorá sa - v tom lepšom prípade - chce deliť o kompetencie so Stvoriteľom človeka (človek ako korektor jeho genetického písma). Človek sa tu už definuje ako samospasiteľ, ako "samosaintinterpretujúce zviera" (Jartmut Rosa, filozof z New Yorku). Postmoderná teória strácania subjektu sa takisto stáva realitou. Pre posthumanistickú epochu kategória ľudskej dôstojnosti zostáva iba zvyškom niekdajšej kultúry (Thomas Assheuer v referáte o vedeckom seminári teológov v Ahause, in: Die Zeit, 13. december 2001).

Postupne sa čoraz odvážnejšie presadzuje idea čisto "technickej evolúcie" (Siegfried Gideon), ktorá sa (slepo) podrobuje mechanickej technizácii (ako to potvrdzuje riaditeľ laboratórií AI na inštitúte MIT Rodney Brooks v knihe *Flesh and Machines*, New York, 2001). Stará predstava "l'homme machine", ktorá dnes už neráta s rozlišovaním človeka a stroja, je tou veľkou nádejou perfekcionalizácie človeka, na ktorej sa zakladá obraz sveta budúcnosti v ružových farbách. Obavy nevzbudzujú iba možné zlyhania jednostranných projektov inžinierskej fantázie, uplatňovania mechanickej tvorivosti, ktorá inklinuje k fantazmagorickým štruktúram a ľahko opúšťa konštitúciu celku reality, ešte väčší strach naháňajú možnosti, že sa tieto projekty podaria (ako to anticipoval už v roku 1929 filozof inovácie Ernst Bloch v eseji *Strach inžiniera - Die Angst des Ingenieurs*, v knihe *Verfremdungen I*, Frankfurt, Suhrkamp, 1962).

Inžinierska fantázia sa preferuje ako jediná cesta objavnosti, jediný produktívny typ tvorivosti, homo faber ako creator čoraz účinnejších, ale aj ničivejších a hrozivejších prostriedkov, ktorých monštruóznosť schladzuje tradičné eufórie o ľudskej tvorivosti. V nadväznosti na zvedečťovanie zabíjania a ničivosti (hyperinteligentné zbrane) máme do činenia s radikálnou kontrapredstavou kreatívnych síl človeka a ľudského rozumu (ako ukázal Saint-Pol-Roux v knihe *Die Tradition der Zukunft*, Berlín, Burkart, 1987). Vojská najvyspelejších krajín robia zabíjanie a ničenie technicky explicitným, ničia systematicky, exaktne.

Technika, ktorá bola odjakživa súčasťou kultúry, jej prostriedkom, dostáva čoraz totalitnejší charakter, určuje samu kultúru, takže už možno hovoriť o (určujúcej) inžinierskej kultúre ako dominantnej, ktorá čoraz smelšie a trúfalejšie, čoraz riskantnejšie manipuluje so životnými procesmi, vôbec s ľudskými osobitne, čoraz trúfalejšie imituje Stvoriteľa. Natíska sa otázka, ako bude vyzerat' učenosť, ktorá ideu osvietenosti ("siècle de lumière") v technicky určenej kultúre redukuje - metaforicky hovoriac - na svetlo žiarovky. Proces splošťovania je významný vo všetkom, čo spoluurčuje inžiniersky duch, duch inžinierstva, keď sa absolutizuje, opája rastúcou drogou moci, ktorú čerpá z akumulácie prostriedkov.

Moderná veda robí z človeka stroj, berie mu kantovskú slobodu a dôstojnosť, inštrumentalizuje jeho rozum - to sú tézy známeho amerického teoretika Konca histórie Francisa Fukuyamu, ako ich rozvíja v novej práci *Koniec človeka* (hovorí o nej v príspevku v

časopise Die Zeit, 31. december 2003). Predstava dokonalej determinovanosti spoločenského a individuálneho života, ktorú by mohol čoskoro priniesť nový vývin, naháňa hrôzu ako strašidelný sen, ktorý však už vykresľujú spisovatelia ako Michael Crichton, stavajúci - celkom podľa metódy súčasnej vedy - na mixovaní "fact and fiction" geno- a nano-technológie, ktorá zotiera rozdiely medzi (neživými) vecami a (živými) tvormi. Americký spisovateľ ukazuje, ako človeka, deficitného tvora, určuje technika, ako mení jeho mentalitu, ba celkom podľa Orwella už aj kontroluje a celkom podľa prognózy Huxleyho infantilizuje, predovšetkým nám vládne, ako to predvídal už pred rokmi filozof Günter Anders (v knihách ako Antikvovanosť človeka a i.).

Prírodné a technické vedy novej éry sa čoraz zjavnejšie odpútavajú od spoločenských, sociálnych, morálnych a kultúrnych vzťahov a konzekvencií. Vydávajú sa za sám svet, ktorého obrazom disponujú, keďže si ho aj vytvárajú. Takto sa pokladajú za "absolútny orgán" aj kultúry. Vždy boli jej súčasťou, teda časťou, dnes - ako informačná technológia, ako biotechnológia, genetická technológia a pod. - robia si nárok byť vedou vied, hypervedou, teda aj celou kultúrou, nielen jej časťou. Pritom ju radikálne menia, marginalizujú jej tradičné domény. Presadzujú sa ako revolúcia vedomia a vedenia. V podstate sa takto racionálna bdelosť nahrádza umelým stavom bdelosti (mechanickým, strojovým), ktorý sa ľudstvu ponúka ako opora "homo cyber sapiens" (Luc Steels). Napriek rastúcej moci, ktorá pramení z akumulácie informačných a technických (ale aj finančných, ekonomických) prostriedkov, je čoraz zjavnejšie, že ako veda (poznatie) strácajú schopnosť - kompetentnosť (komplexne) riešiť pálčivé problémy planéty, ľudstva, života, ba i samej vedy a techniky. Kognitívna a vedecko-technická ovládateľnosť spoločenského vývinu, ako sa zdá - nerastie spolu s rastom zvedectvovania, ale skôr naopak - klesá. Potvrdzujú to nejasné, protirečivé odpovede, ba i sám ambivalentný obraz kardinálnych otázok, ktoré formulujú v súvislosti s vývinom civilizácie. Akiste to suvisí najmä s tým, že rozum dnes treba chápať najmä ako komplexnosť, že scientisticke redukovaný rozum nie je celý, že informácie ešte nie sú celé poznanie (Edward Teller: "Veda musí viesť všetko.").

Veda mala podľa klasických osvietencov vždy zostať nekompromisným "agentom reálneho", mala mu vždy a za každých okolností "neúprosne hľadiť do tváre" a brať na seba "bezpodmienečnú zodpovednosť" (biológ a fyziológ Emile Du Bois, autor slávnej Všeobecnej teórie funkcií z roku 1882). Dnes sa dobýjanie sveta deje skôr ako "dobývanie obrazu". V tom vidí filozof formulu súčasnej vedeckej technoexpanzie (Martin Kemp: Bildwissen. Die Anschaulichkeit naturwissenschaftlicher Phänomene, Kolín, 2003). Tu sa črtajú možné kolízie, pretože "Alles 'Wesen' ist in Wahrheit bildlos" (Bytie je v podstate neobrazné). "Ak si neuvedomujeme nebezpečenstvo, ktoré hrozí, keď obrazy stotožňujeme s realitou, je to síce nebezpečenstvo metafyzické, ale zasahuje naše historické bytie a my nevieme, kde sme a v akej svetovej konštelácii stojíme" (Martin Heidegger: Heraklit, in: Ges. Ausg., zv. 55, Frankfurt, 1987). Teoretik a historik vedy ("new philosophy of science"), Paul Feyerabend nie neopodstatnene poukazuje na strácanie reality v súčasnej vede (Consolation for the Specialist, in: Criticism and the Growth of Scientific Knowledge, Cambridge Univ. Press, 1970).

Ontológia technického bytia a zdania, ktorá určuje pojem a charakter tejto fázy našej epochy (niektorí ju pokladajú za prechodnú) sa nedostatočne usúvzťahuje s aktuálnymi duchovnými, kultúrnymi, duševnými a morálnymi pomermi, konzekvenciami vo sfére psychológie, pedagogiky, estetiky, nie na poslednom mieste politiky. Žiaľ ako faktory ľudskej situácie sa tieto kondície len zriedka stávajú predmetom skúmania vedy z hľadiska evolúcie kultúry i civilizácie. O "duši v technickom veku" napísal knihu filozof a antropológ Arnold Gehlen, ktorý kritizoval neopodstatnený "frivolný optimizmus" osvietenstva ako nadbiehanie sebazalúbenosti človeka, ktorého chápal ako nedostatkovú bytosť podliehajúcu inštinktom, pudom, bytosť zľahčujúcu svoje omyly, svoju konečnosť, limity, kontingentnosť (Die Seele im technischen Zeitalter, nové vydanie, Frankfurt, V.Klostermann, 2004).

Gehlen už nadhodil aj naliehavú otázku rastúcej zodpovednosti vedy, ktorá sa často limituje "morálkou na diaľku", ľahko vypadáva z horizontu dlhodobých konzekvencií. Filozof Hans Jonas problém vedeckého étosu v podmienkach technologickej civilizácie rozpracoval v monografii Princíp zodpovednosti (Das Prinzip der Verantwortung, Frankfurt, Insel, 1979; český preklad Princíp zodpovednosti, Praha, Oikoymenh, 1998). Jeho téza: rozpútaný Prometheus, ktorému veda dala neslýchané sily, ekonomika neobmedzené uplatnenie, volá po etike, ktorá by poskytla človeku opraty, aby tieto sily krotil, kým nebude neskoro. Nemecko-americký filozof tento vývin nezavrhuje, vidí v ňom prejav slobody človeka, ktorá ho však súčasne ohrozuje.

Problém, ktorý nastolil Gehlen a Jonas a ktorý sa v súčasnom vývine mimoriadne vyhracuje, má, pravdaže, historické pozadie, antropologický a historicko-filozofický kontext, dnes aj súvis ekonomický. Ignorovať ho znamená riziko najvyššieho stupňa, pretože v hre je reálna sila skutočnosti a limity človeka, ktoré nie sú menej reálne. Varuje pred fantazírovaním o všemocnosti človeka a jeho diela - technického či politického, o robiteľnosti dejín. Aj keď vedomie obmedzenosti možností a síl človeka nemá znamenať priznanie práv slepej osudovosti, preferovanie nezodpovednosti, defetizmus, dôležité je vedomie hraníc vlastnej racionality človeka, s ktorou ho konfrontujú dejinné skúsenosti a kritická reflexia. Ako hovorí filozof: Nie človek je pánom sveta, skôr je ním technika, ktorú si vytvára ako deficitný tvor, aby znásobil svoje sily, ale technika nadobúda prevahu nad ním, vnucuje mu svoju vlastnú dynamiku, ktorou ho ovláda a pritom v ňom naďalej živí ilúziu, že zostáva pánom sveta (Günter Anders).

Kritika ľudských zásahov do prírody, vylepšovania sveta, kritika techniky je historicky taká stará ako ľudstvo samo a jeho kultúra (pripomeňme si mýtus o Prometeovi, biblický modelový príbeh o babylonskej veži; prvých jedenásť kníh Starého zákona možno interpretovať aj ako kritiku kultúry). Pritom treba priznať, že prastaré mýty sa nestávajú nepriateľsky ani voči technike, sú namierené proti hybridu titanstva, proti droge zneužívania moci. Na antropologické súvislosti poukazuje v moderných časoch aj Kant, ku ktorému sa vraciame. "Kantovo dedičstvo je aktuálne. Čo to je teda osvietenstvo? - opakuje po klasikovi súčasný francúzsky filozof Bernard-Henry Lévy (v časopise Die Zeit, 31. december 2003, ale aj v opulentnej monografii o J.P.Sartrovi, ktorá práve vyšla v češtine). Jeho reflektory majú svietiť obidvoma smermi: "Odháňať tieň, ktoré držia v zajatí človeka; zachovávať si odstup od vlastných strašidiel". Kant vo svojej knihe o logike okrem citovanej otázky vyslovil ešte ďalšie tri: Čo môžem vedieť? Čo môžem robiť? V čo smiem dúfať? Po nich nasleduje hlavná ako štvrtá: Čo je človek? Implikujú ju vlastne už predchádzajúce, pretože poukazujú na metafyzickú dimenziu človeka a v horizonte jeho vedomia nevyhnutne otvárajú aj otázku zmyslu. Napodiv však Kantova koncepcia rozumu implikuje predstavu bezhraničnej kompetencie a absolútnej autonómie faktora rozumu. Ľudský duch u Kanta primárne funguje ako súdny tribunál, ktorý všetko kriticky skúma. V jeho predstave výsluchu, spytovania sa však málo uplatňujú ďalšie aspekty rozumu, a to pri všetkej aktívnej pozornosti a kritickom skúmaní, že totiž človek nie je až taký autarkný, aby všetko mohol a vedel čerpať zo svojho rozumu. Kritická súdnosť sama musí predsa rátať s limitmi človeka ako konečnej, podmienenej a omylnej bytosti. K jej konečnosti patrí aj vedomie o perspektivistickom poznávaní, o kozme možných perspektív, ktoré otvárajú bezkonečnú komplexnosť celistvosti. Ako osvietenci musíme brať do úvahy krehkosť, zraniteľnosť, ba i efemérnosť ľudských projektov a diel, a to už aj preto, že ide o tvora neobyčajne pyšného na svoje výkony, na zázraky vedy a techniky. Korigujúco tu vždy pôsobil strach pred ohrozením, zo zániku, smrti. Filozof Schopenhauer pokladal strach pred smrťou za koreň a prameň kultúry, ktorá postuluje trvanie, vsugeráva nádej (inak doménu náboženstva, odtiaľto sa odvíjajú profundné súvislosti medzi nimi). (Ak dnešná biotechnika chápe starobu ako chorobu a sľubuje, že zbaví ľudstvo individuálnej smrti, môže to znamenať i smrť kultúry a celého ľudského pokolenia).

Vedomie súvislosti, ktoré sledujeme, nám prikazuje pripomenúť (J. Habermas): Aká je situácia vedy a aká by mala byť?

Sme svedkami ďalšej pragmatizácie politiky výskumu a vedy, prehľbovania disproporcií programov, ktoré podmieňuje komercializácia, ekonomická totalizácia, ekonomizácia, ktorá aj tu iniciuje mnohé (problematické a osudovo krátkozraké) reformy, inštrumentalizácie (univerzít - vôbec funkcionalizáciu vedy a vzdelávania) v záujme trhu, politiky.

Vedecké bádanie na úrovni kognitívnej sa neutralizuje, najmä voči kultúre a morálke, hoci z hľadiska hospodárskeho a vojenského využitia o neutralite nemôže byť ani reči. Na tejto úrovni je veda i dnes zneužívateľná. Mýtus objektivity padá, neinak sebakontrola vedcov, ktorú paralyzuje ekonomika, rastie závislosť výskumu od peňazí, privatizácia ohrozuje staré cnosti (osvietenskej) nezávislosti rozumu, nepodkupnosti bádania, objektivity vedca. Sledujeme narastanie konfliktov záujmov aj tu, čoraz častejšie škandály, ktoré prenikajú na povrch, tvoria iba vrchol pyramídy (len známe kauzy podvodov, zatajovania, dezinformácií by zabrali veľa miesta; za všetky pripomeňme prípad tzv. šialených kráv, ako ho dokumentuje Stephen Dealler vo FAZ z 2. decembra 2000, vedecké podvody Jana Hendricha Schöna, aspiranta na Nobelovu cenu, podľa Ulricha Kühneho "najväčší škandál falšovania vedeckých údajov" vo fyzike, škandál, ktorý zinscenoval americký fyzik A.D.Sokal v časopise Social Text a Lingua Franca, Micola Lutterotti dokumentuje vo FAZ, 17. december 2000, zatajovanie a umlčovanie neželateľných informácií a poznatkov výskumu, ktoré kontrolujú firmy, vyvíjajúce nátlak, meniace interpretácie).

Popredný anglo-americký filozof a kulturológ George Steiner sa v nedávnom rozhovore (Die Zeit, 3. august 2000) pokúsil zovšeobecniť poznatky. Konštatuje strácanie plodného kultúrneho napätia vnútri vyspelých spoločností, úpadok vzdelanosti a kultúrnosti. "Po roku 1989 sa v plnej nahote ukazujú princípy moci a peňazí". Zisk ako jediné kritérium efektívnosti vedy je fatálny. "Ak ide o peniaze a akciové podiely, správame sa ako šialenci". Kritik kultúry hovorí o "liberálnej erózii", ktorá nadobúda rozmery katastrofy, a to aj pokiaľ ide o úpadok "kultúry na Východe", konkrétne poukazuje na Česko (s ktorým ho viažu biografické vzťahy): dal sa do pohybu "vnútorný voľnobeh", ktorý nadobúda charakter "kafkovskej paródie". Udivuje ho rýchlosť rozkladu "starej kultúry". Steiner už pochybuje o existencii európskych životných foriem.

Ako konštatuje kulturológ Terry Eagleton (v knihe Idea kultúry, Brno, Host 2001), stechnizovaný a zekonomizovaný kapitalizmus už nie je schopný vyvinúť presvedčivú ideu kultúry, najmä vyriešiť ambivalentnú a protirečivú povahu techniky, ktorá pomáha človeku a zároveň ho ničí. Navyše vykráda symbolické zdroje kultúrnej a náboženskej tradície (podľa Eagletona najdôležitejšie zdroje kultúry vytvorili epochy pred osvietenstvom).

V tejto situácii sa opäť dostáva do popredia "vojna kultúr", lenže nie tá Huntingtonova, ale tá, o ktorej hovoril anglický fyzik a románopisec C.P.Snow - vojna humanitnej a prírodovednej kultúry (The Two Cultures: and a Second Look, Londýn, Cambridge, 1959). Ak od polovice 18.storočia sledujeme proces "odliterarizácie" ľudského poznania a súvisí s formovaním moderných vied, ich oddeľovania od iných foriem poznania, k tejto diferenciácii podstatne prispelo osvietenstvo, spolu s ním vzrástla autarkia exaktných vied, špecializácia a profesionalizácia. Ak sa dnes do centra pozornosti science studies opäť dostáva vzťah humanitných a prírodných vied, napätie vyvoláva aj v rámci prírodných vied masívny nápor biologických vied a technológií, ktoré preberajú vedenie, dominanciu nad všetkými vedami a nad kultúrou vôbec. Neurobiológiu isteže treba plne rešpektovať ako kognitívnu vedu, ako dôležitú rovinu deskripcie mozgovej činnosti, ba azda netreba podceňovať ani "humanizačný potenciál" genetickej technológie, len netreba zabúdať, že človek (a život) je komplikovanejšia realita než ostatná skutočnosť, organická či neorganická, že je kauzálne neprehľadný a neredukovateľný celok, že by sa biovedy nemali pokúšať nahrádzať filozofiu ("Schlechte Philosophie" - ako hovorí J. Habermas v knihe Die Zukunft der menschlichen

Natur, Auf dem Wege zu einer liberalen Eugenik, Frankfurt, Suhrkamp, 2001). Neurobiológia či filozofia, obidve skúmajú spoločný svet, nemali by sa preceňovať, spolu by mali bdieť nad zneužívaním poznatkov. Ak totiž neurobiológia vstupuje do technologickej sféry, vždy sa otvára aj možnosť manipulácie, omylu, zneužitia. (Už dnes sú k dispozícii skúsenosti napríklad s vojenskou sférou aplikácií na mozgové scannery, s pilulkami na zabúdanie negatívnych zážitkov zo zabíjania, naopak na prekonanie odporu ničť živé terče, s látkami stimulujúcimi konzumné správanie v obchodných domoch - nie sú to nijaké futuristické praktiky).

Mýtus o dvoch kultúrach sa pokúša prekonať koncept tzv. tretej kultúry (Michael Tomasello: Die kulturelle Entwicklung des menschlichen Deutens, Zur Evolution der Kognition, Frankfurt, Suhrkamp, 2003). Koncepcia vychádza zo štúdia dejín kognitívnych schopností, sebareflexie, ale i schopnosti nasadzovať techniku. Človek ako intencionálna bytosť, tvor, ktorý disponuje presvedčeniami, zámermi, relatívnou slobodou, nie je iba loptou v kauzálnom určenom dianí.

Nie je len pravda vedy, implikuje aj pravdu kultúry. Veda vďačí za svetlo tradícii, pamäti, nielen rozumu, ale aj iracionálnym silám (spisovateľ Robert Musil, ktorý vychádzal z prírodovednej vzdelanosti, presadzoval pojem "neracionálny" - pamäti a obraznosti, fantázií a imaginácií, intuícii, pozorovaniu, ale aj estetickému aistézis, napokon každé vnímanie sa vyznačuje aj estetickými momentmi). Aj analytický rozum sa opiera o obraznosť. Imaginácia je predpokladom abstrakcie. Vzdelanie sa opiera o pamäť, ktorá nie je iba skladidlom faktov, ale je aj motorom predstavivosti. Bez minulosti by človek nerozumel ničomu, ani svojim vlastným slovám. Kultúra je sama pamäť, tradícia, preto je schopná korigovať pudy, bez nej sú slepé, je aj bázou kritiky, tak ako je kultúra formou sebakritiky spoločnosti.

Barbarstvo neznamena odklon od rozumu (ako vidíme i dnes, dobre sa znášajú), predpokladá odklon od tradície v mene rozumu, ktorý nepozná hranice, jeho nositelia sa tvária nie ako empirický subjekt, lež ako subjekt absolútny. Striasť zo seba bremeno či priam okovy kultúry v epoche globalizácie prináša aj nové chápanie vedy, ktorá podlieha fatálnej ilúzii, na ktorú upozorňoval už David Hume: bytie chce odvodzovať od ľudských predstáv a noriem. Sugestívna sila vedeckých objavov zvädza k domýšľavosti a pýche. Zabúda, že ani prírodu, ani človeka nemožno určiť iba zvonka. Človek žije v dvoch svetoch - vonkajšom a vnútornom, biologickom a kultúrnom, symbolickom. Dnes sa radikalizuje otázka, ako sa pod vplyvom vedy mení kultúra a s ňou aj kultúra zodpovednosti - koncept zodpovednosti ako centrálny fundament demokracie (H. Jonas).

Formy vedy, ktoré sa opierajú iba o exaktné myslenie a vylučujú prežívanie, emócie (zjednocujúce subjekt a objekt), nedosahujú celú pravdu o človeku, o živote, hodnotách. Takisto duchovné - intelektuálneho ducha, ktorého si síce veda uvedomuje, ale ho uchopuje iba do racionálnych pojmov, neprekračuje racionálne myslenie, usudzovanie, nedosahuje ani duchovné (jej veľké mlčanie o Bohu). Je dôležité rozvíjať i formy vedy, ktoré sa nevzťahujú iba na objekty (fyzikálne, chemické substancie, elementárne častice, telesné orgány), ale aj na seba, ducha, aby sa videli kriticky, teda aby sa otvárali aj budúcnosti. Inak veda zostáva myslením "odborníkov bez ducha" ("Fachmänner ohne Geist", ako ich nazýval Max Weber). Vyháňanie ducha z vied je častý sprievodný jav osvietenstva.

Taký vedec si sotva uvedomí, že podlieha sociálnej konštruovanosti ľudského vedenia, že vlastne neexistuje zaklínaná objektívna realita vedeckosti, a to ani napriek tvrdeniu o faktoch. Mentálne i sociálne fabrikuje i faktické (Bruno Latour), pravdaže, tým väčšmi trvá na objektivite, na absolútnosti svojho poznania zákonov prírody (na "finalite zákonov prírody", ako hovorí Steven Weinberg v eseji A čo Boh?, Praha, Hynek, 1996), pokiaľ sa nedostáva do rozporu konštrukcia s realitou, je dobre. Spätosť vedenia s bytím tušíme iba vo filozofickej reflexii, meditácii, keď myslenie a poznávanie uchopuje nesegmentovanú, neskracovanú skutočnosť (Wolfgang Marx: Zur Selbstbegründung der Philosophie seit Kant, Frankfurt,

V.Klostermann, 1987). Prírodné vedy, žiaľ, neosvetľujú aktuálnu skutočnosť: tú "ontológiu aktuality", o ktorej hovorí Michel Foucault. Filozofia rekonštruje zmysel bytia v špecificky historickej situácii, uchopuje trendy a ich smerovanie. Aj v tom sa dopĺňa s prírodnou vedou. Žiaľ vždy triumfovalo zvedečt'ovanie (skúsenosti), proces analytického kúskovania. Antropologická rovnováha rozumu, citov a fantázie sa v tomto vývine (osvietenstva) stráca. Mala by ju obnovovať filozofia spolu s (estetickou) kultúrou.

"Vďaka" (jednostranným) konzekvenciám osvietenstva a jeho dialektiky žijeme vo svete radikálnej neistoty" - hovorí taliansky filozof (techniky) Gianni Vattimo (Die Zeit, 31. december 2003). Isteže, vždy ide o rozum, rozumnosť je rozhodujúca, osvietenstvo ako substantivum actionis, ako požiadavka požiadaviek, ako imperatív - nemožno odbaviť mávnutím ruky či hybridným pátosom ignorancie či irónie. Osvietenstvo je cesta, tendencia, trend, proces, dynamizmus a mobilizmus, ktorý sa musí zakaždým obnovovať, nemožno ho mať raz a navždy, operovať v jeho mene - rozum je skúškou človeka, jeho akcií, vedy, myslenia, kultúry, politiky, jeho konečnosti, kontingentnosti (onej Rortyho "contingency", ktorá sa u nás, žiaľ, prekladá iba ako "náhodnosť" - nie je factum, faciendum dialektického v zmysle komplexného myslenia a jeho vnútornej konzekvencie rozumu, ktorá nadväzuje na kráľovskú cestu historického osvietenstva 18.storočia; implikuje predovšetkým kritiku rozumu, rozumnosti, ktorá sa rada - ako nás učia dejiny - štylizuje do definitívy, sama sa už vidí v cieli a takto sa pokúša často-prícasto zdôvodňovať, svoju finalitu spečat'ovať.

Rozum slúži nielen sebazáchove človeka, spoločnosti, kultúry, poskytuje mu rozhodujúcu oporu, ktorú síce neakceptuje ako samozrejmosť, ale sa k nej musí prebývať, pretože sa často uspokojuje s materializáciou formálneho, s dogmatizovaním účelovej, inštrumentálnej rozumnosti (podobne ako je to s chápaním práva a spravodlivosti). Sem patrí aj akademická ilúzia, podľa ktorej stačí vedieť, aby bol človek aj dobrý.

Používať rozum znamená ustavične sa spytovať, či to, čo človek robí a zamýšľa robiť, možno pokladať za všeobecne platnú zásadu ľudského používania rozumu. To je podľa Karla Lehmana napĺňanie kantovského Sapere aude! (Die Zeit, 31. december 2003). Je to úloha pre všetkých, vždy záväzná od začiatku. Osvietenstvo podľa teológa žije zo substance, ktorú svojou kritikou často ničí. Nemalo by ľudom brať nádej. Ľudské sily sú bohatšie než iba racionálne, sú širšie, osvietensky prístup rozširuje hermeneutika: v chápaní, rozumení sa približujeme skutočnosti, ktorá nám je sprvoti uzavretá, cudzia. Preto treba ustavične precizovať i chápanie pojmu rozum.

Prof. PhDr. Vincent Šabík, CSc.

Ústav literárnej a umeleckej komunikácie FF UKF

Spoločnosť, osobnosť, sebestačnosť, zodpovednosť

Cyril Diatka

V každej dobe sa človek zamýšľa nad tým, kým je a kam patrí. Nie je možné pochopiť život v spoločnosti ani život človeka bez vzťahu vzájomného spolupôsobenia, pričom jedným z najťažších problémov je pochopiť sám seba v spoločenskom kontexte doby, v ktorej žijeme. Jednu z možností ponúka sociológia, ktorá ako veda o spoločnosti chápe človeka vždy v súvislosti s prostredím, avšak toto prostredie sa vždy vzťahuje i na konkrétne aktivity jednotlivých ľudí, skupín a v konečnom dôsledku celých civilizácií, ktoré vyplňajú kontinuálny rad kultúrnych dejín. Sme tu dnes a teraz, avšak naše konanie nie je bez vzťahu s tým, čo predchádzalo, ako i s tým, čo nadchádza. Nie vždy sme pripravení na to, čo nám treba dnes, ale vždy to, čo robíme dnes, súvisí v kontinuite dejinného času s tým, čo robili naši predchodcovia, ako aj s tým, čo prichádza vzhľadom na budúcnosť. **Každá prítomnosť je prípravou na budúci čas.**

Z hľadiska sociologického je potrebné si uvedomiť to, čo nazývame v oblasti pojmov sociálny systém. Sociálny systém je utváraný interakciou ľudských jedincov. Každý člen tohto systému je aktérom (ciele, idey, postoje), ale aj predmetom orientácie, a to nielen pre ostatných spolupôsobiacich aktérov, ale aj pre seba samého. **Systém vzájomnej interakcie individua a tých, ktorí jestvujú a pôsobia v tom istom čase ako konkrétne individuum, je analytickým aspektom, ktorý možno abstrahovať z celkových procesov konania jednotlivých účastníkov.** Títo „jedinci“ sú súčasne i organizmom, osobnosťou a konkrétnym účastníkom v čase fungovania celého kultúrneho systému.

Pojem sociálny systém

Vzhľadom na horeuvedené súvislosti môžeme z hľadiska konania hovoriť o troch systémoch: kultúra, osobnosť, organizmus správania. Tieto tvoria súčasť prostredia, t.j. dalo by sa povedať, sociálneho systému. Mimo sféru týchto systémov je prostredie samotného konania, stojace nad a pod všeobecnou hierarchiou faktorov, ktoré ich v živote riadia (pozri tab.1).

Po konaní v hierarchii nasleduje fyzicko-organické prostredie, do ktorého zahŕňame nižšie druhy organizmov ako ľudské, a tiež komponenty ľudských organizmov „bez správania“. Toto je dôležitá hranica konania, pretože ako ľudia poznávame fyzický svet len a len prostredníctvom organizmov. Mysel človeka nemá priamu skúsenosť s vonkajším fyzickým predmetom, pokiaľ tento nie je vnímaný prostredníctvom fyzických procesov a preto o ňom mozog človeka „nespracúva“ informáciu. **Napriek tomu však fyzické predmety, v psychologickom zmysle, sú aspektami konania.** Podobne môžeme uvažovať i v zmysle pozície prostredia nad konaním, t.j. pozície, ktorú človek, resp. ľudia fixujú ako najvyššiu realitu, a ktorá sa nás vždy dotýka, ak sa zaoberáme problémami, ktoré nazývame „problémami zmyslu“. **Ide napríklad o zlo, utrpenie, časovú ohraničenosť ľudského života, rozličné ľudské túžby a pod.** (Týmito otázkami sa už veľmi seriózne zaoberal známy sociológ a filozof Max Weber). Do hry sa v tejto súvislosti dostávajú idey ako kultúrne javy, tieto sú v tejto sfére v určitom zmysle symbolickým znázornením (koncept transcendentna, alebo rozličných totemov a symbolov či chápania nadprirodzených javov a súvislostí). **Problém je tu v rovine smerovania, vzhľadom na najvyššiu realitu, pričom tieto kultúrne javy týmito najvyššími realitami nie sú v pôvodnej podobe. Každý z nás inak prežíva transcendentnú realitu, ale i požiadavky, ktoré z toho vyplývajú pre náš osobný život.** Toto je však sférou viac-menej intímnu, i keď i ona a práve preto, že je intímna,

vstupuje do nášho konania, ako najvnútornejší motív, dôvod, prečo konáme tak, ako konáme.

Základným princípom organizácie živých systémov je to, že ich štruktúry sú diferencované podľa rozličných potrieb vynucovaných prostredím. Biologické funkcie ako je napríklad dýchanie, látková výmena, pohyb a spracovanie informácií, sú základom diferencovaných systémov orgánov, z ktorých je každý špecializovaný na naliehavé potreby vyplývajúce vždy z určitých vzťahov medzi organizmom a jeho prostredím. Tieto zásady možno analogicky použiť pri analýze sociálnych systémov. **Z tohto hľadiska sa treba zaoberať funkčnou diferenciáciou medzi tromi subsystémami konania – kultúrnym systémom, systémom osobnosti a organizmom správania.**

Pojem spoločnosť

Spoločnosť je typ sociálneho systému v akomkoľvek svete sociálnych systémov, ktorý dosahuje ako systém najvyšší stupeň sebestačnosti vzhľadom k svojmu prostrediu. Táto definícia sa dotýka abstraktne vyčleneného systému, ktorého základné prostredie je utvárané ostatnými obdobným spôsobom abstraktne vyčlenenými subsystémami konania. Tento pohľad je v kontrapozícii s bežným chápaním pojmu spoločnosti ako celku, ktorý sa skladá z konkrétnych jedincov ľudského rodu. V tomto koncepte, o ktorom hovoríme, organizmy a osobnosti členov spoločnosti sú v takomto prípade vnútorné časti spoločnosti, teda nie iba časti spoločenského prostredia.

Aby sme uvažovali v duchu tohto nášho postupu, musíme uviesť súvislosti do poriadku určitých kritérií, ktoré môžeme považovať za podmienky sebestačnosti. Ide najmä o – najvyššiu realitu, kultúrny systém, systém osobnosti, osobnosť správania a fyzicko-organické prostredie. **Podľa nás, sebestačnosť spoločnosti závisí od vyváženej kombinácie vzťahov, ich riadenia k uvedeným piatim prostrediam, ako i vlastného stavu vnútornej integrácie. Z tohto vyplýva požiadavka hovoriť o určitej hierarchii riadenia, podľa ktorej sú organizované vzájomné vzťahy analyticky odlišných systémov.** Ide o to, zachytiť kybernetický aspekt riadenia, ktorým sú systémy vyššieho stupňa informácie, ale nižšieho stupňa energie, ktoré regulujú iné systémy vyššieho stupňa energie, avšak nižšieho stupňa informácie.

Vzhľadom k najvyššej realite možno štrukturovať kultúrny systém záväzkami smerujúcimi do zmysluplných orientácií voči ostatnému prostrediu a systému konania, fyzickému svetu, organizmu, osobnostiam a sociálnym systémom.

Spoločenská komunita a jej prostredie

Jadrom spoločnosti ako systému je vzorový normatívny rád, prostredníctvom ktorého je kolektívne organizovaný život obyvateľstva. Poriadok to je to, čo spájame s hodnotami a diferencovanými, špecifikovanými normami a pravidlami, ktoré musia byť v príslušnej kultúre zakotvené, ak majú byť zmysluplné a legitímne. Ako spoločenstvo rozvíja vzorovú koncepciu členstva a rozlišuje medzi jedincami, deje sa to vždy na báze zásady, že niekto do spoločenstva patrí a niekto do spoločenstva nepatrí. Pokiaľ ide o jurisdikciu normatívneho systému, môže byť znemožnená zhoda medzi statusom nositeľov normatívnych záväzkov a statusom členstva. Ide o tú situáciu, keď donucovanie v rámci príslušného normatívneho systému, sa javí byť inherentne spojené s rozhodovaním (napr. funkcia polície) a sankcií, uskutočňovaných ľuďmi a proti ľuďom, žijúcich na tom istom území. V prípade, že sa tieto problémy nestanú kritickými, môže spoločenská komunita účinne konať, ak je to treba ako jednotka a práve tak môžu konať aj rôzne časti či podskupiny tohto spoločenstva. **Entita spoločnosti v jej spoločnom aspekte je vždy určitou komunitou. Ako taká, komunita je utváraná jednako normatívnym systémom rádu, jednako statusmi, právami**

a záväzkami vyplývajúcimi z členstva. Toto sa môže u rozličných podskupín komunity javiť rôzne. **Ak má spoločenská komunita žiť a vyvíjať sa, musí ako základ svojej sociálnej identity udržiavať integritu spoločnej kultúrnej orientácie, ktorá je v širokej miere akceptovaná jej členmi.** Týka sa to najmä problému spojenia sociálnej komunity s nadradeným kultúrnym systémom. Spolu s tým musí komunita tiež systematicky uspokojovať prípadné naliehavé problémy, ktoré súvisia s integráciou organizmov (a jej vzťahy k fyzickému prostrediu) a osobnosťami členov. Všetky tieto faktory sú na sebe vzájomne závislé, súčasne však každý z nich je ohniskom formovania odlišného typu sociálneho mechanizmu.

Kultúrny systém ako prostredie spoločnosti

Hlavným funkčným predpokladom vzájomných vzťahov medzi spoločnosťou a kultúrnym systémom je legitímácia normatívneho poriadku spoločnosti. Systémy legitímácie vymedzujú dôvody práv svojich členov, ale i zákazov, ktoré im boli uložené. **Legitímácia vyžaduje (aj keď nie zásadne) predovšetkým použitie moci.** Dnešný pojem legitímácia neimplikuje pojem „morálneho“ v modernom zmysle. Znamená to však, že v istom zmysle je „správne“, že sa veci uskutočňujú v súhlase s inštitucionálnym poriadkom. Pokiaľ ide o funkciu legitímácie, nie je táto závislá na operatívnych funkciách sociálneho systému. Žiaden normatívny poriadok nie je v plnom zmysle slova sebalegitimujúci v tom zmysle, že by uznávaný alebo nedovolený spôsob života, musel byť nutne správny alebo špatný. Legitímácia nie je ani dostatočne vytýčená na nižších stupňoch hierarchie riadenia, to znamená, že stabilita poriadku je vždy znova a znova konfrontovaná danými okolnosťami a podmienkami. Je to možné v istom zmysle porovnať s prechodom moci z rúk jednej vládnej garnitúry do rúk inej vládnej garnitúry. Rozdielne štýly vládnutia podnecujú i zmeny v normatívnom poriadku.

Pokiaľ ide o kultúrne zakotvené nezávislosti základov legitímácie na špecificky operatívnych mechanizmoch nižšieho poriadku (napr. byrokracia, ekonomické inštitúcie a pod.), je tento v spoločnostiach značne premenlivý. Možno povedať, že rast kultúrne zakotvenej nezávislosti základov legitímácie, je jedným z prevažujúcich trendov vývinového procesu, ktorý zahŕňa diferenciaciu kultúrnych a spoločenských štruktúr a procesov. **Systém legitímácie bez ohľadu na svoje postavenie v tejto vývojovej línii, vždy súvisí a je silne závislý na zakotvení v systémových vzťahoch k najvyššej realite.** Môže to znamenať, a aj často to znamená, že základ tejto legitímácie je vždy v istom zmysle náboženský. V jednoduchých spoločnostiach je malý rozdiel medzi všeobecnými štruktúrami spoločnosti a ich náboženskou organizáciou (nie sú identické, ale silne sa prelínajú). Vo vyspelých spoločnostiach sú vo vzájomnom vzťahu sociálnych a kultúrnych systémov zapojené vysoko špecializované a komplikované štruktúry.

Vzory kultúrnych hodnôt sú najbezprostrednejším spojivom medzi sociálnymi a kultúrnymi systémami pri legitímácii normatívneho poriadku spoločnosti. **Spôsob legitímácie naproti tomu vždy vychádza z náboženskej orientácie. S pokračujúcou diferenciaciou kultúrnych systémov vo vyspelých spoločnostiach získavajú ostatné kultúrne štruktúry stále väčší samostatný význam.**

Osobnosť ako prostredie spoločnosti

Vzťah spoločnosti k systému osobnosti sa podstatne líši od jej vzťahu ku kultúrnemu systému, pretože osobnosť (rovnako ako organizmus správania a fyzicko-organické prostredie), stoja v kybernetickej hierarchii vždy nižšie, ako sociálny systém. Spoločnosť ako systém a každá jednotka, ktorá ju tvorí, sú vystavené podmienkam tlaku – sú to súčasne

príležitosti – v každej z uvedených troch súvislostí. Správanie, ktorého jeden analytický aspekt je obsiahnutý v sociálnom systéme, je súčasne z iného aspektu správaním živého ľudského organizmu. Každý takýto organizmus zaujíma v akomkoľvek danom okamihu dané miesto vo fyzickom priestore a toto miesto môže byť zmenené len fyzickým pohybom. To znamená, že ekologický aspekt vzťahov medzi jedincami a ich činmi, by nemal byť nikdy prehliadaný. To isté platí pre organické procesy a pre fungovanie a rozvoj osobnosti, čo sú vždy tiež existujúce faktory konkrétnej činnosti.

Hlavným funkčným problémom vzťahu sociálneho systému k systému osobnosti je osvojenie si rozvíjania a udržiavania primeranej motivácie k účasti na spoločensky uznávaných a riadených vzoroch konania v priebehu životného cyklu. **Spoločnosť musí spätne, prostredníctvom týchto vzorov konania, primerane uspokojovať alebo odmeňovať svojich členov. Ak má jej fungovanie (spoločnosti) vo forme systému trvalo závisieť na ich výkonoch. Tento vzťah tvorí „socializáciu“, celý komplex procesov, ktorými sa stáva osoba členom spoločenskej komunity a ktorým si udržiava status členstva.**

Rozmanitosť funkčných vzťahov medzi osobnosťami a ich prostredím, musí byť posudzované v iných súvislostiach týkajúcich sa sociálneho systému. Hodnotové záväzky jedinca a ich trvanie, je spojené predovšetkým s kultúrnym systémom, najmä v jeho vzájomnej väzbe so spoločnosťou a to prostredníctvom náboženstva. Pre udržanie primeraných úrovní motivácie, sú nutné najmä sociálne štruktúry, ktoré súvisia so socializáciou, ide najmä o príbuzenské vzťahy. Môže sa to vidieť prekvapujúce, ale vzťah medzi osobnosťou a sociálnym systémom, ktorý je sociálne štrukturovaný, nazývame službou. Táto je základnou jednotkou pre politický aspekt spoločnosti. Politické štruktúry sú zamerané na organizovanie kolektívneho konania tak, aby sa dosiahlo kolektívne významných cieľov, či už na celospoločenskom alebo užšom, územne alebo funkčne určenom základe. Politický rozvoj na určitom stupni vyžaduje diferenciáciu statusov dospelého obyvateľstva, ktoré vychádza z kombinácie dvoch bází. Prvý z nich predstavuje stupne zodpovednosti za koordinované kolektívne správanie a je základom inštitúcií vedenia a autority. Druhá sa dotýka stupňov schopnosti, určených znalosťami, zručnosťami a vo sfére kolektívneho rozhodovania priznáva väčší vplyv tým, ktorí sú schopnejší. Diferenciácia politického systému od hlavného organizmu spoločenskej komunity znamená inštitucionalizáciu statusov vyššieho poriadku v oboch týchto súvislostiach a to často vo veľmi zložitých kombináciách. Vzťah týchto statusov k náboženskému poznaniu a najmä stupeň diferenciácie medzi náboženským a politickým vedením, môže byť tiež príčinou dost' značných komplikácií. Hlavný kontext týchto komplikácií poukazuje na tendenciu, keď imperatív legitimácie, nielen spoločenského poriadku, ale aj politickej autority sa dotýkajú, čiastočne prelínajú ale i vylučujú.

Základnou nevyhnutnou náležitosťou spoločnosti, vzhľadom k osobnostiam jej členov, je teda motivácia ich účasti obsahujúca súhlas s požiadavkami normatívneho poriadku. Toto možno rozdeliť do troch rovín. Prvú rovinu predstavujú vo vysokej miere zovšeobecnené ústredné hodnotové vzory, ktoré majú priamy vzťah k náboženskej orientácii. Druhou rovinou je „substratum“ osobnosti, ktorá vyrastá z počiatkovej socializácie a súvisí aj s ďalšími jej predovšetkým intímnymi vzťahmi. Tretia rovina súvisí priamo so službami a inštrumentálnym konaním, ktoré sa menia podľa jednotlivých cieľov a situácií. Sekundárne pôsobí spojenie osobnosti s organizmom a zapojenie organizmu do fyzického sveta v dvoch závažných súvislostiach. Prvá sa dotýka zovšeobecnených organických procesov, ktoré podmieňujú primerané fungovanie spoločnosti, najmä vo vzťahu ku komplexom príbuzenstva, bydliska a zdravia. Druhá sa dotýka vzťahu medzi fyzickým donútením a problémom udržania integrity spoločenského normatívneho poriadku na nerovnorodom území.

Organizmus a fyzické usporiadanie ako prostredie spoločnosti

Hlavným problémom na tejto úrovni je zadováženie potravy a získanie tak povediac strechy nad hlavou, avšak vo všetkých známych spoločnostiach jestvuje ešte veľa ďalších problematických faktorov. Zdokonaľovaním od relatívne jednoduchých nástrojov a zručností ľudí v primitívnych kultúrach až po veľmi komplikované moderné systémy sa technika stáva sociálne organizovanou schopnosťou, ktorá napomáha aktívne ovládať a meniť predmety fyzického prostredia vždy v súlade s dajakými potrebami človeka. Príkladom toho, že žiadna remeselná činnosť ani výrobná, nemôže byť odlúčená od sociálnej organizácie, napríklad systém cechovne organizovanej remeselnej výroby v stredovekej spoločnosti. Technické procesy vždy slúžia ľudským potrebám a želaniam, avšak ich technika závisí od kultúrneho systému. Príspevok jedinca v celku technických vedomostí spoločnosti, znamená skôr ich rozšírenie, než úplne iný systém. V tomto zmysle sa tiež technické úlohy uskutočňujú vždy v sociálne určenej roli. Výrobky, resp. technické nástroje sú vo väčšine, aj keď nie vždy, výsledkom kolektívne organizovaných procesov, nielen výsledkom práce jedinca. Preto sa v určitej sieti sociálnych vzťahov spotrebiteľov, dodávateľov, výrobcov, výskumníkov, musí zaistiť určitá exekutíva alebo koordinačná funkcia.

Technika je teda primárnym, fyzickým rámcom komplexu, ktorý zahŕňa ekonomiku, ako svoj základný vzťahový rámec z hľadiska sociálneho systému. **Ekonomika je tým aspektom spoločenského systému, ktorý nefunguje len preto, aby sociálne usporiadal technické procesy, ale skôr preto, aby ich prispôbil sociálnemu systému a riadil ich v súlade so záujmom spoločenských jednotiek individuálnych alebo kolektívnych. Technickú organizáciu je možné chápať ako limitnú štruktúru medzi spoločenstvom ako systémom a organicko-fyzickým prostredím.** Na spoločenskej strane hranice je ekonomika ústrednou štruktúrou, ktorá zabezpečuje spojenie so spoločenskou komunitou. Hlavnou funkciou ekonómie, ako vyplýva z tradícií ekonomických teórií, je funkcia rozdeľovania.

Vznikajú rozličné podoby mechanizmov, ktoré umocňujú horizontálnu diferenciáciu spoločnosti (vzťahy „medzi“) a strácajú sa vertikálne väzby (pod a nad), s čím súvisí nutne i úpadok autority a určité spochybnenie aj všeobecne uznávaných hodnôt a noriem, formuje sa tzv. masový typ spoločnosti. Ustavičné preteky vo zvyšovaní produktivity rozhodujúcim spôsobom ovplyvňujú spoločenský a individuálny život. Odráža sa v nich tlak hospodárskeho systému, ktorý nepripúšťa nijakú chvíľu oddychu a úniku. Masa jednotlivcov sa musí programovo prispôbiť: jednotlivec musí vynaložiť všetku svoju energiu, aby v zmysle pragmatickej definície bol neustále „pri tom“, t.j. aby bol súčasťou procesu a patril k nemu. Celú oblasť súkromného života pohlcuje akási záhadná zaneprázdnenosť, ktorá má všetky črty komerčnosti až na to, že sa s ničím neobchoduje (Th. Adorno).

Spoločenská komunita a sebestačnosť

Vo vzájomných väzbách medzi spoločenskými subsystémami, ktoré spájajú spoločnosť s prostredím a vlastnou spoločenskou komunitou, jestvujú určité priority riadenia. Spoločenská komunita závisí na nadradenom systéme kultúrnej orientácie, ktorý je predovšetkým primárnym zdrojom legitímácie jej normatívneho poriadku. Tento poriadok tvorí najpodstatnejší vzťahový rámec vyššieho poriadku pre politický a ekonomický subsystém, z ktorého prvý (politický) je v priamom spojení s osobnosťou a druhý (ekonomický) s organicko-fyzickým prostredím. V politickej sfére je prioritou spoločenského normatívneho poriadku najzreteľnejšia vo funkcii donútenia a v potrebe spoločenských orgánov mať určitú konečnú kontrolu nad sankciami, uskutočňovanými fyzickou silou – nie preto, že by fyzická sila bola ovládacím prvkom, ale preto, že musí byť ovládaná, aby mohlo

fungovať riadenie vyššieho poriadku. V ekonomickej sfére dochádza k analógii v tom zmysle, že **ekonomické procesy spoločnosti (napr. procesy rozdeľovania), musia byť inštitucionálne riadené**. Oba prípady poukazujú na funkčný význam normatívneho ovládania organizmu a fyzického prostredia. Sila a ostatné fyzicko-organické faktory ďaleko viacej prispievajú k bezpečnosti kolektívnych procesov ako sankcie. Podobne **priorita ekonomických momentov pred technickými – otázky, čo sa má vyrábať (a pre koho), majú prednosť pred otázkami ako sa majú veci vyrábať**. Táto súvislosť je základným predpokladom toho, aby technika bola naozaj užitočná.

Možno preto hovoriť o sebestačnosti vo vzťahu k definícii spoločnosti. Spoločnosť musí tvoriť spoločenskú komunitu, ktorá má primeraný stupeň integrácie alebo solidarity a jasný status členstva jej členov. To nevylučuje vzťahy riadenia alebo symbiózy voči zložkám obyvateľstva, ktoré sú len čiastočne integrované v spoločenskej komunite, takým príkladom môžu byť napríklad Židia v diaspore, alebo iné etnické menšiny, resp. marginálne skupiny, avšak jadro pevne integrovaných členov spoločnosti musí byť vždy. **Spoločenská komunita je „nositeľom“ kultúrneho systému dostatočne zovšeobecneného a integrovaného, aby mohol legitimovať normatívny poriadok**. K takejto legitimácii je nutný systém konštitutívneho symbolizmu, ktorý je základom nielen identity a solidarity komunity, ale i viery, rituálov a ostatných kultúrnych zložiek v symbolizme obsiahnutých. Kultúrne systémy sú zväčša širšie než tá-ktorá spoločnosť a jej komunitné organizácie. V oblastiach, kde je veľa spoločností, môžu jednotlivé kultúrne systémy presahovať jeden do druhého. **Sebestačnosť spoločnosti v tomto kontexte znamená, že inštitucionalizuje dostatočný okruh kultúrnych zložiek, ktoré umožňujú relatívne dobré uspokojovanie spoločenskej potreby**. Je samozrejmé, že vzťahy medzi spoločnosťami, ktoré majú rovnaké alebo blízke príbuzné kultúrne systémy, vytvárajú zvláštne problémy. Sebestačnosť nevyžaduje nutne, aby všetky roly členov spoločnosti boli realizované v rámci spoločnosti. Napriek tomu však spoločnosť musí zaistiť dostatočný repertoár príležitostí pre roly tak, aby jedinci mohli uspokojiť svoje základné osobné potreby vo všetkých štádiách životného cyklu a nemuseli sa obracať za hranice spoločnosti. Ide tiež aj o to, aby spoločnosť mohla uspokojiť svoje vlastné potreby.

Sebestačnosť konečne znamená primeranú kontrolu nad ekonomicko-technických komplexom, ktorý umožňuje účelne a vyvážene využívať fyzického prostredia ako základne zdrojov. Táto kontrola je nerozlučne spojená s politickou kontrolou územia a s kontrolou členstva v súvislosti s komplexom bydliska vrátane siete príbuzenských vzťahov. Nijaké z týchto subkritérií nie je dôležitejšie ako ostatné a to vzhľadom k zovšeobecneným vzťahom a hierarchiám, ktoré spoločnosť vytvára. Nedostatky (neprítomnosť) ktoréhokoľvek z týchto kritérií, alebo ktorejkoľvek kombinácie týchto kritérií, môžu zničiť však spoločnosť, alebo spôsobiť chronickú nestabilitu či rigiditu, ktorá bráni jej ďalšiemu vývoju.

Zodpovednosť ľudí (človeka)

Človek bol vždy zodpovedný nielen za svoje konanie, ale aj za to, čo sa na tomto konaní podieľalo či už ako podmienka, prostriedok konania, alebo ako jeho predmet, či dokonca výsledok. A zodpovedal sa ľudom, ktorí od jeho konania záviseli a od ktorých závisel aj on ako ich spolupracovník, ako rodič, ako priateľ, ako dieťa, vždy ako jeden z nich. A ako k jednému z mnohých sa zodpovedal aj sám sebe za seba samého, pretože prináležal k bytostiam, ktoré si uvedomujú sami seba, svoju existenciu, aj svet, v ktorom jestvujú. Zodpovedal sa za vzťah k svojmu vlastnému životu, za lásku aj za nenávisť, za zlé úmysly, ale aj za činy, ktorými niekoho či niečo dôležité poškodil, hoci aj s tým najlepším úmyslom. Zodpovedal sa, kým len neumlčal svoje svedomie. Tým stratil svoju slobodu i sám seba ako

človeka a stal sa vecou, ktorú niekto alebo niečo ovláda a za ňu aj zodpovedá.

Človek je síce až na vrchole prírody v hierarchii všetkého živého, ale ako *odprírodnený živočích* nikdy nepretrhol svoje vzťahy k prírode, pretože je schopný fyzicky jestvovať iba ako jej súčasť a tak isto jestvuje iba ako súčasť spoločnosti, od ktorej preberá ako štafetu nielen spôsob života, ale najmä spôsob myslenia a uvedomovania si sveta okolo seba i v sebe samom. Od prírody zdedil genetické vybavenie, ktoré ho robí agresívnym, ale súčasne aj ohľaduplným voči príslušníkom vlastného druhu. Navyše si však osvojuje spoločenské, kultúrne normy správania a popri tom aj čoraz účinnejšie prostriedky svojho konania. Tie druhé už celkom zmenili jeho *prirodzenosť*. Človek nie je *od prírody* práve najlepšie fyzicky vybavený, ale dnes už má k dispozícii prostriedky, ktoré nielen znásobujú potenciál jeho zmyslov, ale ďaleko ho prekračujú, priam pridávajú *zmysly* nové. A tieto prostriedky znásobujú aj jeho fyzické sily, predlžujú napríklad jeho ruky až do vesmíru a umožňujú mu, aby sa pohyboval rýchlejšie ako ktorýkoľvek iný živý tvor. A na prelome tisícročí čoraz účinnejšie znásobujú aj jeho intelektuálne schopnosti.

Človek ako *prepustenec prírody* či *odprírodnený živočích* zdedil po svojich predkoch pud sebazáchovy, ktorý väčšine živých tvorov spravidla nedovolí ohrozovať príslušníkov vlastného druhu, resp. obmedzuje toto ohrozenie na výnimočné prípady, ale človek nie je iba genetickými informáciami regulovaná bytosť, je slobodný a preto by mal byť aj zodpovedný. Musel si preto uložiť napríklad zákaz zabíjania druhých ľudí. Morálna zodpovednosť takto nastupuje na miesto prirodzenej nevyhnutnosti, kultúrna, morálna norma strieda prírodný zákon. "Prvý a najvýznamnejší zákaz prebúdajúceho sa svedomia znel: *Nezabiješ!*". Musíme si uvedomiť, že "taký silný zákaz môže byť zameraný jedine proti rovnako silnému impulzu. To, po čom duša žiadneho človeka netúži, netreba zakazovať. To sa vylučuje samo."

Ale človeka neurobila až takto agresívnym samotná príroda, ľudská agresivita rástla s rastom jeho možností priamo úmerne s čoraz väčšou účinnosťou technických prostriedkov, ktoré dokázal vytvoriť a primerane k úrovni jeho kultúrnosti /vrátane etického vedomia/, ktoré malo jeho konanie regulovať. Sama existencia týchto nových prostriedkov je pokušením, ktorému civilizovaný človek musí čeliť, pokušením riešiť hoci aj tradičné konfliktné situácie práve týmito prostriedkami. Takto viedol pástny klin až k bratovražde, takto by mohla atómová energia poslúžiť pri vyhubení ľudstva. Ale nejde iba o pokušenie. Rovnako hrozivý je nedostatok ohľaduplnosti pri používaní *techniky moci* v každodennom živote, a tobôž každá ľahkomyselnosť, neuváženosť, nedomyslenosť, ktoré sa môžu zmeniť na krutosť.

Radikálne zúženie morálnej zodpovednosti iba na účelné konanie, ktoré je zamerané na *bonum humanum*, je prekvapujúce a šokujúce, najmä keď si uvedomíme, že nevyplýva z klasifikácie rôznych druhov ľudských činností, resp. z miery ich dosahu a pod., ale iba z toho, že len niektoré z týchto činností poskytujú efektívny princíp teleologickej koncepcii morálky. A to sú činnosti, ktoré ešte len treba vykonať, v ktorých sa "necítim byť zodpovedný primárne za svoje správanie a jeho následky, ale za **vec**, ktorá na moje konanie vznáša nárok." Hans Jonas píše a dodáva: "Tento druh zodpovednosti a pocitu zodpovednosti, nie onú formálnu, prázdnu "zodpovednosť", každého konajúceho človeka za svoj čin. To máme na mysli, keď hovoríme o dnes nevyhnutnej etike zodpovednosti za budúcnosť".

Takto sa však pridáva k šoku z redukcie zodpovednosti ešte aj oprávnená obava z inštrukcií a nárokov, ktoré na nás môže vznášať vec, ktorá sa volá budúcnosť. Najmä, keď ju pozná iba ten, kto nielenže verí v existenciu vopred jestvujúceho účelu nášho života, ale kto je presvedčený, že on sám tento účel pozná. Tak ako už spomínaný Robespierre či Stalin a žiaľ, aj tak, ako citovaný autor.

Ako vždy vedie *vernosť* myšlienkovej schéme k znásilňovaniu skutočnosti. To sa tu deje v mene teleologického chápania morálky. Má to ešte ďalšie neblahé dôsledky. Pretože Jonas sa usiluje o konzistentnosť svojej koncepcie, vyvodzuje z nej aj takýto záver, že: "Len ten, kto má zodpovednosť, môže konať nezodpovedne". Žiaľ, to podľa autora neznamená, že každý

človek môže byť aj nezodpovedný. Obyčajní smrteľníci, ktorých poznanie nedospelo až na úroveň spomínaného *bonum humanum*, nemôžu byť ani zodpovední, ani nezodpovední. Napríklad vodič, ktorý hazarduje, je iba ľahkomyselný, pokiaľ nikoho nevezie, pokiaľ za niekoho neprevzal zodpovednosť ako za cestujúceho. Ale nie je zodpovedný za svoj vlastný život? Za vozidlo, za škodu, hoci len materiálnu, ktorú spôsobí? Je taká zodpovednosť iba formálno-právna? Jonas pripúšťa, že vodič je ako otec *automaticky* zodpovedný za svoje deti, ktoré necestujú, ale mohli by byť jeho konaním poškodené. Tu sa totiž uplatňuje účelová zodpovednosť daná stvorením. Ale načo takto krkolomne rozlišovať, keď zodpovednosť je v podstate nedeliteľná a morálne zodpovedný je aj ten človek, ktorý si žiadnu zodpovednosť neuvedomuje. Ba dokonca aj ten, kto radšej nekoná, len aby sa zodpovednosti vyhol. A je zodpovedný nielen *za niečo*, ale hlavne niekomu, predovšetkým sám sebe, svojej ľudskej podstate a obrazu, ktorý si o sebe a o svojich možnostiach vytvoril, a samozrejme, je zodpovedný druhým ľuďom, pospolitosti, prípadne Bohu. Ale zodpovedný zo svojej ľudskej podstaty a tejto podstate, lebo zodpovednosť je opakom slobody, ktorá ho ako človeka odlišuje od ostatných živočíchov.

Človek je bytosť slobodná a i preto zodpovedná za svoje správanie, nielen za vec zverenú jej do opatery, nielen za účel, ktorý svojím správaním sleduje. A je za svoje správanie zodpovedná predovšetkým morálne a až potom právne, politicky, ekonomicky a pod. Morálna kompetencia je ľudská a v tomto zmysle všestranná. Až potom prichádzajú k slovu kompetencie čiastkové, napr. občianske, zodpovedajúce parciálnym ľudským rolám, úlohám, situáciám.

V zásade si netreba zamieňať fakt, že etika je predpokladom fungovania spoločnosti ako systémovej organizácie, s faktom, že ide o organizáciu ľudských bytostí. Morálka je síce javom spoločenským, je odpoveďou na potreby spoločenského spolunažívania ľudí, ale je to vždy morálka pre ľudí, pretože morálku si neosvojuje spoločnosť, ale ľudský jedinec ako konkrétne individuum, ako príslušník druhu. A osvojuje si ju namáhavo, neraz aj s problematickým výsledkom. **Môžeme apelovať na spoločnosť tak, že jej adresujeme etický program, ale vychovávať eticky musíme každého človeka osve, každého inak, každého znovu, pretože aj touto výchovou sa stáva človekom, čiže v kresťanskom ponímaní slobodnou bytosťou, alebo inak formulované, až osvojením si morálnych regulatívov svojho správania sa človek stáva schopným uplatniť svoju ľudskú podstatu.** Preto je morálna zodpovednosť predovšetkým zodpovednosťou ľudí, jednotlivcov a nie ich pospolitosti. Aj za jej počínanie sú napokon zodpovední jednotlivci, ktorí pospolitosť vedú, ktorým boli odovzdané určité kompetencie.

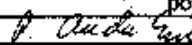
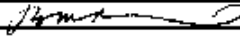
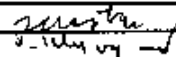
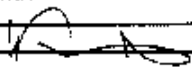
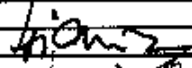
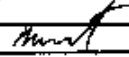
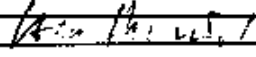
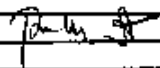
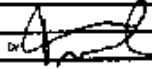
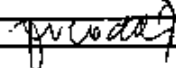
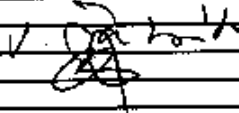
Doc. PhDr. Cyril Diatka, CSc.
Katedra etiky a katechetiky FF UKF

Literatúra:

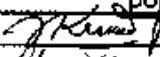
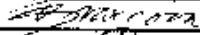
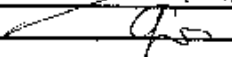
1. Bauman, Z.: Myslet sociologicky. Netradiční uvedení do sociologie. Praha, Slon 1997.
2. Diatka, C.: Etika a súčasnosť. Nitra 2001.
3. Dytrt, Z. – Blažek, J.: Etika ve veřejné správě. Pardubice 2003.
4. Fürstová, M. – Trinks, J.: Filozofia. Bratislava, SPN 1996, časť Etika 217-239.
5. Habermas, J.: Budoucnost lidské přirozenosti. Na cestě k liberální eugenice. Praha, 6. Filosofía, nakladatelství Filosofického ústavu AVČR 2003.
6. Klimeková, A. (ed.): Transformácia človeka a spoločnosti v kontexte nového milénia. Zborník, Prešov 2003.
7. Klimeková, A.: Od filozofickej antropológie k autenticite človeka a sveta (K náčrtu dejinno-filozofických problémov). Prešov 2003.

8. Kohák, E.: Zelená svatozář. Kapitoly z ekologické etiky. Praha, Slon 1998.
9. Lorenz, K.: Odumírání lidskosti. Praha, Mladá fronta 1997.
10. Sičák, A.: Spôsoby a možnosti osvojovania si sveta a utvárania osobnosti človeka.
In: Zborník „K základným otázkam výučby občianskej náuky I“. Prešov, Manacon 1992,
s. 40-48.
11. Veverka, J. L.: Fenomén duchovnosti v modoch viery, mravnosti a pravdy. Banská
Bystrica, UMB, Fakulta humanitných vied 1999.

Pozvaní hostia na seminár: "Kultúra, prírodné a technické vedy v našom živote"

meno, priezvisko, titul	podpis
Doc. PaedDr. Peter Andruška, PhD.	
h. doc. MUDr. Emil Bakoš, CSc.	
doc. RNDr. Mária Bauerová, CSc.	
Ing. Ladislav Boroš	
Prof. PhDr. Ján Botík, CSc.	
h. doc. MUDr. Miroslav Brozman, CSc.	
JUDr. Katarína Burdová	
Prof. PhDr. Jaroslav Čukan, CSc.	
Ing. Miloš Dovičovič	
Prof. PhDr. Emil Dragúň, CSc.	
Prof. PhDr. Karol Felix, CSc.	
Prof. Ing. Ladislav Hetényi, CSc.	
Ing. Kornélia Horváthová	
Prof. Ing. Štefan Hraška, DrSc.	
Prof. RNDr. Ing. Daniel Kluvanec, CSc.	
Doc. RNDr. Tibor Kmeť, CSc.	
Dr. h. c. RNDr. Jozef Kolár	
Prof. Ing. Tomáš Kozík, DrSc.	
Prof. Ing. Ondrej Kyseľ, CSc.	
Prof. RNDr. Béla László, CSc.	
Prof. MUDr. Dr. Jozef Laurinčík, DrSc.	
Prof. PhDr. Peter Liba, DrSc.	
Doc. MUDr. Anna Líšková, PhD.	
Dr. h. c. prof. Ing. Štefan Luby, DrSc.	
Doc. Ing. Alojz Marenčík, CSc.	
Prof. PhDr. Jaroslav Marinka, CSc.	
Prof. PhDr. Pavol Mešťan, DrSc.	
Prof. RNDr. Jozef Michalov, DrSc.	
Doc. MUDr. Miloš Mlynček, CSc.	
Prof. PhDr. Viliam Obert, DrSc.	
Prof. PhDr. Erika Ondrejčeková, CSc.	
Prof. Mgr. art. Ivan Parík	
Prof. PhDr. Ľuboš Plesník, CSc.	
MUDr. Pavol Poliačik, PhD.	
Doc. PhDr. Gabriela Porubská, CSc.	
RNDr. Anna Preťová, CSc.	
RNDr. Jozef Prokeš, CSc.	
Prof. PhDr. Alexander Ruttkay, DrSc.	
Ing. Jozef Sáráz	
MUDr. Jana Širotníková, PhD.	
Doc. PhDr. Eva Solárová, CSc.	
Doc. PhDr. Eva Szórádová, CSc.	
Doc. PhDr. Ivan Szabó, CSc.	
Prof. RNDr. Ondrej Šedivý, CSc.	
Prof. PhDr. Rudolf Štepanovič, DrSc.	
akad. arch. Ing. Ladislav Švihel	
Prof. PhDr. Eva Tučná, CSc.	
Ing. Štefan Tuhársky	
Ing. Jozef Valach	
Prof. PhDr. Jozef Vladár, DrSc.	
Dušan Vinka	
Prof. RNDr. Libor Vozár, CSc.	
h. doc. MUDr. Viktor Zák, CSc.	
Prof. PhDr. Viera Žbirková, CSc.	
Prof. PhDr. Tibor Žilka, DrSc.	
Ing. Anton Hyklsch	
Prof. PhDr. Andrej Červenák, DrSc.	
Prof. PhDr. Dalimír Hajko, DrSc.	
Prof. PhDr. František Miko, DrSc.	
Prof. PhDr. Vincent Šabík, CSc.	
PhDr. Eduard Chmelár, PhD.	
ThDr. Marian Šuráb	
Prof. ThDr. Viliam Judák, PhD.	

Pozvaní hostia na seminár: "Kultúra, prírodné a technické vedy v našom živote"

meno, priezvisko, titul	podpis
Julius KREMPASKÝ, prof., DrSc.	
MARTIN FORDOVIC, prof.	
OLGA ŠVARCOVÁ, Ing.	
Stefan GERD, prof. Publ. CSC.	

Seminár v obrazoch

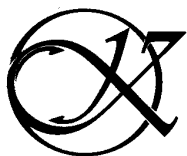

**ŽIVOT V AKADEMICKOM KLUBE
UKF V NITRE**

2003

Výročné zhromaždenie klubu

AKADEMICKÝ
KLUB
UNIVERZITY
KONŠTANTÍNA
FILOZOFA

P O Z V Á N K A

Vážený člen Akademického klubu UKF v Nitre,

prof. Ing. Štefan Hraška, DrSc.

na základe rozhodnutia predstavenstva klubu a v súlade so Stanovami AK UKF
čl. IX. ods. 1 si Vás dovoľujem pozvať na

Výročné zhromaždenie členov klubu,

**ktoré sa uskutoční 15. januára 2003 (streda) o 14.00 hod. v Sieni Konštantína Filozofa v
budove UKF na Triede A. Hlinku 1, blok A, 3. poschodie s nasledovným programom
zhromaždenia:**

1. Úvodné slovo predsedu predstavenstva klubu prof. Ing. Tomáša Kozíka, DrSc.
2. Príhovor rektora UKF prof. RNDr. Ing. Daniela Kluvanca, CSc.
3. Schválenie prijatia nových členov a programového vyhlásenia na rok 2003.
4. Diskusia.
5. Prednáška pána Dr. h. c. RNDr. Jozefa Kollára na tému "Ako urobiť z krachujúceho podniku podnik prosperujúci?".
6. Priateľské posedenie.

S pozdravom

Nitra 17. 12. 2002

Prof. Ing. Tomáš Kozík, DrSc.
predseda AK UKF

**Uznesenie z výročného zhromaždenia členov
AK UKF v Nitre
konaného 15. januára 2003**

Na zasadnutí sa zúčastnilo 20 členov AK UKF (do prijatia nových členov), po prijatí nových členov 33 členov AK UKF, z čoho vyplýva, že zasadnutie Zhromaždenia členov AK UKF v Nitre je uznášanía schopné.

Zhromaždenie členov AK UKF v Nitre prijíma nasledovné uznesenia:

Uznesenie č. 1: Zhromaždenie členov AK UKF schvaľuje správu o činnosti AK UKF za r. 2002 a programové vyhlásenie AK predložené zhromaždeniu členov klubu predstavenstvom AK UKF a ukladá predsedovi predstavenstva, organizačne zabezpečiť plnenie programového vyhlásenia v roku 2003.

T: priebežne v r. 2003, kontrola na zasadnutí zhromaždenia členov

Uznesenie č. 2: Zhromaždenie členov AK UKF podľa Stanov klubu Čl. III ods. 2 prijíma za členov klubu nasledovných kandidátov, ktorí boli navrhnutí členmi AK a schválení v predstavenstve klubu:

h. doc. MUDr. Emil Bakoš, CSc.
Doc. RNDr. Mária Bauerová, CSc.
Prof. PhDr. Ján Botík, CSc.
h. doc. MUDr. Miroslav Brozman, CSc.
Prof. PhDr. Jaroslav Čukan, CSc.
Doc. MUDr. Anna Lišková, PhD.
Doc. Ing. Alojz Marenčík, CSc.
Prof. PhDr. Jaroslav Martinka, CSc.
Doc. MUDr. Miloš Mlynček, CSc.

Prof. Mgr. art. Ivan Parík
MUDr. Pavol Poliačik, PhD.
Doc. PhDr. Gabriela Porubská, CSc.
Ing. Jozef Sáráz
MUDr. Jana Sirotňáková, PhD.
Doc. PhDr. Eva Szórádová, CSc.
Prof. PaedDr. Ivan Sulík, CSc.
h. doc. MUDr. Viktor Žák, CSc.
Prof. PhDr. Viera Žbirková, CSc.

Uznesenie č. 3: Na návrh predstavenstva AK UKF podľa stanov klubu Čl. IV. zhromaždenie klubu prijíma za čestných členov klubu:

Mons. Kard. Dr. h. c. Ján Chryzostom Korec
Dr. h. c. prof. PhDr. Zdeněk Mathauser, DrSc.
Dr. h. c. Ing. Ladislav Roth, M. Sc.

Uznesenie č. 4: Zhromaždenie členov AK UKF ukladá predstavenstvu klubu, aby vhodným spôsobom boli čestní členovia oboznámení s rozhodnutím zhromaždenia a aby autorita čestných členov bola využívaná v práci AK UKF.

T: 15. 3. 2003

Uznesenie č. 5: Zhromaždenie členov AK UKF schvaľuje správu o hospodárení AK UKF za r. 2002.

Uznesenie č. 6: Zhromaždenie členov AK UKF schvaľuje členské na r. 2003 vo výške 500.- Sk.

Uznesenie č. 7: Zhromaždenie členov AK UKF berie na vedomie informáciu o zaregistrovaní AK UKF v zozname prijímateľov 1% daní z príjmu fyzických osôb za r. 2002, vedenom Notárskou komorou Slovenskej republiky.

Zapísala: JUDr. Katarína Burdová

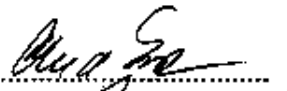
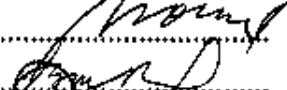
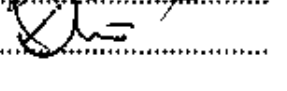
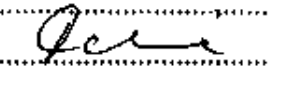
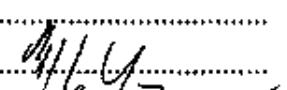
V Nitre, 15. januára 2003

Overovatelia

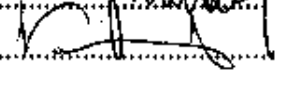
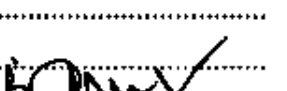
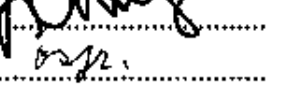
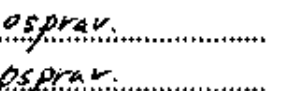
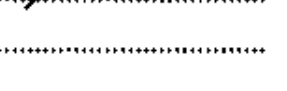
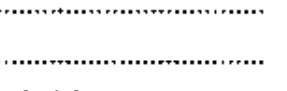
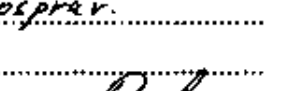
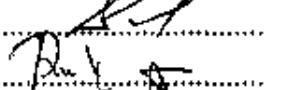
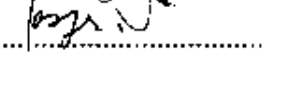
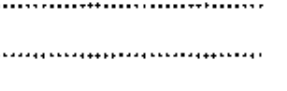
Prof. Ing. Tomáš Kozík, DrSc.
predseda predstavenstva AK

Prezenčná listina
z výročného zhromaždenia Akademického klubu UKF v Nitre
konaného dňa 15. januára 2003

1. Doc. PaedDr. Peter Andruška, PhD.
2. Ing. Ladislav Boroš
3. JUDr. Katarína Burdová
4. Ing. Miloš Dovičovič
5. Doc. PhDr. Emil Dragúň, CSc.
6. Prof. PhDr. Karol Felix, CSc.
7. Doc. Ing. Ladislav Hetényi, CSc.
8. Ing. Kornélia Horváthová
9. Prof. Ing. Štefan Hraška, DrSc.
10. Prof. RNDr. Ing. Daniel Kluvanec, CSc.
11. Doc. RNDr. Tibor Kmeť, CSc.
12. Dr. h. c. RNDr. Jozef Kollár
13. Prof. Ing. Tomáš Kozík, DrSc.
14. Prof. Ing. Ondrej Kysel', CSc.
15. Prof. RNDr. Béla László, CSc.
16. Prof. MVDr. Dr. Jozef Laurinčík, DrSc.
17. Prof. PhDr. Peter Liba, DrSc.
18. Prof. Ing. Štefan Luby, DrSc.
19. Prof. PhDr. Pavol Mešťan, DrSc.
20. Prof. RNDr. Jozef Michalov, DrSc.
21. Prof. PhDr. Viliam Obert, DrSc.
22. Prof. PhDr. Erika Ondrejčeková, CSc.
23. Prof. PhDr. Ľuboš Plesník, CSc.
24. RNDr. Anna Preťová, CSc.
25. RNDr. Jozef Prokeš, CSc.
26. Prof. PhDr. Alexander Rutkay, DrSc.
27. Doc. PhDr. Eva Solárová, CSc.
28. Prof. RNDr. Štefan Stollár, CSc.
29. Doc. PhDr. Ivan Szabó, CSc.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

30. Prof. RNDr. Ondrej Šedivý, CSc.
31. Prof. PhDr. Rudolf Štepanovič, DrSc.
32. akad. arch. Ladislav Švihel
33. Prof. PhDr. Eva Tučná, CSc.
34. Ing. Štefan Tuhársky
35. Ing. Jozef Valach
36. Prof. PhDr. Jozef Vladár, DrSc.
37. Dušan Vluka
38. Prof. RNDr. Libor Vozár, CSc.
39. Prof. PhDr. Tibor Žilka, DrSc.

L. Šedivý
R. Štepanovič
L. Švihel
E. Tučná
Š. Tuhársky
J. Valach
J. Vladár
D. Vluka
L. Vozár
T. Žilka

Pozvaní hostia
na výročné zhromaždenie Akademického klubu UKF v Nitre

1. h. doc. MUDr. Emil Bakoš, CSc.
2. doc. RNDr. Mária Bauerová, CSc.
3. Prof. PhDr. Ján Botík, CSc.
4. h. doc. MUDr. Miroslav Brozman, CSc.
5. Prof. PhDr. Jaroslav Čukan, CSc.
6. Doc. MUDr. Anna Líšková, PhD.
7. Doc. Ing. Alojz Marenčík, CSc.
8. Prof. PhDr. Jaroslav Martinka, CSc.
9. Doc. MUDr. Miloš Mlynček, CSc.
10. Prof. Mgr. art. Ivan Parík
11. MUDr. Pavol Poliačik, PhD.
12. Doc. PhDr. Gabriela Porubská, CSc.
13. Ing. Jozef Sáráz
14. MUDr. Jana Sirotniaková, PhD.
15. Doc. PhDr. Eva Szórádová, CSc.
16. Prof. PaedDr. Ivan Sulík, CSc.
17. h. doc. MUDr. Viktor Žák, CSc.
18. Prof. PhDr. Viera Žbirková, CSc.

E. Bakoš
M. Bauerová
J. Botík
M. Brozman
J. Čukan
A. Líšková
A. Marenčík
J. Martinka
M. Mlynček
I. Parík
P. Poliačik
G. Porubská
J. Sáráz
J. Sirotniaková
E. Szórádová
I. Sulík
V. Žák
V. Žbirková

Prihláška
uchádzača o členstvo v Akademickom klube UKF v Nitre

Uchádzač
(meno, priezvisko, dátum narodenia, bydlisko u fyzických osôb, názov a sídlo u právnických osôb) v zmysle čl. III ods. 2 písm. a) Stanov Akademického klubu UKF v Nitre žiadam o prijatie za člena Akademického klubu UKF v Nitre.

Vyhlasujem, že súhlasím s predmetom činnosti a Stanovami Akademického klubu UKF v Nitre a svojou klubovou činnosťou budem rozvíjať akademický život a podporovať rozvoj Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre.

Svoju žiadosť dokladám písomným odporúčaním dvoch členov Akademického klubu UKF v Nitre.

V

.....

Príloha: písomné odporúčanie 2 členov AK UKF
doklad o právnej subjektivite (u právnických osôb)

Odporúčanie:

1.

2.

Čestní členovia klubu

Mons. Kard. Dr. h. c. Ján Chryzostom Korec
Dr. h. c. prof. PhDr. Zdeněk Mathauser, DrSc.
Dr. h. c. Ing. Ladislav Roth, M. Sc.

Vážený pan

prof. Ing. Tomáš Kozík, DrSc.,

předseda Akademického klubu

Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre,

N i t r a,

Slovenská republika

V Praze 3. května 2003.

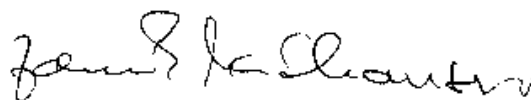
Vážený pane profesore, ctěný pane předsedo,

s pocitem hluboké vděčnosti potvrzuji příjem Vašeho sdělení, podle něhož Zhromaždenie Akademického klubu Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre schválilo návrh Predstavenstva AK UKF na mé přijetí za čestného člena AK.

Považuji svou volbu za mimořádnou poctu, již si velice vážím. Analogicky s tím, jak miluji Slovensko vůbec, jsem připoután i k nitranské Univerzitě svými díky za množství vědeckých podnětů, jichž se mi tu dostává po dlouhá léta. O svých osmdesátinách jsem prožil v Nitre mimořádnou událost, když jsem zde obdržel hodnost doktora honoris causa Univerzity Konštantína Filozofa. Čestné členství ve Vašem Klubu bude pro mne, vážený pane předsedo, vrcholem uznání, jehož se mi mohlo dostat za můj skrovný příspěvek ke spolupráci českého a slovenského vysokého školství.

Vážený pane profesore, dovoluji si sdělit Vám, že svou volbu za čestného člena Klubu s radostí přijímám a že mi zůstane ctí vědecká spolupráce s přáteli na UKF v Nitre.

V úctě

prof. PhDr. Zdeněk Mathauser, DrSc., Dr. h. c.

Jet Propulsion Laboratory
California Institute of Technology
4800 Oak Grove Drive
Pasadena, California 91109-8099
(818) 354-4321

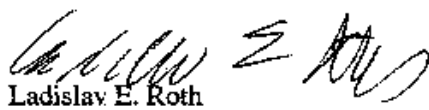
Pasadena, 27 maja 2003

Prof. Ing. Tomas Kozik, DrSc.
Predseda AK UKF
Tr. A. Hlinku 1
949 74 Nitra

Vazeny pan profesor,

Pred niekoľkymi dnami som obdržal Vas cteny list, v ktorom mi oznamujete, ze Akademicky klub Univerzity Konstantina Filozofa ma menoval za cestneho clena. Prekvapujuca sprava. Hlboko si vazim ocenenia, ktorym ma Univerzita v nedavnej minulosti vyznamenala, a podobne si vazim menovania za clena Akademického klubu. Univerzita Konstantina Filozofa vykonava zasluhu pracu. Hoci sa na tej praci priamo nezucastnujem, povazujem si za cest byt aspon vzdialenym clenom univerzitneho kolektivu.

S uctou,

Ladislav E. Roth

Zoznam členov klubu

Doc. PaedDr. Peter Andruška, PhD.
h. doc. MUDr. Emil Bakoš, CSc.
Doc. RNDr. Mária Bauerová, CSc.
Ing. Ladislav Boroš
Prof. PhDr. Ján Botík, CSc.
h. doc. MUDr. Miroslav Brozman, CSc.
JUDr. Katarína Burdová
Prof. PhDr. Jaroslav Čukan, CSc.
Ing. Miloš Dovičovič
Prof. PhDr. Emil Dragúň, CSc.
Prof. PhDr. Karol Felix, CSc.
Prof. Ing. Ladislav Hetényi, CSc.
Ing. Kornélia Horváthová
Prof. Ing. Štefan Hraška, DrSc.
Prof. RNDr. Ing. Daniel Kluvanec, CSc.
Doc. RNDr. Tibor Kmeť, CSc.
Dr. h. c. RNDr. Jozef Kollár
Prof. Ing. Tomáš Kozík, DrSc.
Prof. Ing. Ondrej Kysel', CSc.
Prof. RNDr. Béla László, CSc.
Prof. MVDr. Dr. Jozef Laurinčík, DrSc.
Prof. PhDr. Peter Liba, DrSc.
Doc. MUDr. Anna Líšková, PhD.
Prof. Ing. Štefan Luby, DrSc., Dr. h. c.
Doc. Ing. Alojz Marenčík, CSc.
Prof. PhDr. Jaroslav Martinka, CSc.
Prof. PhDr. Pavol Mešťan, DrSc.
Prof. RNDr. Jozef Michalov, DrSc.
Doc. MUDr. Miloš Mlynček, CSc.
Prof. PhDr. Viliam Obert, DrSc.
Prof. PhDr. Erika Ondrejčeková, CSc.
Prof. Mgr. art. Ivan Parík
Prof. PhDr. Ľuboš Plesník, CSc.
MUDr. Pavol Poliačik, PhD.
Doc. PhDr. Gabriela Porubská, CSc.
RNDr. Anna Preťová, CSc.
RNDr. Jozef Prokeš, CSc.
Prof. PhDr. Alexander Ruttkay, DrSc.
Ing. Jozef Sáráz
MUDr. Jana Sirotňaková, PhD.

Doc. PhDr. Eva Sollárová, CSc.
Doc. PhDr. Eva Szórádová, CSc.
Doc. PhDr. Ivan Szabó, CSc.
Prof. RNDr. Ondrej Šedivý, CSc.
Prof. PhDr. Rudolf Štepanovič, DrSc.
akad. arch. Ing. Ladislav Švihel
Prof. PhDr. Eva Tučná, CSc.
Ing. Štefan Tuhársky
Ing. Jozef Valach
Prof. PhDr. Jozef Vladár, DrSc.
Dušan Vlnka
Prof. RNDr. Libor Vozár, CSc.
h. doc. MUDr. Viktor Žák, CSc.
Prof. PhDr. Viera Žbirková, CSc.
Prof. PhDr. Tibor Žilka, DrSc.

Programové vyhlásenie Akademického klubu UKF na rok 2003

Základným cieľom AK UKF je rozvíjanie akademického života a podporovanie rozvoja Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre organizovaním aktivít zameraných na propagáciu činnosti UKF, podporu rozvojových zámerov a plánov UKF, organizovania klubových stretnutí s odborným zameraním a zaoberaním sa aktuálnymi otázkami života UKF.

K naplneniu týchto cieľov pozornosť členov AK UKF bude zameraná v roku 2003 predovšetkým na plnenie úloh programového vyhlásenia v jeho jednotlivých oblastiach a to:

A. Vzdelávacia a informačná oblasť:

- Organizovať pre členov klubu a širšiu verejnosť diskusné večery k aktuálnym spoločenským problémom a rozvoju univerzity - uskutočniť minimálne 3 diskusné večery.
- Priamo aj nepriamo podporovať na univerzite konanie medzinárodných vedeckých konferencií a odborných seminárov a to osobnými aktivitami členov klubu, stanoviskami a informáciami predstavenstva klubu o význame týchto podujatí adresovanými odbornej a širšej verejnosti.
- Formou odporúčaní a zahraničnými aktivitami predstavenstva a členov klubu podporovať zahraničné stáže mladých vedcov, pedagógov a študentov.

B. Verejné vzťahy a vnútorný život klubu:

- Zabezpečiť pravidelnú informovanosť o aktivitách klubu v regionálnych komunikačných prostriedkoch (noviny, rozhlas, televízia).
- Pravidelne informovať o aktuálnych úlohách a stanoviskách klubu v univerzitnom časopise *Náš čas*. Pokúsiť sa o vytvorenie samostatnej pravidelnej klubovej rubriky v univerzitnom čase.
- Pokúsiť sa o riešenie spôsobu neformálnych vzájomných stretnutí členov klubu v priestoroch univerzity.
- V roku 2003 uskutočniť jedno stretnutie členov klubu s rodinnými partnermi.
- Prehodnotiť možnosť a podmienky zriadenia Nadácie AK UKF na podporu a rozvoj univerzity a práce AK.
- Preskúmať možnosť pôsobenia členov klubu v poradenských aktivitách a to smerom:
 - k príprave domácich a zahraničných projektov,
 - k otázkam ochrany duševného vlastníctva.
- Vypracovať a schváliť štatút ocenení udeľovaných AK UKF.
- Vypracovať projekt systematickej spolupráce s čestnými členmi AK UKF.
- Pripraviť návrh a vydanie malého a veľkého preukazu člena AK UKF.
- Pripraviť projekt domácej spolupráce.
- Pripraviť projekt spolupráce AK s domácimi a zahraničnými partnermi. Vychádzať zo zmluvných partnerov univerzity.

C. Edičná oblasť:

- Pozornosť venovať vydaniu výročnej správy klubu za rok 2003.
- Pripraviť k vydaniu zborník so základnými údajmi o členoch klubu.
- Priebežne aktualizovať www stránku AK UKF - minimálne 1x mesačne.
- Pokúsiť sa vhodnou formou propagovať najvýznamnejšie vedecké výsledky, spoločenské výstupy a podnikateľské aktivity členov klubu

Schválené predstavenstvom klubu 13. januára 2003

V Nitre 15. januára 2003

Prof. Ing.Tomáš Kozík, DrSc.
predseda predstavenstva AK UKF v Nitre

Diskusné klubové večery

Od počiatku práce klubu rezonovala medzi členmi klubu a predstavenstvom myšlienka formovania práce klubu tak, aby tento pôsobil na verejnú mienku v rámci univerzity smerom k zvyšovaniu úrovne pedagogickej a vedecko-výskumnej práce na univerzite.

Organizovanie diskusných večerov bola jedna z foriem, ktorá mala prispieť k dosiahnutiu uvedeného cieľa.

V roku 2003 boli zorganizované dve diskusné stretnutia:

PhDr. Karol Pieta, DrSc. predniesol príspevok s témou Experimentálna archeológia v súčasnosti a doc. Ing. Čestmír Altáner, DrSc. uviedol tému Nádorové ochorenia - vznik, prevencia a nové možnosti liečby na úrovni génov.

Diskusné stretnutia poukázali na opodstatnenosť ich konania.

1. Diskusný klubový večer

Téma: Experimentálna archeológia v súčasnosti

Dátum a miesto konania:

26. 3. 2003, Sieň Konštantína Filozofa UKF, Tr. A. Hlinku 1

Prednášajúci:

PhDr. Karol Pieta, DrSc.

vedecký pracovník Archeologického ústavu SAV

Akademická 2

Nitra

Garant:

prof. PhDr. Alexander Ruttkay, DrSc.

Prezenčná listina
z diskusného večera Akademického klubu UKF v Nitre
konaného dňa 26. marca 2003

PhDr. Karol Pieta, DrSc.
"Experimentálna archeológia v súčasnosti"

1. Doc. PaedDr. Peter Andruška, PhD.

2. h. doc. MUDr. Emil Bakoš, CSc.

3. doc. RNDr. Mária Bauerová, CSc.

4. Ing. Ladislav Boroš

5. Prof. PhDr. Ján Botík, CSc.

6. h. doc. MUDr. Miroslav Brozman, CSc.

7. JUDr. Katarína Burdová

8. Prof. PhDr. Jaroslav Čukan, CSc.

9. Ing. Miloš Dovičovič

10. Doc. PhDr. Emil Dragúň, CSc.

11. Prof. PhDr. Karol Felix, CSc.

12. Prof. Ing. Ladislav Hetényi, CSc.

13. Ing. Kornélia Horváthová

14. Prof. Ing. Štefan Hraška, DrSc.

15. Prof. RNDr. Ing. Daniel Kluvanec, CSc.

16. Doc. RNDr. Tibor Kmeť, CSc.

17. Dr. h. c. RNDr. Jozef Kollár

18. Prof. Ing. Tomáš Kozík, DrSc.

19. Prof. Ing. Ondrej Kyseľ, CSc.

.....
Emil Bakoš
.....

.....
Katarína Burdová
.....

.....
Štefan Hraška
.....

.....
Jozef Kollár
.....

20. Prof. RNDr. Béla László, CSc.
21. Prof. MVDr. Dr. Jozef Laurinčík, DrSc.
22. Prof. PhDr. Peter Liba, DrSc.
23. Doc. MUDr. Anna Lišková, PhD.
24. Dr. h. c. prof. Ing. Štefan Luby, DrSc.
25. Doc. Ing. Alojz Marenčík, CSc.
26. Prof. PhDr. Jaroslav Martinka, CSc.
27. Prof. PhDr. Pavol Mešťan, DrSc.
28. Prof. RNDr. Jozef Michalov, DrSc.
29. Doc. MUDr. Miloš Mlynček, CSc.
30. Prof. PhDr. Viliam Obert, DrSc.
31. Prof. PhDr. Erika Ondrejčeková, CSc.
32. Prof. Mgr. art. Ivan Parík
33. Prof. PhDr. Ľuboš Plesník, CSc.
34. MUDr. Pavol Poliačik, PhD.
35. Doc. PhDr. Gabriela Porubská, CSc.
36. RNDr. Anna Preťová, CSc.
37. RNDr. Jozef Prokeš, CSc.
38. Prof. PhDr. Alexander Ruttkay, DrSc.
39. Ing. Jozef Sáráz
40. MUDr. Jana Sirotňáková, PhD.
41. Doc. PhDr. Eva Sollárová, CSc.
42. Doc. PhDr. Eva Szórádová, CSc.

18

Part A

43. Prof. PaedDr. Ivan Sulík, CSc.
44. Doc. PhDr. Ivan Szabó, CSc.
45. Prof. RNDr. Ondrej Šedivý, CSc.
46. Prof. PhDr. Rudolf Štepanovič, DrSc.
47. akad. arch. Ing. Ladislav Švihel
48. Prof. PhDr. Eva Tučná, CSc.
49. Ing. Štefan Tuhársky
50. Ing. Jozef Valach
51. Prof. PhDr. Jozef Vladár, DrSc.
52. Dušan Vlnka
53. Prof. RNDr. Libor Vozár, CSc.
54. h. doc. MUDr. Viktor Žák, CSc.
55. Prof. PhDr. Viera Žbirková, CSc.
56. Prof. PhDr. Tibor Žilka, DrSc.
57. JANA PETRAKOVÁ
58. PETER KOVÁČIK
59. Mgr. PETER IVANIČ
60. MONIKA MORČEHOVÁ
61. MARIÁN ČURNÝ
62. Jozso KOSTIAL

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Diskusný klubový večer

Téma: Nádorové ochorenia - vznik, prevencia a nové možnosti liečby na úrovni génov

Dátum a miesto konania:

14. 5. 2003, Sieň Konštantína Filozofa UKF, Tr. A. Hlinku 1

Prednášajúci:

doc. Ing. Čestmír Altáner, DrSc.

vedecký pracovník Ústavu experimentálnej onkológie SAV
a Centra excelencie SAV "Molekulárna medicína"

Vlárska 7

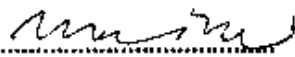
Bratislava

Garant:

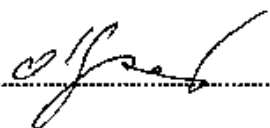
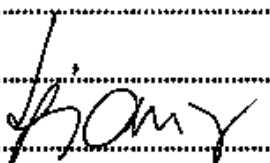
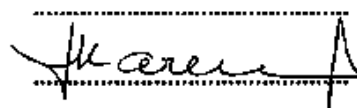
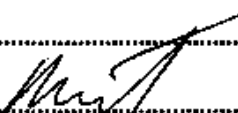
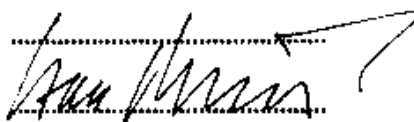
prof. Ing. Štefan Hraška, DrSc.

P r e z e n č n á l i s t i n a
z diskusného večera Akademického klubu UKF v Nitre
konaného dňa 14. mája 2003

Doc. Ing. Čestmír Altáner, DrSc.
" Nádorové ochorenia - vznik, prevencia a nové možnosti liečby
na úrovni génov "

1.	Doc. PaedDr. Peter Andruška, PhD.	
2.	h. doc. MUDr. Emil Bakoš, CSc.	
3.	doc. RNDr. Mária Bauerová, CSc.	
4.	Ing. Ladislav Boroš	
5.	Prof. PhDr. Ján Botík, CSc.	
6.	h. doc. MUDr. Miroslav Brozman, CSc.	
7.	JUDr. Katarína Burdová	
8.	Prof. PhDr. Jaroslav Čukan, CSc.	
9.	Ing. Miloš Dovičovič	
10.	Doc. PhDr. Emíl Dragúň, CSc.	
11.	Prof. PhDr. Karol Felix, CSc.	
12.	Prof. Ing. Ladislav Hetényi, CSc.	
13.	Ing. Kornélia Horváthová	
14.	Prof. Ing. Štefán Hraška, DrSc.	
15.	Prof. RNDr. Ing. Daniel Klivanec, CSc.	
16.	Doc. RNDr. Tibor Kmeť, CSc.	
17.	Dr. h. c. RNDr. Jozef Kollár	
18.	Prof. Ing. Tomáš Kozík, DrSc.	

19. Prof. Ing. Ondrej Kyseľ, CSc.
20. Prof. RNDr. Béla László, CSc.
21. Prof. MVDr. Dr. Jozef Laurinčík, DrSc.
22. Prof. PhDr. Peter Liba, DrSc.
23. Doc. MUDr. Anna Lišková, PhD.
24. Dr. h. c. prof. Ing. Štefan Luby, DrSc.
25. Doc. Ing. Alojz Marenčík, CSc.
26. Prof. PhDr. Jaroslav Martinka, CSc.
27. Prof. PhDr. Pavol Mešťan, DrSc.
28. Prof. RNDr. Jozef Michalov, DrSc.
29. Doc. MUDr. Miloš Mlynček, CSc.
30. Prof. PhDr. Viliam Obert, DrSc.
31. Prof. PhDr. Erika Ondrejčeková, CSc.
32. Prof. Mgr. art. Ivan Parík
33. Prof. PhDr. Ľuboš Plesník, CSc.
34. MUDr. Pavol Poliačik, PhD.
35. Doc. PhDr. Gabriela Porubská, CSc.
36. RNDr. Anna Preťová, CSc.
37. RNDr. Jozef Prokeš, CSc.
38. Prof. PhDr. Alexander Ruttkay, DrSc.
39. Ing. Jozef Sáráz
40. MUDr. Jana Sirotňáková, PhD.
41. Doc. PhDr. Eva Sollárová, CSc.

42. Doc. PhDr. Eva Szórádová, CSc.
43. Prof. PaedDr. Ivan Sulík, CSc.
44. Doc. PhDr. Ivan Szabó, CSc.
45. Prof. RNDr. Ondrej Šedivý, CSc.
46. Prof. PhDr. Rudolf Štepanovič, DrSc.
47. akad. arch. Ing. Ladislav Švihel
48. Prof. PhDr. Eva Tučná, CSc.
49. Ing. Štefan Tuhársky
50. Ing. Jozef Valach
51. Prof. PhDr. Jozef Vladár, DrSc.
52. Dušan Vlnka
53. Prof. RNDr. Libor Vozár, CSc.
54. h. doc. MUDr. Viktor Žák, CSc.
55. Prof. PhDr. Viera Žbirková, CSc.
56. Prof. PhDr. Tibor Žilka, DrSc.

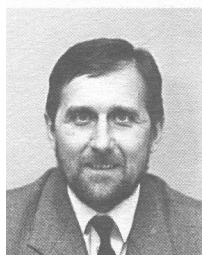
.....
Rudolf Štepanovič
.....

.....
Jozef Valach
.....

.....
V. Žbirková
.....

**JUBILANTI
NA UKF V NITRE
2003**

Ivan Sulík

Na konci tohtoročného januára si literárny kritik Ivan Sulík pripomenul (ba iste aj oslávil) šesťdesiate narodeniny. Od 29. 1. 1943 zdoláva radosti i nástrahy tohto sveta v podstate úspešne, keďže to vyplýva z jeho povahy, ale aj z profesie, ktorú si vybral za svoju spolupútničku životom. Nie, nemyslím na pedagogickú cestu, vôbec nie. Myslím na literatúru, ktorá dáva osobnosti viac ako akékoľvek iné povolanie, na literatúru, ktorej (a v ktorej) vládne tvorivosť, a to aj v takých prípadoch, keď s ňou zaobchádzame macošsky.

Ivan Sulík vždy býval svedomitým stopárom literárnych udalostí, dokonca aj vtedy, keď ostro zatínal do diela literárnych tvorcov. Isteže robieval to s vedomím, že literatúra prežije každý výpad a nájazd aj toho najbritkejšieho strážcu estetických (literárnych + ...) hodnôt. Ivan Sulík bol takmer po celé dve desaťročia, po 70. a 80. roky uplynulého storočia, (osamelým) generačným kritikom autorov, ktorí vstupovali do literatúry na začiatku sedemdesiatych rokov. Vo svojej tvorbe, prirodzene, obsiahol oveľa širší literárny priestor, a tak zmienka o generačnosti by mohla znieť zjednodušujúco, napriek tomu nerozchádza sa s vtedajšou literárnou realitou, keďže práve touto svojou literárnokritickou aktivitou vždy bude prečnievať ponad tvorivé aktivity tých (ďalších) kritikov, ktorí sa venovali vtedajšej súčasnej, najmä generačne blízkej tvorbe.

Ako literárny vedec Ivan Sulík mal i svoje ďalšie autorské orientácie, či vedecké priority (v istom čase napríklad problematika populárnej literatúry), ktoré boli podmienené a určované nielen jeho vkusovými sklonmi, ale aj pracovným zaradením, či už pôsobil v Nitre v povestnom komunikačnom kabinete, na bratislavskej ašpirantúre, počas smenárskeho redaktorovania alebo v rámci pôsobenia vo válkovsko-števčekomskom ústave.

Ivan Sulík bol vždy svedomitý a usilovný autor, z čoho vyplývala jeho prirodzená spoľahlivosť, vlastnosť, ktorú ocení každý redaktor. Navyše jeho slovo vždy malo svoju váhu, čo mohlo znamenať aj toľko, že redaktor v prípade jeho textov nikdy nekupoval mačku vo vrecí. Ostatne presvedčiť sa o tom môžeme nielen pri listovaní v dobových literárnych periodikách, ale aj pri čítaní jeho knížiek (Nenáhodné istoty, Kapitoly o súčasnej próze, Súradnice novej prózy, Literárne konfrontácie, Literárnokritické reflexie, spoluautor Dejín slovenskej literatúry...).

Pri príležitosti životného jubilea patrí sa spomenúť aj ocenenia: Ivan Sulík získal cenu Štefana Krčméryho (1988), výročnú cenu Literárneho týždenníka (1993), cenu dekana za publikačnú činnosť (1996) i poctu Alexandra Matušku, ktorú mu minister kultúry udelil (1997) za "literárno-kritické poznávanie modernej národnej literatúry".

V súčasnosti prof. PaedDr. Ivan Sulík, CSc., pôsobí ako vedúci Katedry žurnalistiky FF UKF. Chvíľami by sa mohlo zdať, že sa stiahol do ústrania, ale u autora jeho typu nikdy nič nie je isté, a tak môžeme očakávať, že po vystrábení sa z jubilantských osláv začne nanovo a zostra ťať do literárnych skvostov i nepodarkov.

Nech už to bude akokoľvek, želám mu elán aj výdrž, radosť z rodiny aj oddaného psíka.

Doc. PaedDr. Peter Andruška, PhD.

Ján Horák

Nedávno sme si pripomenuli životné jubileum doc. Jána Horáka, významného pedagóga, ktorý sa na vrchol svojho pedagogického pôsobenia a pedagogiky vôbec prepracovával usilovnou a systematickou prácou už ako učiteľ a neskôr ako riaditeľ základnej deväťročnej školy.

Doc. PhDr. Ján Horák, CSc., sa narodil 19. februára 1933 v Malom Záluží. Na Filozofickej fakulte UK v Bratislave ukončil v roku 1957 štúdium aprobácie pedagogika - didaktika so zameraním na riadenie školstva. Na Katedre pedagogiky PF UKF v Nitre pôsobí od roku 1969. Pred nástupom na tunajšiu univerzitu pôsobil ako učiteľ na ZDŠ v Dubnici a v Rišňovciach, kde sa neskôr stal i riaditeľom školy a celkovo tam prežil krásnych dvanásť rokov. Záujem o pedagogické problémy ho priviedol k vedeckej ašpirantúre v odbore pedagogika na PF v Nitre, kde nastúpil ako odborný asistent. Nepriaznivá politická situácia v krajine a príchod vojsk varšavskej zmluvy v jeho prípade mali za následok stratu platnosti skúšok ašpirantského minima, a tak svoju prácu predkladá a obhajuje až v roku 1984. V roku 1975 získal titul PhDr. a neskôr v roku 1985 na tej istej fakulte obhájil dizertačnú prácu na tému Riadenie základnej školy a osobnosť riaditeľa školy. V roku 1988 bol vymenovaný za docenta v odbore pedagogika.

Záujem o pedagogické problémy riadenia a organizácie školstva a úsilie podieľať sa na rozvoji teórie riadenia a vysokoškolskej pedagogiky vyústili do spracovania viacerých vedeckých štúdií a príspevkov ako aj kolektívnych prác. Autorova vyhranenosť a úsilie o dôsledné preniknutie do problematiky dokumentuje bohatá publikačná činnosť, venovaná predovšetkým spomínaným otázkam. V tejto súvislosti uvádzame niektoré práce doc. Horáka: "Úlohy riaditeľa školy pri uvádzaní začínajúcich učiteľov do praxe", "Aktuálne otázky začínajúcich učiteľov", "Škola, študent, rodina", "Postavenie školského manažmentu ako vyučovacej disciplíny pri príprave učiteľa pre ZŠ a SŠ", "Môžu riadiaci pracovníci škôl pôsobiť na kvalitu a objektivitu hodnotenia žiakov?", a mnohé ďalšie. Doc. Ján Horák ďalej napísal dve vysokoškolské učebnice a viac ako desať vedeckých publikácií, mnoho odborných štúdií, článkov a recenzií. Vypracoval množstvo oponentských posudkov diplomových prác, výskumných úloh a kandidátskych dizertačných prác. Vedecký odborný profil doc. Horáka dotvára i jeho aktivita na rozličných konferenciách, vedeckých seminároch a veľa citácií z jeho diel.

Mimoriadne bohatá je aj riadiaca činnosť doc. Horáka spojená s vykonávaním rozličných funkcií. Bol členom Rady pre rozvoj a financovanie vysokých škôl pri RVŠ SR a ďalších komisií pre nadriadené školské orgány.

Vo výchovno-vzdelávacom procese dosahuje vynikajúce výsledky a jeho prednášky majú vysokú odbornú úroveň. Výpočet všetkých činností a aktivít doc. Horáka by bol veľmi rozsiahly. V mene kolegov ďakujeme doc. Jánovi Horákovi za jeho rady, pomoc a podnecovanie k tvorivej práci. Do budúcnosti mu želáme zdravie, veľa optimizmu a mnoho tvorivých rokov na Katedre pedagogiky UKF v Nitre.

Mgr. Alexandra Pavličková, Mgr. Lujza Koldeová

Ondrej Barát

Dňa 6. marca 2003 oslávil sedemdesiate narodeniny popredný pedagóg, dlhoročný pracovník našej univerzity prof. Ing. Mgr. Ondrej Baráth, CSc.

Jubilant sa narodil vo Veľkých Chyndiciach v mnohohodetnej rodine poštmajstra. Po ukončení 4. ročníka základnej školy pokračoval v štúdiu na Hlavnom gymnáziu sv. Štefana v Ostrihome. Po maturite na SPTŠ v Leviciach pracoval v rokoch 1953/60 ako učiteľ na Strednej poľnohospodárskej technickej škole v Komárne. V rokoch 1961 /65 bol zástupcom a neskôr riaditeľom SPTŠ v Hurbanove. V roku 1963 ukončil štúdium na VŠP v Nitre. Už ako mladý učiteľ chémie na poľnohospodárskych školách zameriaval sa na modernizáciu učebného procesu, experimentálne overovanie vplyvu rozličných dávok kyseliny fosforečnej na úrodu a kvalitu skorých zemiakov, výrobu a využitie močoviny ako priemyselného hnojiva. Výsledky svojich experimentov úspešne zavádzal do praxe a teoretické závery obhájil v rámci dizertačnej (1973) a habilitačnej (1977) práce.

Od roku 1965 je pracovníkom našej univerzity. Pôsobil na viacerých katedrách a významne prispel k ich rozvoju. Boli to katedra základov poľnohospodárskej výroby, katedra chémie, katedra fyziky a základov techniky, katedra základov techniky a katedra technickej výchovy. Na prvej z nich bol vedúci, na ostatných zástupca vedúceho katedry. V súčasnosti je zástupcom vedúceho Katedry chémie FPV UKF v Nitre.

Prof. Baráth je človek mnohých dimenzií. Tou hlavnou je asi dimenzia pedagóga. Zrejme preto si svoje vzdelanie obohatil štúdiom na Filozofickej fakulte UK v Bratislave, ktorú ukončil v roku 1973 v odbore učiteľstvo pre školy II. cyklu, aprobácia pedagogika. V roku 1987 prebehlo úspešné konanie na menovanie za profesora v odbore 75-02-9 teória vyučovania predmetov všeobecnovzdelávacej a odbornej povahy, avšak z neznámych dôvodov jeho materiály sa dostali do archívu školy a neboli postúpené na ministerstvo. V roku 2002 bol na základe nového inauguračného konania vymenovaný za profesora v odbore technológia vzdelávania.

Pedagogickej práci sa venuje s láskou a zanietením a azda najlepšie sa cíti medzi mladšími kolegami a študentmi. Počas svojej mnohoročnej pedagogickej praxe prednášal a viedol cvičenia z mnohých predmetov, ktoré na obmedzenom priestore nemožno ani vymenovať. Má vzácnu schopnosť hovoriť jednoducho aj o zložitých problémoch pedagogickej teórie a praxe. Patrí k majstrom demonštračných experimentov, ktorými obohacuje svoje prednášky a cvičenia, najmä z chémie, kde má táto metóda mimoriadne veľký význam. Znie to neuveriteľne, ale viedol viac ako dvesto diplomových prác a mnoho prác ŠVOUČ, z ktorých viaceré mali značný odborný a niektoré aj vedecký prínos. Prof. Baráth patrí medzi iniciátorov vzniku prvej celoštátnej trojdielnej didaktiky technickej výchovy, vydané na Univerzite Karlovej v Prahe, do ktorej prispel aj autorsky.

Druhou jubilatovou dimenziou je dimenzia vedca. Vo vedeckej práci sa okrem garancie vedeckej výchovy a výkonu funkcie školiteľa mladých vedeckých pracovníkov zameriaval najmä na rozličné otázky teórie vyučovania chémie a technických predmetov. Výsledky svojej vedeckej práce si nenechával pre seba, ale publikoval v desiatkach publikácií, knižných alebo

časopiseckých. Mnohé z nich prezentoval na národných i medzinárodných vedeckých konferenciách doma i v zahraničí. Patrí k zakladateľom medzinárodnej vedecko-odbornej konferencie DIDMAT-TECH a od jej začiatku je členom jej programového výboru.

Tretou významnou dimenziou jubilanta prof. Barátha je dimenzia pedagóga-budovateľa. Významne sa zaslúžil o vybudovanie katedry biológie, katedry technickej výchovy a katedry chémie. Do tejto časovo mimoriadne náročnej aktivity vložil veľa zo svojej erudície, šikovnosti, aj kus svojho srdca.

Dalšou dimenziou jubilanta je kreativita. Produkuje oveľa viac nápadov ako ich je schopný sám realizovať, preto sa rád obklopuje ďalšími spolurealizátormi. Jej súčasťou je aj vynálezcovská dimenzia. Na jeho konte sú dva vynálezy, zlepšovateľské návrhy a desiatky nápaditých učebných pomôcok, dva filmy a štyri videozáznamy a iné.

Špecifickou dimenziou prof. Barátha je dimenzia multiodborovosti a všestrannosti. Je obdivuhodné, čomu všetkému sa jubilant rozumie a ako rýchlo vnikne i do nového, neznámeho problému.

K jubilantovým záľubám patrí motorizmus (autám sa rozumie často lepšie ako nejeden profesionál), domáce majstrovanie, športová strelba, šachy, poľovníctvo, v mladosti aktívne hrával futbal a účinkoval v hudobnom súbore.

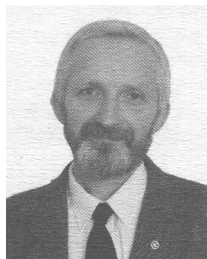
Prof. Baráth v mnohých oblastiach mal nielen šťastie, ale neraz sa mu na päty lepila i smola. Napríklad jeho prvé úspešné profesorské konanie sa vďaka mnohým "náhodám" neskončilo slávnostným vymenovaním a prevzatím dekrétu. Vo veku šesťdesiatich ôsmich rokov mal za morálnej podpory svojej manželky, rodiny a žičlivých kolegov odvahu podrobiť sa novému, oveľa náročnejšiemu posúdeniu svojej práce. Výsledkom bolo vymenovanie za profesora v odbore technológia vzdelávania v roku 2002.

Jubilantova práca bola ocenená rozličnými formami. Sú to napríklad desiatky citácií uznávanými osobnosťami vedeckej komunity, štátne vyznamenania Vzorný učiteľ, Strieborná medaila UKF, medaila za zásluhy o rozvoj poľovníctva, heslo v Pedagogickej encyklopédii či osobnostný profil v prvej celosvetovej publikácii Who is where in technology education, vydanej v USA.

Vďaka poľovníckym kilometrom na čerstvom vzduchu a optimistickému založeniu sa prof. Baráthovi vážnejšie choroby zatiaľ vyhýbajú. Vyzerá mladší a je duševne svieži. Radi by sme mu zaželali, aby si svoju fyzickú i duševnú sviežosť zachoval aj naďalej a aktívne prispel ešte nejakým vkladom do spoločnej "pokladnice" vo všetkých oblastiach svojich záujmov.

Za kolegov a sympatizantov Prof. Ing. Ján Stoffa, DrSc.

Imrich Földeš

Žijú medzi nami v tichosti a skromne. Bez nároku na verejné uznanie. Skôr chcú byť v ústraní ako v popredí a v centre pozornosti. Väčšmi dbajú na to, aby ich chválila práca, ktorú vykonávajú s precíznosťou a dôkladne. Na svojich pracoviskách sa stali nenahraditeľnou súčasťou súkolia úspešnej pedagogickej, vedeckej a administratívnej práce. Kto sú to títo katalyzátori úspešnosti? Sú to naše kolegyne a naši kolegovia na postoch technikov a administratívnych pracovníkov.

Jedným z nich je aj Imrich Földeš, technický pracovník na Katedre techniky a informačných technológií PF UKF, ktorý nedávno dovíšil päťdesiat rokov záslužného života. Pri tejto príležitosti spolupracovníci z katedry chcú svojmu jubilantovi poďakovať za obetavú prácu, ktorú už mnoho rokov vykonáva na úžitok a prospech katedry, fakulty aj univerzity.

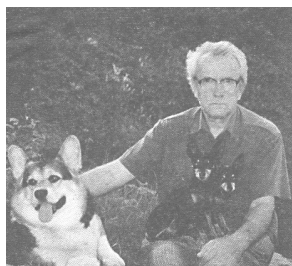
Určite všetci, ktorí mali možnosť s pánom Földešom sa stretnúť a pracovať, rýchlo vycítili a spoznali jeho nezištnosť, ochotu pomôcť, byť priateľom v núdzi a mnoho ďalších vzácných ľudských vlastností, ktoré z neho urobili obľúbeného kolegu a priateľa. Vzácná je jeho odbornosť s nenahraditeľnými praktickými vedomosťami a skúsenosťami, s dychtivosťou po nových informáciách.

Nadšenie a záľuba Imricha Földeša v automobilizme, vo veteránoch nepozná hraníc. Ak v širokom okolí bude organizované nejaké automobilové podujatie, určite ho tam nájdete. Stretnete ho plného energie, nadšenia, obetavosti a obdivu k veteránom. Potom vás už ani veľmi neprekvapí a neohromí nadšenie a láska, s akou vám bude rozprávať o podujatiach a aktivitách spojených s automobilovými veteránmi a iste vás zaujme aj to, s akou láskou a nadšením vám priblíži a ukáže automobilových "dedečkov".

Želáme nášmu jubilantovi, aby mu aj v ďalších rokoch života dobre slúžilo zdravie a mohol pracovať na prospech katedry, fakulty a univerzity. Želáme mu, aby jeho koníček aj naďalej prinášal radosť a potešenie nielen jemu, ale aj všetkým, kto majú cit pre poctivú a kvalitnú prácu, posilňovanú krásnymi priateľskými, kamarátskymi vzťahmi.

Prof. Ing. Tomáš Kozík, DrSc.

Peter Andruška

Keď som v roku 1998 ako prorektor pre vzdelávanie jednoznačne podporoval prijatie PaedDr. Petra Andrušku do služieb Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, prioritne do oblasti vedy a výskumu národnostnej kultúry a sprievodne aj do oblasti masmediálneho (tlačového) manažmentu, sprostredkovávajúceho na jednej strane kontakt UKF s verejnosťou a na druhej strane informačné prepojenie vnútri samotnej univerzity, vychádzal som z vlastných skúseností a poznania tohto navonok nenápadného, no vo svojej podstate nanajvyš vitálneho človeka. V tom čase, respektíve krátko predtým pôsobil ako tajomník v organizačných štruktúrach slovenských spisovateľov, čo mu poskytovalo značnú šancu i priestor na uplatnenie svojich organizačných schopností, postavených tak na poznaní kultúrnej problematiky, ako aj na častých jeho vnútorných danostiach, spojených so zmyslom pre cit (citlivosť) a mieru v komunikačných kontaktoch s ľuďmi v tomto pomerne "živom" období. A Peter Andruška ponúknutú príležitosť v plnom rozsahu (šírke i hĺbke) využil.

Narodil sa 17. 7. 1943 v Trnoveci nad Váhom, maturoval na Jedenásťročnej strednej škole v Šali (1960), potom na Strednej lesníckej technickej škole v Hraniciach na Morave (1962). V rokoch 1962-1966 absolvoval Pedagogickú fakultu v Nitre (slovenčinu - dejepis). Po štúdiách pôsobil ako učiteľ v Šali a od roku 1972 bol redaktorom Slovenských pohľadov. V súčasnosti pracuje na Katedre kulturológie FF UKF, kde vykonáva funkciu zástupcu vedúceho katedry, zároveň pôsobí v edičnej oblasti na rektoráte UKF a je zodpovedným redaktorom časopisov *Náš čas* a *(Etno) Kulturologické pohľady*. Medzičasom získal vedecký titul PhD. v odbore teória a dejiny slovenskej literatúry (2000) a v tom istom odbore sa habilitoval za docenta (2002).

V povedomí slovenskej literárnej (kultúrnej, čitateľskej) verejnosti je Peter Andruška známy predovšetkým ako významný slovenský prozaik tzv. strednej generácie. Napísal a vydal okolo dvadsaťpäť knižných titulov, ktorých spoločným menovateľom sú (povedané trochu zjednodušene) najmä etické problémy ľudského jedinca žijúceho v spoločenstve ľudí, pričom látku mu poskytuje v prevažnej miere sám život a vlastná osobná skúsenosť. Toto zdanlivé obmedzenie mu však nebráni v tom, aby príbehy rozvinul do viacrozmerného pútavého a bohatšieho umeleckého tvaru, o čom svedčia také jeho romány, ako sú napríklad *Hodiny s kukučkou* (1974), *Nevkročíš do raja* (1986), poviedky *Villon na návšteve* (1983) či románová próza pre dospievajúcu mládež *Dvaja zo striebomého lesa* (1980) a ďalšie. Preklady jeho kníh vyšli v češtine, ruštine, maďarčine, poviedky aj v poľštine, bulharčine, rumunčine, čínštine, ukrajinčine, arménčine. V javiskovej podobe uviedli jeho prózy v Moskve.

V odborných kruhoch literárnovednej proveniencie sa doc. Peter Andruška uviedol (a tento stav pretrváva, ba rozvíja sa) ako erudovaný znalec literárnej tvorby zahraničných Slovákov. S týmito enklávami v Maďarsku, Rumunsku a Vojvodine udržiava čulé pracovné styky, významnou mierou sa zaslúžil o uvedenie ich literárnej tvorby do kontextu slovenskej národnej literatúry a zásluhu má aj na ich prezentácii v učebniciach slovenskej literatúry v gymnáziách. Tejto literatúre sa z pozície literárneho historika a kritika venoval v prácach

Literárna tvorba Slovákov z Dolnej zeme (1994), Literárna tvorba národnostných menšín (2000), Fenomén literatúry v kultúrnych kontextoch (2002) a najnovšie v monografii Krajanská literatúra a kultúra (2003). V tejto súvislosti mi prichodí na um jedna historická paralela: ak sa o Ľudovítovi V. Riznerovi hovorí ako o type nenápadného, no zároveň nepostrádateľného literárneho pracovníka, ktorý svojou bibliografickou činnosťou dokázal nahradiť celé chýbajúce kultúrne inštitúcie, potom v prípade skúmania literatúry národnostných menšín toto do istej miery platí aj o Petrovi Andruškovi.

Pokiaľ ide o ďalšie aktivity nášho jubilanta, spomeniem jedným dychom jeho výchovno-vzdelávaciu a organizačnú prácu na Katedre kulturológie FF UKF spojenú so zviditeľňovaním tejto katedry kulturologickými konferenciami a seminármi (napríklad medzinárodná konferencia Slovenčina a slovenská kultúra v živote zahraničných Slovákov, vedecký seminár o diele V. Šabíka Diskurzy o kultúre, vedecký seminár Kultúra a prírodné vedy atď.). Svedectvom o jeho editorských kvalitách je aj päť ročníkov časopisu Náš čas, ktorému vdýchol nielen vnútornú životnosť, dušu či ducha, ale i vonkajšiu "fasádu", pútavosť i čitateľnosť so značnou informačnou hodnotou a dosahom.

Túto svoju krátku reflexiu motivovanú životným jubileom doc. PaedDr. Petra Andrušku, PhD., končím sentenciou J. R. Lowella: "Nie div, že je na univerzitách toľko učení - každý jej niečo prinesie a nijakú neodnesie." Želám Ti, Peter, za seba i za celý okruh Tvojich priateľov a spolupracovníkov, aby si v dobrom zdraví a životnej rovnováhe rozmnožoval svoj vklad ešte dlhé roky.

Prof. PhDr. Viliam Obert, DrSc.

Ida Zubácka

Zdá sa mi, akoby to bolo včera, keď sa mi dostalo tej cti uviesť do života jubilantskú publikáciu Idy Zubáckej, vtedy čerstvej seniorky. Čas opäť raz so mnou vybabral a znova stojím pred úlohou pokúsiť sa zmapovať doterajšiu životnú cestu svojej kolegyne. Cítim sa pritom v nevýhode. Mám predstavovať osobnosť, ktorá je s touto školou spätá takmer od začiatkov svojej profesionálnej kariéry, ktorá s touto inštitúciou prežila neľahkú cestu premien od Pedagogického inštitútu po univerzitnú súčasnosť. Medzi pracovníkmi našej alma mater sa iste nájde veľa tých, ktorí by mohli kvalifikovanejšie porozprávať o spoločne prežitých rokoch, putách, ktoré ich oveľa dlhší čas ako mňa spájajú s oslávenkyňou. Ak sa neskromne ujímam úlohy bilancovať predsa len ja, tak s nádejou, že kratší čas poznania nahradí intenzita každodennej spolupráce.

Nebolo by nič jednoduchšie, než pomôcť si pri hodnotení vedeckej a pedagogickej práce Idy Zubáckej číslami. Výkazníctvo, prekvitajúce v ostatnom čase, nás núti kvantifikovať našu činnosť pri najrozličnejších príležitostiach a s menom jubilantky je pozoruhodných čísel spätých viac. Nakoniec, bez splnenia požadovaných kritérií by s takou istotou a spoľahlivosťou nevystúpila na samý vrchol vedecko-pedagogických hodností. Reč čísel je iste výrečná, ale čo povie o talente, erudícii, bádateľskej neúnavnosti, dychtivosti po poznaní nového? Čo naznačí o zodpovednosti voči študentom, ktorá núti učiteľa nepoľaviť v zbieraní a analýze nových informácií, v osvojovaní si nových metód, ktorá mu bráni ustrnúť v rutine a ženie ho každodenne niest' kožu na trh? Všetky tieto vlastnosti Ida Zubácka má.

Za jej bohatou vedeckou prácou prezentovanou formou monografií, vedeckých štúdií, odborných článkov a vystúpeniami na vedeckých podujatiach stoja stovky hodín venovaných štúdiu prameňov v slovenských archívoch a ich následným vyhodnotením. V jej spisbe sa nenájde "lacné", na kolene pozliepané dielo. Naopak, patrí jej primát v spracovaní dejín študentského spolku v Modre (1839-1853), ktorý sa ako jediný zameriaval na národné prebúdzanie gymnaziálnej mládeže, a pionierkou bola aj v riešení niektorých historických tém v rámci regionálnych dejín. Jej monografia o Nitre za prvej Československej republiky je vzorom literatúry tohto druhu a vzbudila zaslúženú pozornosť. Ako popredná odborníčka na túto problematiku sa Ida Zubácka autorsky podieľala aj na tvorbe reprezentatívnej monografie o dejinách Nitry, ktorá vyšla pri príležitosti osláv 750. výročia udelenia kráľovských privilégií mestu.

Mimoriadne záslužná je aj jej skriptová tvorba. Kapitoly z dejín antického Grécka i Kapitoly z pomocných vied historických sú napriek reedíciám beznádejne rozobrané. Používajú ich nielen študenti našej katedry, ale aj z pracovísk v Bratislave, Trnave, Banskej Bystrici a inde. Fakt, že Ida Zubácka k disciplinám, ktoré učí, pripravila aj základnú študijnú literatúru, je len jedným kamienkom do mozaiky predstavujúcej jej vzťah k študentom a k učiteľskej práci. Zvykne sa položartom hovoriť o učiteľstve ako o diagnóze. Jubilantka je očividne z tých, ktorým túto profesiu naplánovali sudičky už pri kolíske. Našťastie však jej postoj k študentom nebol deformovaný rokmi prirodzenou "únavou materiálu", ani dobovými maniermi. Zostal láskavý, chápatý a žičlivý od prvých absolventov pred rokmi až po súčasných. Z času na čas sa mi pošťastí byť svedkom stretnutí oslávenkyne so svojimi

študentmi z dávnejšieho obdobia. Mnohokrát sa ukázalo, že odchodom zo školy absolventi neprerušili kontakty so svojou učiteľkou a naďalej sa o seba navzájom zaujímali. Ale aj tí, ktorí sa s Idou Zubáckou stretli po rokoch prvýkrát, sa pristavili radi a s nefalšovaným nadšením. Tieto milé chvíľky by každého pedagóga naplnili hlbokým zadosťučinením.

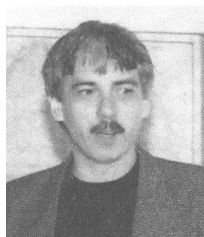
Priateľskosť, ústretovosť a tolerancia sa prejavujú aj vo vzťahu jubilantky k nám - jej kolegom. Vždy jej budem vďačná za to, ako ma pred viac ako desiatimi rokmi privítala na katedre - mojom novom pôsobisku - a verím, že podobné pocity so mnou zdieľajú aj ostatní "nováčikovia" v našom kolektíve. Aj k najmladším členom tímu, našim bývalým študentom, sa správa úprimne, bez prejavov nadradenosti s ochotou prispieť radou či pomocou. Nezištnosť, kolegialita a zodpovednosť jej otvorili cestu aj do akademických orgánov: je dlhoročnou členkou Vedeckej rady FF UKF a viackrát ju kolegovia zvolili do AS UKF i AS FF UKF. Z jej vystúpení sa dá vycítiť úprimný záujem o univerzitné dianie a úsilie podieľať sa na úspešnom napredovaní školy.

Je dobrým zvykom vyzdvihnúť zásluhy jubilanta a oceniť jeho prínos pre pracovisko. V prípade prof. PhDr. Idy Zubáckej, CSc., som to urobila úprimne a zo srdca, tak, ako to učí ona nás.

Želám Ti, Idka, veľa zdravia, optimizmu a šťastných rokov v našom kruhu.

Za gratulantov Doc. Janka Hečková, CSc.

Igor Hochel

Niekoľko rokov sme s Igorom Hochelom mali na bratislavskej Laurinskej (predtým Leningradskej) ulici spoločného zamestnávateľa (AOSS), pracovali sme na jednej chodbe "Pernicovej chalúpky". Keď som odišiel z Bratislavy, tuším sa presťahoval do mojej kancelárie. V službách literatúry - on ako redaktor a neskôr šéfredaktor časopisu Romboid, ja ako tajomník spisovateľských organizácií - sme mali možnosť pohybovať sa vo svete nejednoduchom, ale možnopráve preto duchovne obohacujúcom a podnetnom...

Tento výňatok z "okolností" Hochelovho života by som nespomínal, keby nemali podstatný vplyv na osobnostný portrét mladého jubilanta, na jeho jemnú kultivovanosť, na zásadovosť prelínajúcu sa s nekaždodennou toleranťou. Na spôsoboch Igora Hochela totiž vidno, že má nažitý aj iný, nie iba školský svet, že svet školy a vzdelávania vie pretkávať - a dôsledne pretkáva - prvkami hlbokkej kultúrnosti, čo dnes nie je jav každodenný.

PhDr. Igor Hochel sa narodil 13. novembra 1953 v Bratislave. Na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského vyštudoval slovenčinu a bulharčinu. Od roku 1978 s prestávkami pôsobil na Pedagogickej fakulte v Nitre - na Katedre slovenského jazyka a literatúry a v Kabinete literárnej komunikácie a experimentálnych metodík -, bol lektorom slovenského jazyka na sofijскеj univerzite, redigoval Romboid, prednášal dejiny bulharskej literatúry na Univerzite Komenského v Bratislave, aby napokon zakotvil v Nitre na Katedre slovenskej literatúry FF UKF. Istý čas bol redaktorom Univerzitného časopisu.

Igor Hochel je úspešný, keďže obľúbený, vzdelaný a rozhladený pedagóg, dejiny slovenskej kultúry ho však zaknihovali v prvom rade ako literáta, ako básnika vyhraneného a poznateľného v hodnotovom svete slovenskej literatúry, lebo tak káže hierarchický rebríček hodnôt, ktorými sa vstupuje na Olymp pretrvania. S motivicky mnohotvárnou, hlbavou a citovo vyváženou lyrikou sa stretáme v každej Hochelovej básnickej zbierke, počnúc prvotinou Strom pred domom (1979), ďalej v knihách veršov Svetlá na hladine (1986), Uprostred je mlčanie (1993), Pátrači v krajine nezvestných (1997) až po nateraz poslednú zbierku Kôra nežne praská (1997).

I keď poézii patrí prvé miesto v okruhu tvorivých záujmov Igora Hochela, keďže ona je určujúca pre jeho videnie "vecí" života, počas dlhých rokov sa intenzívne prejavuje aj ako literárny kritik a literárny vedec, čo môžeme dokumentovať mnohými recenziami v literárnych periodikách, účasťou na vytváraní hodnôt nitrianskej literárno-komunikačnej školy, ale aj prácou v rozličných literárnych porotách. Napokon na jeho konto môžeme pripísať aj záujem a praktické kroky na oživenie študentskej literárnej tvorivosti na tejto univerzite (literárna súťaž o Cenu Pavla Straussa).

Samostatné miesto v slovenskom literárnom prostredí patrí Hochelovej prekladateľskej tvorbe. Vďaka nemu si v uplynulých rokoch mohli čitatelia u nás prečítať viaceré preklady najmä zo súčasnej bulharskej literatúry.

Nechcem spochybňovať všeobecne akceptovanú skutočnosť, že päťdesiaty rok v živote každého človeka znamená prvú zastávku, ktorá je príležitosťou na oslavu aj na bilancovanie, jednako aj v prípade Igora Hochela, myslím si, platí, že všetko pokračuje, a tak aj náš jubilant iste necháva veci na svojom pracovnom stole tvorivo rozložené a my sa môžeme tešiť, že sa

nám - čitateľom, kolegom i kamarátom - bude rovnako uvážlivo, s citom pre mieru prihovárať ešte po dlhé roky na potešenie vlastné i na radosť našu. K tomu želám Igorovi Hochelovi pekné dni ďalšieho života a elán trvalej (a vytrvalej) mladosti.

Doc. PaedDr. Peter Andruška, PhD.

**DOCTOR HONORIS CAUSA
NA UKF V NITRE**

Ján Chryzostom Korec

Životopis

Ján Chryzostom Korec sa narodil 22. januára 1924 v Bošanoch. Otec pracoval ako robotník v továrni na spracovanie kože, matka bola domáca a mala veľký zmysel pre ľudový spev a výšivky.

Do základnej školy chodil v Bošanoch a v Chynoranochoch.

V septembri 1939 odišiel do Ružomberka do Spoločnosti Ježišovej, kde pokračoval v stredoškolskom štúdiu, ktoré ukončil na Rímsko-katolíckom slovenskom gymnáziu v Kláštore pod Znievom (1943/44) maturitou. Filozofiu a teológiu študoval v Trnave: v Brne (1944/50). V Trnave pracoval v redakciách Posla a Katolíckych misií.

Za povestnej "barbarskej noci" z 13. na 14. apríla 1950 pri likvidácii kláštorov bol so svojimi spolubratmi Spoločnosti Ježišovej internovaný v koncentračných táboroch v Jasove, v Podolínci a v Pezinku. Po piatich mesiacoch internovania bol v polovici septembra 1950 prepustený.

Prvého októbra 1950 odchádza do Rožňavy, kde prijal kňazskú vysviacku z rúk biskupa rožňavskej diecézy dr. Róberta Pobožného.

Popri tom vykonával civilné za mestnanie v Mototechne Nitra.

V roku 1951 odchádza do Bratislavy, kde pracuje ako robotník najprv v Priemstave, potom v Tatracheme.

Keďže biskupi na Slovensku boli vo väzení alebo internovaní, 24. augusta 1951 ako dvadsaťsedemročný prijíma biskupskú vysviacku.

V roku 1954 pracuje v Ústave hygieny práce a chorôb z povolania v laboratóriu, neskôr v knižnici ako dokumentátor. 30. júna bol z Ústavu prepustený.

Po prekonaní mnohých ťažkostí od 10. septembra 1958 pracoval v podniku Prefa ako nočný strážnik. Od decembra 1959 bol zamestnaný v Chemických závodoch J. Dimitrova v údržbárskych dielňach.

To všetko sa uskutočňovalo za ustavičného sledovania Štátnou bezpečnosťou.

Po domovej prehliadke 21. januára 1960 sa sledovanie vystupňovalo. Jedenásteho marca toho istého roku ho uväznili. Rozsudok, ktorý súd vyniesol 20. mája 1960, znel: 12 rokov straty slobody, strata občianskych práv a vypovedanie zo Západoslovenského kraja.

Mesiac po vynesení rozsudku ho eskortovali do Prahy na Pankrác, potom do Valdíc pri Jičíne. Zaradili ho do III. nápravno-výchovnej skupiny (samotky, od 20. februára 1962 v brusiarni skla).

Po prepustení na slobodu pracoval v družstve invalidov. Umožnilo mu to pôsobiť ako duchovný správca Charitného domu v Pezinku. Čoskoro mu však túto prácu znemožnili.

V letných mesiacoch roku 1968 (jún-júl) pracoval v prevádzke záhradníctva Rekreačných služieb mesta Bratislava.

Keďže mu zistili tuberkulózne ochorenie pľúc, v júli 1968 nastúpil na liečenie do nemocnice v Podunajských Biskupiciach a od februára 1969 sa liečil vo Vysokých Tatrách.

Po súdnej rehabilitácii sa mu naskytla príležitosť navštíviť Taliansko. 8. júla 1969 ho prijal Svätý Otec Pavol VI., ktorý mu na záver audiencie daroval prsteň, pektorál s retiazkou, dve mitry a biskupskú berlu.

Od roku 1970 pracoval u sestier Najsvätejšieho Spasiteľa na detskej klinike na Úprkovej ulici v Bratislave. Pôsobenie v pastoračii mu neumožnili.

Od konca roku 1974 nemá štátny súhlas na výkon duchovnej služby u sestričiek, znova pracuje v Tatracheme Bratislava.

Nasledovali roky úmornej, fyzicky veľmi namáhavej roboty, predvolávaní na Štátnu bezpečnosť.

Po 1. júli 1979 zo zdravotných dôvodov odišiel z Tatrachemy, pracoval ako pomocný robotník pri údržbe výťahov.

Od 26. mája 1980 bol nútený pracovať v stolárskej dielni. V júli 1982 odchádza do invalidného dôchodku.

Popri všetkých ťažkostiach, nátlaku a prenasledovaní, venoval sa literárnej činnosti, vznikla "Knižnica viery".

V máji 1986 mu Univerzita NOTRE DAME v štáte Indiana (USA) udelila čestný doktorát práv ako prejav úcty k "opravdivému vzoru kresťanskej odvahy v otázkach ľudských práv".

Nasledoval 25. marec 1988 - Bratislavský Veľký piatok - a ďalšie prenasledovanie, ktoré mu znemožnilo aj účasť na náboženskej púti v Šaštíne 17. septembra 1988.

Prišiel rok 1989.

Ján Chryzostom Korec bol 6. februára 1990 vymenovaný za rektora Rímskokatolíckej cyrilometodskej bohosloveckej fakulty v Bratislave.

Šiesteho februára 1990 ho Svätý Otec Ján Pavol II. vymenoval za biskupa Nitrianskej diecézy.

Kardinálom Svätej Cirkvi sa stáva 28. júna 1991.

Za svoju tvorivú prácu i ľudskú statočnosť dostal veľa vyznamenaní a ocenení.

Ladislav E. Roth

Životopis

Narodený: 30. novembra 1936 v Košiciach Občianstvo: U.S.A.

Zamestnávateľ: Jet Propulsion Labotatory California Institute of Technology Pasadena, California

Vzdelanie:

1953-1958 České vysoké učení technické, Praha Fakulta elektrotechnického inžinierstva Ing. vo výrobe, rozvode a použití elektrické energie

1970-1975 Department of Earth and Space Science - University of California, Los Angeles, M. Sc. in Planetary and Space Physics (fyzika obežníc a kozmického priestoru)

Odborná prax:

1959-1961 Výzkumný ústav pro elektrotechnickou fyziku Praha

1961-1965 Výzkumný ústav pro sdělovací techniku A. S. Popova, Praha

Pracovné zaradenie: Inžinier-referent

Pracovná náplň: Vývoj výkonových tranzistorov. Vývoj vysoko presných monokryštalických odporov. Vývoj monokryštalických termistorov. Výroba polokryštalických termistorov. Vývoj diaľkových metód na meranie teploty. Konštrukcia aparátúr na účelové meranie teploty a tepelného toku. Úsek pre výskum polovodičov VUST, ktorého bol členom, dostal v roku 1962 Štátnu cenu Klementa Gottwalda.

1963-1965 Ústav pro péči o matku a dítě, Praha

Pracovné zaradenie: Konzultant

Pracovná náplň: Vývoj metód na nedeštruktívne meranie krvného obehu medzi rodičkou a plodom

1966-1973 Institute of Geophysics and Planetary Physics, University of California, Los Angeles

Pracovné zaradenie: Engineer II

Teaching Assistant

Pracovná náplň: Konštrukcia aparátúr na meranie magnetických polí. Prevádzka magnetometrov na palube družíc série NASA-OGO (Orbiting Geophysical Observatories). Vedenie seminárov v teórii a metódach fyzikálnych meraní.

1967-1968 Harry Diamond Laboratory, U. S. Army U. S. Department of Defense

Pracovné zaradenie: Consulting Engineer

Pracovná náplň: Oponentské posudky v odbore meracích metód a inštrumentácie. Vývoj dokumentačného systému pre odbor meracích metód.

1973 - Jet Propulsion Laboratory (JPL)

California Institute of Technology, Pasadena

Pracovné zaradenie:

1973-1978 Engineer II

1978-1979 Scientist III

1979-1983 Senior Scientist

1980-1989 Principal Investigator

1983 - Member of Technical Staff

1996 - Research Scientist

Pracovná náplň: V úzkom zmysle ju tvorí prieskum obežníc radarom. V širšom zmysle sa venuje diaľkovému meraniu (remote sensing) charakteristických vlastností planetárnych povrchov a fyzikálnym implikáciám výsledkov týchto meraní. Okrem toho vykonáva analýzy vedeckej hodnoty projektov pre kozmické

lety (počnúc projektom Appolo a končiac projektom Cassini) a podieľa sa na definovaní úloh pre budúce lety.

Ako člen technického štábu JPL vykonáva dozornú aj výkonnú funkciu v oblasti radarového prieskumu obežníc. Vo funkcii člena štábu pracoval ako vedecký poradca pre projekt Magellen, teraz zastáva postavenie Investigation Scientist pre Cassini RADAR a Discipline Scientist Cassini projekt. Ako Principal Investigator viedol prieskum Marsu radarom. Stupňom Research Scientist ho odmenili za prínos k bádateľskému úsiliu v NASA.

Zdeněk Mathauser

Životopis

Univerzitný profesor Zdeněk Mathauser, DrSc. sa narodil 3. júna 1920 v Rudolfove neďaleko Českých Budejovic. V roku 1939 absolvoval Masarykovo reálne gymnázium v Plzni. Po pamätnom zimnom semestri a po zatvorení českých vysokých škôl pracoval ako železničný robotník, neskôr ako telegrafista a výpravca na rozličných staniciach v južných Čechách a posledné dva vojnové roky bol totálne nasadený na práce v Bavorsku.

Po vojne ukončil štúdium filozofie a ruštiny na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe. V roku 1948 obhájil doktorskú dizertačnú prácu, ktorej tému, dnes s odstupom času, môžeme pokladať za pôdu, na ktorej Zdeněk Mathauser "objavil" jedinečnosť myslenia nemeckého filozofa Edmunda Husserla, rodáka z Moravy, za pôdu, ktorú v pozitívnom vedeckom slova zmysle si "vzal" Zdeněk Mathauser do opatery a ďalšieho vedeckého zušľachtovania.

Škoda však, že prišli iné roky. Február 1948 zmaril plány profesora Mathausera a priniesol jeho odchod z "veľkej" filozofie. Po kratšom pôsobení na Gymnáziu v Českých Budejoviciach otvára vedecké semináre z filozofie a najmä z ruskej literatúry na miestnej pedagogickej fakulte, neskôr na Vysokej škole ruského jazyka a literatúry v Prahe a Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej, kde sa v roku 1956 habilitoval za docenta knihou O umeleckej špecifickosti v sovietskej literatúre, a v roku 1967 získal titul riadneho profesora. V roku 1965 za knihu Umenie poézie, Vladimír Majakovskij a jeho doba získal titul doktora vied.

Od roku 1968 postupne pôsobil ako vedecký pracovník na troch filologických ústavoch ČSAV v Prahe. Jeho pôsobenie na týchto ústavoch nám pripomína sínusoidu, krivku, a dovoľte nám umenovedcom chápať jej plynutie v intenciách vrcholov a pádov, v intenciách inaugurácií a bolestných odchodov, v intenciách nádejí a sklamaní, ktoré nezničili jedinečnosť a výnimočnosť jeho vedeckého talentu, ktoré nepoznamenali rozorvanosťou jeho vedecké dielo, neotriasli vnútorným rytmom jeho života, v ktorom dominujú hodnoty, zrodené z lásky a zo schopnosti vnímať krásu, dobro a pokoru.

Pre úplnosť nášho výpočtu, nášho fiktívneho pohybu po sínusoide života profesora Mathausera si dovoľme ešte pripomenúť dva bolestné odchody, z ktorých ten prvý, spojený so zákazom jeho pôsobenia za univerzitnou katedrou, sa uskutočnil v roku 1969, a ten druhý, zviazaný s aktom penzionovania po dovŕšení jeho 60-teho roku života, bol realizovaný v roku 1980. Nasledovalo deväť rokov tvrdej vedeckej práce. Literárnym svetom priam otriasli brilantne vedecky napísané monografie Literatúra a anticipácia, vydaná v Bratislave v roku 1982, a Metodologické meditácie alebo Tajomstvo symbolu, vydaná v roku 1989. Teda v roku, ktorý profesorovi Mathauserovi priniesol plnú rehabilitáciu.

Plný neutíchajúceho a neubúdajúceho entuziazmu obnovuje prednášky z teórie literatúry a dejín svetovej literatúry na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej. Naplno rozvíja svoju organizátorskú aktivitu v intenciách domácich i zahraničných vedeckých spoločností, svoju vedeckú aktivitu prezentuje novou publikáciou Estetické alternatívy (1994) a Medzi filozofiou a poéziou (1995), prijíma náročnú a zodpovednú úlohu oponenta, garanta a konzultanta, formovateľa, a možno si to v tejto chvíli ani sám pán profesor Mathauser neuvedomuje, ďalšej významnej českej umenovednej školy.

Už z toho, čo sme doteraz povedali, vyplýva, že profesor Mathauser sa venoval viacerým oblastiam umenovedného myslenia. Jeho názory rezonovali vo filozofii, v teórii a dejinách literatúry, v estetike. Je autorom 15 kníh, mnohých doslovov vo vedeckých monografiách. Napísal vyše tisícky štúdií a článkov, ktoré publikoval v českých, slovenských a zahraničných vedeckých časopisoch. Mnohé jeho filozoficko-estetické a umenovedné práce vyšli v ruštine, nemčine, francúzštine a v angličtine. Jeho vysoká vedecká erudovanosť a výskumná aktivita v

oblastiach zasiahnutých "hľadom" a túžiacich v oblastiach za múrom po poznaní a stave našich výskumov v oblasti filozofie, umenovedy, literárnej vedy a estetiky urobila z profesora Mathausera vyhľadávanú vedeckú osobnosť, pozývanú na prestížne filozofické, filologické a umenovedné pracoviská, kongresy a sympóziá doma, na Slovensku, v Európe i v USA. Jeho štúdie, knižné vydania, prednášky a referáty reflektujú obdivuhodnú šírku a hĺbku teoretického myslenia, sú - ako hovorí profesor Kopál, jeden zo zakladateľov "nitrianskej školy", ktorú svojou múdrosťou "krstil" profesor Mathauser - poznaním umeleckej tvorby na pozadí filozofických, štrukturalistických, postštrukturalistických, fenomenologických, pragmatických až postmodernistických trendov chápania a výkladu umenia. V prúdovej rozličnosti a v náhľadovej inakosti, ďalej pokračuje profesor Kopál, sú Mathauserove práce jedinečným výkladom umeleckej tvorby a jej životnej recepcie.

Na margo svojho rozsiahleho diela profesor Mathauser veľmi skromne hovorí: "Príťažlivá bola pre mňa vždy noetika, zvlášť novokantovská a fenomenologická. I svoj druhý filologický odbor som sa snažil pestovať s filozofickou úchylkou. Práve preto po zákaze pôsobenia v rusistike v roku 1970 som natrvalo zakotvil v estetike. Lákalo ma hľadať paralely medzi filozofickými a básnickými prúdmi, ktoré sa v dejinách kultúry objavovali súbežne, a nemali o sebe vzájomné povedomie. Môj záujem o fenomenologickú filozofiu, napr. i moja práca o Husserlovej korekcii Brentanovej koncepcie intencionality, o fenomenológii v ruskej filozofii zákonite vyústili v publikovaní štúdií monografického charakteru o symbole, alegórii a metafore. V ostatných dvoch desaťročiach sa okrem iného, alebo hlavne, venujem rozpracovaniu komplexnosti 'umeleckej situácie textu', ktorá nie je sčítaním základných prístupov, prístupu genetického a semiotického, morfológického a ontologického, ale hľadaním organického prepojenia, v ktorom sa objavuje nielen vzájomná odlišnosť prístupu vo vnútri oboch párov, ale v ktorom identifikujeme aj stopy jedného prístupu v prístupe opačnom."

František Miko, duchovný otec "nitrianskej školy" literárnej komunikácie, za životné dielo Zdeňka Mathausera pokladá Metodologické meditácie alebo Tajomstvo symbolov. Knižku, ktorá je neskrývanou alúziou na Husserlove Karteziánske meditácie, ktorá rovnako ako husserlovské Meditácie Zdeňka Mathausera je zrelým, suverénnym rozhľadom po nesmiernej ríši diela, tvorby, umenia, človeka a ľudského diania. Ktorá je "krajanským" prihlásením sa k zaujímavému stredoeurópskemu centrovaniu problematiky umenia v rozlohách jeho výkladu medzi krajnosťami jeho extrémít. Môj kladný postoj ku knihe, píše ďalej František Miko, neznamená, že som si dôkladne osvojil jej problematiku. Náročnosť tejto problematiky, najmä jej filozofická základňa, značne prekračuje našu kompetenciu. Ak neprenikneme do detailov diela, nežijeme v jeho súvislostiach, reprodukovali sme len text. Knižka Zdeňka Mathausera je čítaním na celý život, má svoje spoločenské osudy, kotviace v neblahej minulosti. Je nám ľúto, uzatvára svoju konštatáciu František Miko, že slovenská pomoc práve tu a vtedy nemala úspech.

Vaša Maginificencia, mohli by sme ďalej pokračovať v prezentácii vedeckého myslenia Zdeňka Mathausera. Myslenia, ktoré navždy zostane pevným kameňom v stavbe českej a slovenskej estetiky, v stavbe českej a slovenskej literárnej vedy. Myslenia, ktoré nie je výpoveďou len o človeku, ku ktorému predovšetkým smeruje, ale i o dobe, s ktorou sa stretával i rozchádzal, s ktorou žil. Myslenia, do ktorého sa prevtelila krása lúk, tráv, stromov, jazier a borovicových lesov, zdanlivý pokoj juhočeskej zeme, miesta, ktorému sa intímne hovorí "domov". Myslenia, do ktorého sa prevtelila krása pražskej gotiky, pulz Vltavy, zvuk pražských zvonov, miesta, ktorému sa slávnostne hovorí "vlast". Myslenia, ktoré nie je obrazom hotovým a mŕtvym, ale myslenia, ktoré má pevné korene a stále rastie.

Meno Zdeňka Mathausera, významného estetika a literárneho vedca, je nerozlučne spojené so Slovenskom, s Nitrou, s aktívnou prácou v Kabinete literárnej komunikácie Pedagogickej fakulty v Nitre, neskoršie v Ústave literárnej a umeleckej komunikácie

Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Vyše tridsať rokov sa profesor Mathauser intenzívne zúčastňuje na vedeckých podujatiach nášho ústavu, na vedeckých podujatiach Umenovedného ústavu, Ústavu slovenskej literatúry a Ústavu svetovej literatúry Slovenskej akadémie vied v Bratislave. Svojimi štúdiami prispieva do slovenských akademických časopisov a vedeckých zborníkov, sám sprostredkúva výskumnú spoluprácu slovenských bádateľov s českými vysokoškolskými a vedeckými inštitúciami. Ako editor pri Vydávaní európskej encyklopédie o estetike spracoval a do významnej cudzojazyčnej publikácie zaradil profily osobností slovenskej estetiky. Ďalej si vysoko vážime úlohu profesora Mathausera ako sprostredkovateľa publikačnej činnosti pracovníkov nitrianskeho výskumného tímu v českých akademických a odborných časopisoch a účasť týchto pracovníkov na vedeckých podujatiach v zahraničí. Z hľadiska výnimočných zásluh profesora Mathausera o rozvoj vedeckého myslenia na Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre sa nám žiada na záver ešte uviesť, že práve zásluhou nášho laudanta sa podarilo do povedomia domácich i zahraničných literárnych a umenovedných výskumov natrvalo zapísať bádateľskú iniciatívu nášho pracoviska Kabinetu literárnej komunikácie, neskoršie Ústavu literárnej a umeleckej komunikácie pod názvom "nitrianska škola".

A boli to práve osobnosti "nitrianskej školy" nebohý prof. Popovič, prof. Miko, prof. Kopál, prof. Liba, prof. Obert a celá plejáda mladších pracovníkov a spolupracovníkov Kabinetu literárnej komunikácie, zapálených obdivovateľov myslenia profesora Zdeňka Mathausera, nádhernej symfónie múdrosti a pokory, ktorí priviedli dnes nášho laudanta do auly Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre.

Vaša Magnificencia, dovoľte mi, aby som naše laudatio ukončila slovami nášho milého host'a, nášho laudanta, váženého profesora Zdeňka Mathausera, doktora vied:

"Milá Nitra, obdivujem sa Tvojej starobylosti, Tvojej kráse a múdrosti, uchovám si vo večnej pamäti Tvoju priazeň a prajem Ti ďalší veľký rozkvet v nasledujúcom tisícročí."

Fernando H. Cardoso

Životopis

Fernando Henrique Cardoso sa narodil 18. júna 1931 v Rio de Janeiro. Pochádza z tradičnej rodiny brazílskych vojakov a politikov (otec generál a poslanec, starý otec maršál, priamy účastník republikánskeho hnutia koncom 19. storočia).

V roku 1952 ukončil štúdium sociálnych vied na Filozofickej fakulte Univerzity v Sao Paulo, kde v roku 1961 získal titul doktor vied. Od mladosti bol ľavicovo orientovaný, v začiatkoch silne ovplyvnený marxizmom, postupne pod vplyvom osobných skúseností s diktatúrou prechádza na sociálnodemokratické pozície.

V rokoch 1962 - 1963 absolvoval postgraduálny kurz na Laboratoire de Sociologie, Université de Paris.

V roku 1963 habilitoval na docenta - Filozofická fakulta Univerzity v Sao Paulo.

Po vojenskom prevrate v roku 1964 sa uchýlil do exilu v Chile, kde pracoval v Ekonomickú komisiu pre Latinskú Ameriku, a neskôr do Francúzska.

V roku 1968 sa vrátil do Brazílie už ako uznávaný sociológ a prevzal Katedru politických vied FF Univerzity v Sao Paulo.

Pre politické názory ho vojenský režim predčasne penzionoval.

V 70. rokoch prednášal na univerzitách v Statforde, Berkley a Cambridge. V Brazílii založil vlastné študijné sociologické centrum.

Do politiky vstúpil v roku 1978, kedy bol zvolený za senátora za štát Sao Paulo a opozičné MDB (Brazílske demokratické hnutie).

V roku 1982 bol spoluzakladateľom PMDB (Strana brazílskeho demokratického hnutia).

V rokoch 1983 -1986 senátor za PMDB.

V rokoch 1985 -1986 predstaviteľ vládneho bloku prezidenta Sarneya v kongrese.

V roku 1986 znovuzvolený za senátora za štát Sao Paulo. V rokoch 1987 - 1988 predstaviteľ PMDB v senáte.

V roku 1988 bol spoluzakladateľom Strany brazílskej sociálnej demokracie (PSDB), ktorá vznikla vyčlenením sociálnodemokratického krídla PMDB.

V roku 1988 -1992 predstaviteľ PSDB v senáte.

Po odstúpení prezidenta F. Collora v dôsledku procesu impeachmentu sa stal členom vlády I. Franca. Najprv pôsobil ako minister zahraničných vecí (1992 -1993) a neskôr ako minister financií (1993 - 1994). Jeho "Plán Real" (1994) znarnenal začiatok stabilizácie brazílskej meny a ekonomiky a bol rozhodujúcim faktorom víťazstva v prezidentských voľbách v roku 1994, keď ako kandidát stredopravej koalície (PSDB PFL, PTB PPB) zvíťazil.

Počas prvého funkčného obdobia rozšíril a prehĺbil proces štátnych, ekonomických a sociálnych reforiem, spočívajúcich v odštátňovaní, liberalizácii a v otvorení brazílskej ekonomiky a spoločnosti. Ústavný poriadok, umožňujúci znovuzvolenie a predovšetkým zúročenie presadzovaných reforiem mu zaručili znovuzvolenie za prezidenta Brazílskej federatívnej republiky v roku 1998, kedy ako kandidát koalície opäť porazil ľavicového kandidáta Lulu už v prvom kole ziskom 53,06 % hlasov.

Fernanda H. Cardosa možno zaradiť medzi najvýznamnejších štátnikov tzv. rozvojového sveta a predstaviteľov novej sociálnej demokracie tzv. tretej cesty. Vďaka svojmu politickému a odbornému kreditu sa ako jediný zástupca "rozvojového sveta" zúčastňoval na exkluzívnych stretnutiach predstaviteľov "tretej cesty" a prúdu, označovaného ako "Progressive Governance" (Blair, Clinton, Jospin).

Je profesorom politických vied, docentom sociológie, emeritným profesorom univerzity Sao Paulo. Bol asociovaným riaditeľom Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales v

Paríži, profesorom College France a na Univerzite Paps-Nanterre. V rokoch 1982 - 1986 bol prezidentom Medzinárodnej sociologickej asociácie.

Je členom Institute for Advanced Studies (Princeton) a Dr. h. c. univerzít Rutgers (New Jersey), Notre Dame (Indiana), Central de Caracas (Venezuela), Porto a Coimbra (Portugalsko), Berlínskej univerzity, Univerzity Lumiere Lyon (Francúzsko), univerzít v Bologni, v Cambridge a Londýne. Je čestným zahraničným členom Americkej akadémie vied a umení.

Publikoval desiatky prác v Brazílii a v zahraničí, spomedzi ktorých najvýznamnejšie sú: Kapitalizmus a otroctvo v južnej Brazílii, Priemyselný podnikateľ a ekonomický rozvoj v Brazílii, Sociálne zmeny v Latinskej Amerike, Závislosť a rozvoj v Latinskej Amerike, Politika a rozvoj závislých spoločností, Brazílsky politický model, Autoritarizmus a demokracia, Rast a chudoba, Strany a voľby v Brazílii, Amazónia: expanzia kapitalizmu, Demokracia, ktorú treba zmeniť, Perspektívy: idey a politická činnosť, Výstavba demokracie, Schodná utópia, Globalizácia a ďalšie aktuálne témy.

Ján Kopál

Životopis

- 1925 - narodil sa 25. októbra v Malých Kršteňanoch
- 1932 - 1938 - navštevoval Ľudovú školu v rodnej obci
- 1938 - 1942 - Štátna meštianska škola vo Veľkých Uherciach
- 1942 - 1946 - študoval na Štátnej učiteľskej akadémii v Bánovciach nad Bebravou
- 1946 - 1947 - poverený správou Národnej školy v Cinobani - Žihľave
- 1947 - 1953 - študoval na Pedagogickej fakulte Slovenskej univerzity v Bratislave (odbor slovenský jazyk -dejepis)
- 1947 - 1948 - učil na Národnej škole v Strekove
- 1950 - 1954 - učil na Základnej devaťročnej škole v Krušovciach
- 1952 - 1956 - študoval popri zamestnaní na Vysokej škole pedagogickej v Bratislave (slovenský jazyk)
- 1954 - 1956 - pôsobil ako riaditeľ ZDŠ v Krušovciach
- 1955 - 1959 - stredoškolský profesor na Pedagogickej škole v Nitre
- 1959 - 1971 - odborný asistent na Katedre slovenského jazyka a literatúry Pedagogického inštitútu a potom Pedagogickej fakulty v Nitre
- 1960 - vydal vysokoškolské učebné texty Literatúra pre mládež
- zostavil zborník prác začínajúcich autorov Zo svitania 1 (Zo svitania 2/1962, Zo svitania 3/1963, Zo svitania 4/1964, Zo svitania 5/1969)
- 1963 - 1966 - prodekan Pedagogickej fakulty v Nitre
- 1965 - 1970 - vedúci oddelenia literatúry na Katedre slovenského jazyka a literatúry na Pedagogickej fakulte v Nitre
- 1965 - zakladá pobočku Slovenskej literárnovednej spoločnosti pri SAV v Nitre
- 1965 - 1971 - predseda Slovenskej literárnovednej spoločnosti SAV, pobočka v Nitre
- 1966 - lektor slovenského jazyka na Vysokej škole pedagogickej v Szegede
- 1967 - ročný študijný pobyt v Ústave slovenskej literatúry SAV v Bratislave (externá vedecká aspirantúra)
- spoluzakladateľ Kabinetu literárnej komunikácie PF v Nitre
- účasť na organizovaní prvého vedeckého seminára O interpretácii umeleckého textu v Nitre
- 1968 - redaktor zborníka O interpretácii umeleckého textu I
- 1969 - akademický titul PhDr. (rigorózna práca Kapitoly o literatúre pre mládež obhájená na FF UPJŠ v Prešove)
- 1970 - získal vedeckú hodnosť CSc. (dizertačná práca Próza v časopise Slniečko obhájená v Ústave slovenskej literatúry SAV v Bratislave)
- knižná monografia Literatúra a detský aspekt, cena SLF
- 1971 - samostatný vedecký pracovník a zástupca vedúceho Kabinetu literárnej komunikácie a experimentálnej metodiky Pedagogickej fakulty v Nitre
- 1975 - 1981 - organizačný tajomník Letnej školy interpretácie originálneho a prekladového textu v Nitre
- 1977 - spoluorganizátor a účastník vedeckej konferencie Umenie a najmenší v Nitre
- 1980 - zúčastnil sa svetového kongresu svetovej asociácie detskej literatúry IBBY v Prahe
- 1982 - vydal vysokoškolské učebné texty Kapitoly o literatúre pre deti a mládež a didaktika čítania
- 1984 - vydal knižnú monografiu Literatúra pre deti v procese, získal za ňu cenu SLF
- 1985 - spoluautor učebnice Literatúra pre deti a didaktika literárnej výchovy na prvom stupni základnej školy
- v rámci výskumných materiálov vydáva knihu Z teórie literatúry pre mládež

- predseda Slovenskej literárnovednej spoločnosti SAV , pobočka v Nitre
- 1987 - vedúci redakčného kolektívu a spoluautor vysokoškolskej učebnice Literatúra pre mládež
- 1989 -1993 - pôsobil ako riaditeľ Ústavu jazykovej a literárnej komunikácie PF v Nitre
- 1991 - vydal vedeckú monografiu Detský svet v umeleckom obraze a získal za ňu cenu SLF
- 1993 - získal celoslovenskú cenu Trojruža '93 za zásluhy o rozvoj detskej literatúry
- 1994 - spoluautor akademických Dejín slovenskej literatúry, zv. 4
- 1995 - vydáva knihu Poézia pre deti (v interpretácii a recepcii)
- 1997 - vydáva monografiu Próza a poézia pre deti a získava za ňu Cenu Spolku slovenských spisovateľov v odbore literárna veda
- 1998 - zostavil antológiu Nitra naša, Nitra...
- 1999 - ocenený Zlatou medailou UKF pri príležitosti 40. výročia vzniku univerzity
- 2000 - 4. mája zomrel v Nitre
- 2002 - 18. apríla mu UKF in memoriam udelila čestný vedecký titul doctor honoris causa

Obsah

Krátke zamyslenie na úvod	3
Seminár Kultúra, prírodné vedy a technika	5
Vývojové trendy v pôrodníckej starostlivosti	8
Porozumenie a komunikácia	18
Synergetika - nádej alebo móda?	21
Progres vedy a jeho odraz v kultúre	26
Biológia a kultúra	28
O tvorivosti, novom a tradícii	33
Sapere aude, homo sapiens!	36
Spoločnosť, osobnosť, sebestačnosť, zodpovednosť	44
Seminár v obrazoch	55
Život v akademickom klube UKF v Nitre 2003	57
Výročné zhromaždenie Akademického klubu UKF v Nitre	59
Uznesenie z výročného zhromaždenia členov AK UKF	60
Prihláška uchádzača o členstvo v klube	64
Čestní členovia klubu	65
Zoznam členov klubu	67
Programové vyhlásenie AK UKF na rok 2003	69
Diskusné klubové večery	71
Jubilanti na UKF v Nitre v roku 2003	79
Doctor honoris causa na UKF v Nitre	93